

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

**Drogy a česká vězeňská populace v kontextu drogové scény
a trestněprávní legislativy**

**Autoři: PhDr. Alena Marešová
JUDr. Václav Nečada
Mgr. Květa Sluková
PhDr. Jan Sochůrek
JUDr. Petr Zeman, Ph.D.**

Tento text neprošel jazykovou korekturou
a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2003

ISBN 80-7338-018-8

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Obsah

	Strana
Úvod.....	4
1. Obecná východiska a obsah použitých pojmů.....	5
1.1. Obecná východiska řešeného úkolu a stručný souhrn výsledků penologického výzkumu z roku 1999	5
1.2. Obsah užívaných pojmů.....	9
2. Současná drogová scéna v ČR.....	13
2.1. Stav zneužívání drog	13
2.2. Nové trendy ve zneužívání drog – stručný souhrn.....	16
3. Trestněprávní úprava drogové kriminality.....	19
3.1. Přehled skutkových podstat trestných činů nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů.....	
a) § 187.....	20
b) § 187a.....	21
c) § 188.....	26
3.2. Šíření toxikomanie	
d) § 188a.....	27
3.3. Dokumentace vybraných soudně rozhodnutých případů.....	29
3.4. Souhrn.....	33
4. Drogová kriminalita v číslech a komentářích.....	38
4.1. Souhrnné statistické údaje.....	
a) § 187.....	38
b) § 187a.....	39
c) § 188.....	42
d) § 188a.....	43
4.2. Kriminální scéna související s výrobou, distribucí a užíváním drog.....	49
5. Trestněprávní přístup k drogové kriminalitě v zahraničí.....	52
5.1. Užívání drog.....	54
5.2. Držba drog.....	55
5.3. Opatřování drog.....	56
5.4. Poskytování drog třetím osobám.....	57
6. Drogy ve věznicích ČR.....	60
6.1. Monitorování drogové závislosti a jeho výsledky.....	60
6.2. Protidrogová opatření – neoddělitelná součást českého vězeňského systému.....	65
7. Výzkum drogové scény vězněné populace.....	70
7.1. Obecná východiska výzkumu.....	70
a) skladba vězňů.....	70
b) problematika zneužívání drog v průběhu věznění.....	71
7.2. Výzkum drogové scény české vězeňské populace.....	90
8. Závěr.....	113
Literatura.....	117
Resume.....	118
Summary.....	119
2 přílohy (Bezdrogové zóny a zvláštní oddělení pro odsouzené ve věznicích)	120

Úvod

Studie je volným pokračováním publikace IKSP vydané v roce 2000 „**Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích**“. Vydáním obou publikací Institut pro kriminologii a sociální prevenci (dále jen IKSP) splnil současně úkoly z programu „Národní strategie protidrogové politiky“, ve kterém byl vládním usnesením ministru spravedlnosti opakovaně uložen úkol realizovat penologický výzkum zaměřený na zacházení s drogově závislými pachateli trestné činnosti ve věznicích ČR.

Realizací penologického výzkumu byl Ministerstvem spravedlnosti pověřen v obou případech IKSP a proto penologický výzkum provedený přímo ve věznicích ČR v roce 1999 a opětně v roce 2002 je základem obou studií.

K provedení terénní části požadovaných výzkumů odpovědná řešitelka úkolu přizvala zkušené pracovníky Vězeňské služby. Výsledkem byl opravdu rozsáhlý a reprezentativní penologický výzkum, který zahrnoval v prvním případě **436 respondentů z řad vězňů a v druhém případě 789 vězňů** (což představuje cca 2 a 4,5 % ze všech v tu dobu vězňených osob). Poznatky získané výzkumem vybraní pracovníci IKSP doplnili o stručný popis drogové scény v ČR obecně a trestněprávní problematiku drog zvlášť, o zmapování současné situace ve věznicích včetně způsobů a výsledků monitorování drogové závislosti vězňů a plnění souboru protidrogových opatření prováděných Vězeňskou službou v hodnoceném období. V první studii pak značná pozornost byla věnována způsobům zacházení s drogově závislými vězni ve vybraných zemích Evropy a Severní Ameriky a v této studii pak trestněprávnímu přístupu k tzv. drogové kriminalitě v zahraničí.

Snahou všech členů řešitelského týmu bylo poskytnout v podobě obou studií pracovníkům vězeňství, ale i širší odborné veřejnosti a studentům, základní orientaci v současné drogové kriminalitě z pohledu trestní justice a především popsat problematiku drog ve vztahu k osobám pachatelů trestných činů vykonávajícím na přelomu století trest odnětí svobody v českých věznicích.

„Pokud se vám zdá, že vše jde dobře, něco jste přehlédli.“

Murphyho univerzální zákony

1. Obecná východiska řešeného problému a obsah používaných pojmů

Vzhledem k tomu, že mnohé obecné informace použité jako vstup do drogové problematiky ve věznicích v první studii z roku 2000 zůstávají z našeho hlediska stále platné a stejně nezbytné jako východiska pro úkoly řešené nyní, ve zkrácené podobě je v této části studie opakujeme. Jsou doplněny o výsledky prvního výzkumu provedeného ve věznicích v roce 1999. Tato naše snaha o celistvost předkládané studie je patrná, jak doufáme, i v ostatních kapitolách.

1.1 Obecná východiska řešeného úkolu a výsledky penologického výzkumu z roku 1999

Problematika zneužívání drog, především pak kriminalita spojená s výrobou, distribucí a užíváním omamných a psychotropních látek, kriminalita páchaná pod vlivem drog či s cílem opatřit si drogy a další jevy vyskytující se v užší či širší souvislosti se zneužíváním drog, zůstávají několik posledních let v centru pozornosti celé české společnosti a trestněprávních orgánů zvláště.

Přesto problémy, které drogovou problematiku staví do centra pozornosti, se zatím u nás ani v cizině nedaří uspokojivě řešit, naopak, téměř všechny negativní jevy se zneužíváním drog spojené se v posledních letech spíše prohlubují a postihují větší počet lidí: nejen konzumentů, ale i stále větší počet dalších osob, které drogy nezneužívají, avšak jsou drogově závislými osobami a drogovou kriminalitou postiženy, ohrožovány nebo alespoň obtěžovány, zneklidňovány...

Tak, jako všechny závažnější sociálně patologické jevy, se problémy se zneužíváním drog a soužití s lidmi drogově závislými intenzivněji než ve všedním životě odráží v prostředí věznic, v nichž jsou osoby postižené trestněprávními sankcemi mj. i za kriminální chování spojené se zneužíváním drog, dosti často kumulovány. Proto poměrně dávno ve vězeňské službě vznikla potřeba realizovat opatření, která by výskyt drog a jejich užívání ve vězeňských zařízeních minimalizovala, současně pak zabránila dalšímu rozšiřování drog

mezi ostatní dosud „neinfikované“ vězně v průběhu výkonu trestu odnětí svobody a zabránila tak vzniku nových drogových závislostí přímo ve státních represivních zařízeních.

K tomu byl ve Vězeňské službě ČR vypracován tzv. soubor protidrogových opatření, a to zvlášť pro výkon vazby ve věznicích a zvlášť pro výkon trestu odnětí svobody.

Při vypracovávání souborů protidrogových opatření si pracovníci věznic stanovili tyto **základní cíle:**

1) maximálně bránit průniku omamných a psychotropních látek do vězeňských objektů a maximálně eliminovat jejich užívání vězni,

2) vytvořit funkční systém zacházení s drogově závislými osobami, které tč. vykonávají trest odnětí svobody v českých věznicích. Tento systém by měl především motivovat drogově závislé vězně k uvědomělému zbavení se závislosti na drogách.

3) rozvinout systém prevence, který by v průběhu výkonu trestu odnětí svobody bránil infikování vězňů (dosud drogy neužívající) drogovou závislostí.

V souvislosti s naplňováním takto vytyčených cílů koncipovalo Generální ředitelství vězeňské služby komplex opatření a úkolů zaměřených jak na vězně, tak i na vlastní pracovníky a podmínky výkonu trestu odnětí svobody. Poprvé bylo vládou uloženo ministrovi spravedlnosti vypracovat soubor protidrogových opatření pro potřeby vězeňství v roce 1993. V době zpracování souboru bylo v českých věznicích u cca 6 % vězňů zjištěna závislost na drogách. Ovšem již tehdy odborníci předpokládali, že v nejbližších letech dojde k nárůstu počtu drogově závislých mezi vězni a že distribuce drog do věznic a uvnitř věznic bude problematizovat výkon trestu odnětí svobody. Tzv. soubory protidrogových opatření byly realizovány v českých věznicích postupně od roku 1994. Poslední soubor byl zpracován pro období do roku 2003. V nejbližší době lze očekávat další soubor opatření směřující na další časové období.

Mimo úkoly zahrnuté do souboru protidrogových opatření, vyvstaly i další úkoly, jejichž cílem bylo zvýšit účinnost dosud uplatňovaných, ale i připravovaných opatření. Byly to následující úkoly:

- 1) 1) provedení hlubší analýzy vězeňského terénu, a to jak prostředí, ve kterém výkon trestu (vazby) tč. probíhá, tak i možností jeho změny (přizpůsobení tomu, aby stanovené cíle na úseku drog bylo možno realizovat),
- 2) provedení analýzy současné skladby vězňů s ohledem na výskyt drogových závislostí mezi nimi. Zvláštní pozornost měla být věnována rizikovým skupinám vězňů, a to především mladistvým a prvovězňeným osobám.

Dílní součástí zamýšlených analýz se stala i první studie IKSP věnovaná drogové problematice ve věznicích, která představovala jednak vyústění výzkumu drogově závislých vězňů provedeného pracovníky vězeňské služby pod vedením PhDr. Jana Sochůrka, jednak výsledek analýz mapujících současný stav v drogové problematice ve věznicích ČR a způsoby zacházení s drogově závislými vězni v cizině provedených pracovníky IKSP A.Marešovou a J.Válkovou.

Studie, která všechny tyto analýzy shrnula, byla vydána, jak již bylo vícekrát zde uvedeno, v edici IKSP v roce 2000.

Je členěna do čtyř relativně samostatných celků:

1. V prvním celku – úvodu a první části první kapitoly je obecně pojednáno o problematice drog : o drogové scéně v ČR do roku 2000, o trestněprávních souvislostech nelegální výroby, držení a distribuce drog a sankcionování tzv. drogové kriminality v hodnoceném období.
2. Další část je věnována mapování drogové problematiky ve věznicích – tj. zařízeních Vězeňské služby, kde jsou vězněny osoby odsouzené k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Je zde podrobně pojednáno o Souboru protidrogových opatření a jeho plnění

Vězeňskou službou až do září 2000. Také obsahuje stručný popis ve věznicích uskutečněných výzkumů toxikomanů a jevů souvisejících se zneužíváním drog.

3. Následuje část obsahující vlastní penologický výzkum drogově závislých vězňů provedený v roce 1999 ve vybraných věznicích ČR. Výzkum byl proveden dr. Sochůrkem modifikovanou verzí dotazníku DROGAN SF-3/K na vzorku vězňů zhruba odpovídajícímu vnější diferenciaci vězňů do kategorií, tedy skupin rozdělených podle pohlaví, věku (mladiství, dospělí), penologické recidivy (prvověznění a opakovaně věznění recidivisté). Celkem bylo vyhodnoceno 436 správně vyplněných dotazníků. Z toho : 93 vyplněných mladistvými chlapci, 98 dospělými muži prvně vězněnými, 137 dospělými muži opakovaně vězněnými – recidivisty a 108 dospělými ženami, z toho 8 opětovně vězněnými ženami. Cíl výzkumu, tj. zmapování současného stavu a trendů vývoje drogové problematiky u vězněné kriminální populace, byl beze zbytku splněn.
4. Poslední část studie obsahuje téměř všechny dostupné informace o způsobech zacházení s drogově závislými vězni v zahraničí, především v okolních evropských zemích, USA a Kanadě. Tato část byla zadána ke zpracování se záměrem, aby se stala zdrojem poznání, jak je obdobná problematika řešena v cizině, zdrojem podnětů pro hledání dalších možných protidrogových opatření použitelných v podmínkách českých věznic.

Nejzajímavější údaje pro další využití v rámci působení vězeňské služby vplynuly, jak i bylo plánováno, z výsledků rozsáhlého výzkumného šetření vězněných osob. Jeho výsledky lze shrnout takto:

- 1) Zkušenosti s drogou má dle našeho odhadu cca 40 % z celkového počtu vězněných osob, přičemž drogy byly v jejich předchozím životě výrazným kriminogenním faktorem.
- 2) Nejvyšší nárůst závislosti na drogách je pozorován ve skupině mladistvých a skupině žen. U mladistvých delikventů je drogová závislost také nejvíce manifestována.
- 3) V časovém srovnání s výsledky výzkumů realizovaných zhruba před dvaceti lety lze zvýraznit nové trendy projevující se především častějším užíváním klasických drog (dříve spíše náhražek).
- 4) K prvnímu experimentu s drogou dochází ve věku 14 až 15 let.

- 5) Hlavním zdrojem informací o drogách jsou vrstevníci. Z toho hlediska je zřejmé, že se preventivní kampaně musí zaměřit právě na tuto skutečnost.
- 6) Hlavním motivem prvního experimentu je zvědavost. To vypovídá o obecně příznivém společenském klimatu pro zneužívání drog, které jsou prezentovány a vnímány částí mládeže jako symbol doby.
- 7) Drogy do věznic běžně pronikají a více či méně pravidelně se k nim dostává asi 20 až 30% vězňů.
- 8) Motivace zneužívání drog se výrazně liší mezi mladistvými a ostatními skupinami vězňů. Liší se i přístup k drogám těch, kteří již mají zkušenost s drogovou závislostí a přístup ostatních vězňů.
- 9) Hlavními způsoby průniku drog do vězení jsou, jak vyplynulo z výzkumu: a) předávání drog vězňům blíže nespecifikovanými „zaměstnanci“ (jak plyne z jiných výzkumů především mimovězeňskými zaměstnanci na společných pracovištích s vězni, méně pracovníky Vězeňské služby přímo ve věznicích), b) dodávky „z venku“ (balíčky, návštěvy). Významným zdrojem drog užívaných vězňů zůstává zneužívání léků předepsaných vězňům lékaři.

Uskutečněný penologický výzkum si v žádném ohledu nečinil nároky na úplnost. Také proto, že byl proveden jen ve věznicích pro výkon trestu (tj. nikoliv ve vazebních věznicích) a základní poznatky byly získány především zpracováním dotazníků. Stal se spíše sondou do drogové problematiky ve věznicích. Přesto se domníváme, že byly získány relevantní údaje, které poskytují základní orientaci v problematice. Lze to potvrdit i srovnáním s výsledky dalších výzkumů citovaných ve studii z roku 2000.

1.2 Obsah pojmů užívaných ve studii

Přesto, že drogová problematika je dlouho živě diskutovaným a široce medializovaným tématem, stále dochází při popisu sociálně patologických jevů spojených se zneužíváním drog, při diskusích o důvodech jejich vzniku, existenci, stálém rozšiřování a odolnosti vůči uplatňovaným protiopatřením, k určitým terminologickým nejasnostem, kdy jsou jednotlivé pojmy používány nejednotně, vykládány tu širším, tu užším způsobem, popř. zaměňovány jeden za druhý. Proto je vhodné úvodem nejen upozornit na obecná

východiska řešeného problému, ale i alespoň stručně znovu objasnit některé základní pojmy, s nimiž budeme v textu dále pracovat.

Klíčovým pojmem je pochopitelně „**droga**“. Podle stanoviska Světové zdravotnické organizace z r. 1969 je drogou jakákoliv látka, která, je-li vpravena do živého organismu, může pozměnit jednu nebo více jeho funkcí. Takto široké pojetí, které jistě zahrnuje např. i alkohol, zastává řada autorů, zabývajících se danou problematikou. Často je ještě zdůrazňován ten aspekt látek pokládaných za drogu, označovaný jako „potenciál závislosti“, tedy schopnost vyvolat u člověka závislost. V § 89 odst. 10 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v platném znění, je pojem „návyková látka“ vymezen následovně: „alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.“

Naznačené dělení toxikomanie na alkoholovou a nealkoholovou podporuje i zákon ČNR č. 37/1989 Sb. o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, v platném znění, který za „návykové látky jiné než alkohol“ označuje omamné látky, psychotropní látky a ostatní chemické látky, jejichž užívání může vyvolat závislost na nich, poškozují zdraví a vede k jiné toxikomanii než alkoholismus.“ Ovšem ani dělení z tohoto hlediska není bezproblémové. Stejně dobře by se totiž dalo hovořit o toxikomanii „**nenikotinové**“ či „**nekofeinové**“. **Omamnými a psychotropními látkami (OPL) se dle zákona č. 167/1998 Sb. o návykových látkách, v platném znění, rozumějí látky, uvedené v přílohách 1 - 7 tohoto zákona.**

V této práci bude pojmu „droga“ užíváno v podstatě jako synonyma k výše vymezenému termínu OPL. Také pojmu „toxikomanie“ bude užíváno striktně ve smyslu toxikomanie nealkoholové, tj. stavu psychické, fyzické či obojí závislosti na psychoaktivních látkách odlišných od alkoholu, užívaných kontinuálně se škodlivými důsledky jak pro jedince (toxikomana) tak pro společnost. „Toxikomanem“ se pak bude rozumět osoba, u níž se vyvinula nealkoholová toxikomanie.

Místo pojmu „nealkoholová toxikomanie“ se někdy nesprávně používá termín „narkomanie“. Narkotika jsou přitom látky, užívané k provádění narkózy či tlumící bolest, uspávající, uklidňující atp. Narkomanie je pak chorobná touha po narkotikách a jejich užívání, při němž vzniká chorobná závislost na nich s následnými tělesnými a duševními poruchami. Jde tedy o pojem užší než termín „nealkoholová toxikomanie“ stejně jako

narkoman (osoba závislá na narkotikách) je pouze jedním z typů nealkoholových toxikomanů.¹

Drogy lze rozdělovat podle různých hledisek. Jedním z nejrozšířenějších je základní dělení na drogy přírodní a syntetické. Mezi přírodní patří :

- látky získávané z konopí (Cannabis sativa L.). Účinnou látkou je delta-9-tetrahydrocannabinol (THC). Slouží k výrobě marihuany, hašiše, popř. tekutého hašiše, získaného extrakcí konopné pryskyřice v rozpouštědlech.
- makové paličky (Papaver somniferum L.), obsahující morfin, kodein, narkotin, tedy tzv. opiové alkaloidy. Užívá se buď samotné opium nebo z morfinu vyráběný heroin.
- listy keře koka (Erythroxylon coca Lam.). Užívá se jako kokain, popř. z něj vyráběná účinnější droga crack.
- halucinogenní rostliny - kaktusy (peyotl)
 - houby - lysohlávky ...
 - byliny - rulík, durman, blín.

Za syntetické drogy jsou označovány:

- halucinogeny - např. LSD
- budivé aminy - amfetamin, metamfetamin (MA-pervitin), MDMA (extáze - XTC)...
- hydrocodon - u nás např. braun
- těkavá rozpouštědla - toluen atd.

Jiný způsob členění vychází např. z hlediska farmaceutického.²

S problematikou drog souvisí velice úzce otázka prekursorů. **Prekursory jsou chemické látky, používané jako surovina pro výrobu syntetických drog.** Pro ilegální výrobu OPL mají chemické látky prvořadý význam. Např. výroba heroinu či kokainu je přímo závislá na řadě chemikálií, používaných při úpravě a čištění konečného produktu. Pokud jde o syntetické drogy, jejich výroba spočívá vesměs v použití prekursorů, které se stanou součástí výsledného produktu. Tyto látky mají však široké použití v řadě průmyslových odvětví, vyrábějí se ve velkém množství a jsou často k dispozici na legálním trhu, což silně ztěžuje kontrolu jejich pohybu. **O nebezpečí, plynoucím z nekontrolovaného pohybu prekursorů svědčí fakt, že v rámci Úmluvy OSN proti nedovolenému obchodu s OPL z r. 1988 byly zařazeny do seznamu kontrolovaných**

¹ Nožina, M.: Svět drog v Čechách. Koniasch Latin Press, Praha 1997, s. 13

² např. Cimický, J. In: Štablová, R. a kol.: Návykové látky a kriminalita. PA ČR, Praha 1995, s. 96 - 150

chemikálií.³ Tomuto trendu vyhověl i český zákonodárce rozšířením skutkové podstaty tr. činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle § 187 tr. zák., kdy je nadále trestná i neoprávněná dispozice s prekursorem. 1. 1. 1999 též nabyl účinnosti zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, kde je mj. pojem prekursoru definován.

³ Štablová, R.: Prekurzory a nezákonná výroba syntetických drog. Kriminalistika, 3/1994, s. 260 - 266

2. Současná drogová scéna v ČR

2.1. Stav zneužívání drog

Vyhodnocením údajů o české drogové scéně z nejrůznějších dostupných zdrojů lze dojít k závěru, že rostoucí trend užívání drog v ČR pokračoval i v roce 2001. Tuto skutečnost je možno konstatovat především ve vztahu k mládeži. Užívání drog již dávno není tabuizovanou záležitostí, spadající do skrytého světa osob na okraji společnosti, popř. problémem, k jehož nejnebezpečnějším průvodním jevům dochází mimo hranice našeho státu. Drogová problematika prostupuje všemi vrstvami společnosti. S projevy toxikomanie a jevů s ní souvisejících se lze dnes setkat prakticky kdekoliv. V souvislosti s otevřením hranic po roce 1989 byla česká společnost zbavena mýtu, že drogy a jejich užívání je cosi cizorodého, co se jí netýká. **Výroční zpráva Národní protidrogové centrály Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR „Situace v oblasti drog v roce 2001 v České republice“** konstatuje obecně větší dostupnost drog, projevující se mj. dalším rozšířením jejich distribuce a konzumace do menších měst a obcí.

Mezi zdroji informací o české drogové scéně zaujímají nezastupitelné místo výroční **zprávy Hygienické stanice hl. m. Prahy „Epidemiologie drog a uživatelů drog“**. Tyto zprávy shrnují výsledky činnosti celostátního drogového informačního systému, provozovaného již sedm let Hygienickou službou ČR. Tento systém je kompatibilní se systémem sběru dat Evropského monitorovacího centra pro drogy a drogovou závislost (EMCDDA), jehož nově upravený standardizovaný formulář využívá. Vychází ze sledování incidence problémových uživatelů drog (PUD) - žádostí o první léčbu, evidovaných v léčebně kontaktních (L/K) centrech, jako základního zdravotního indikátoru drogové scény.

Vhodné je dodat, že za problémového uživatele drog je dle doporučení EMCDDA pokládána osoba, o níž je známo, že

- a) injekčně užívala drogy a/nebo
- b) v daném období dlouhodobě užívala heroin nebo ostatní opiáty a/nebo
- c) v daném období dlouhodobě užívala kokain a/nebo
- d) v daném období dlouhodobě užívala amfetaminy (kromě extáze),
a to v období jednoho roku, pokud patří do věkové skupiny 15 - 64 let.

Celkový počet nově evidovaných osob v léčebně kontaktních centrech v ČR v roce 2001 činil 4 233 osob, tj. 41,2 / 100 000 obyvatel. To je nejvyšší roční incidence od počátku provozu celostátního drogového systému v roce 1995. Celkový poměr evidovaných mužů a žen činil 1,9 : 1, což je výsledek prakticky shodný s rokem 2000. Diskutabilní je samozřejmě interpretace uvedeného nárůstu incidence. Výroční zpráva Meziresortní protidrogové komise o stavu a vývoji ve věcech drog v ČR za rok 2001 nabízí hned trojí vysvětlení. Rostoucí počet nově evidovaných osob v L/K centrech může vypovídat o zvýšení dostupnosti programů léčby pro problémové uživatele drog. Další možností je prodlužování období mezi zahájením drogové kariéry a žádostí o léčbu, jinými slovy nárůst incidence o případy uživatelů, kteří drogu užívají delší dobu, ale dříve o léčbu nežádali. A konečně je možným vysvětlením též skutečné zvyšování počtu uživatelů drog. Přiklonit se k některé z uvedených hypotéz však nelze pouze na základě dat o incidenci problémových uživatelů drog, ale je třeba tato data hodnotit v souvislostech s jinými zdroji informací o drogové scéně v ČR.

Průměrný věk nově evidovaných uživatelů drog činil 21,3 roku. Jako kritické se z hlediska drogové problematiky všeobecně uznává věkové rozmezí 15 - 39 let. V tomto věkovém rozmezí činila incidence 3 966 osob, tj. 106,1 / 100 000 obyvatel. **Nejpostiženější věkovou skupinou jsou i nadále osoby mezi 15 - 19 lety,** kterých bylo nově evidováno 1 763, tj. 41,6 % ze všech nově evidovaných uživatelů. Tato věková skupina je převažující i mezi uživateli pervitinu (41,3 % ze všech uživatelů pervitinu). Druhou nejvyšší incidenci zaznamenala věková skupina 20-24letých (35,4 %), která je nejpočetnější skupinou mezi nově evidovanými uživateli heroínu (51,3 %). Problémových uživatelů drog do 15 let byly mezi nově evidovanými osobami 2,3 %. **Před dosažením věku 15 let začalo některou z drog užívat alarmujících 14 % nově evidovaných uživatelů, do věku 19 let pak téměř 70 %.**

Téměř dvě třetiny nově evidovaných problémových uživatelů žijí ve společné domácnosti s rodiči, s partnerem něco přes 10 %, sami žijí v necelých 9 % případech. Mezi uživateli staršími dvaceti let je téměř 60 % nezaměstnaných či pouze příležitostně pracujících. Pravidelné zaměstnání udalo 21,5 %. Necelých 70 % ze všech nově evidovaných uživatelů má nízké vzdělání - téměř 3 % nedokončené základní vzdělání, více než 30 % pouze základní vzdělání, 34,5 % středoškolské vzdělání bez maturity.

Nejvyšší absolutní počet nově evidovaných uživatelů má Ústecký kraj, následují Praha a Jihomoravský kraj. V relativních číslech mají kromě tradičních lídrů Ústeckého kraje a Prahy vysoký podíl také kraje Jihomoravský, Karlovarský, Zlínský a Vysočina.

Nejčastěji udávanou základní drogou jsou stimulantia (47,8 %), u samotného pervitinu je to 46,5 %. Následují uživatelé opiátů (28,7 %, samotný heroin 28 %), konopných drog (17,6 %) a rozpouštědel (3,5 %). Nejvíce užívanou sekundární drogou (drogou užívanou v kombinaci s drogou základní) byla marihuana (28,6 %), dále pervitin (13,6 %), extáze, LSD a heroin.

Nejvyšší počty nově evidovaných problémových uživatelů stimulantii udávají kraje Jihomoravský, Plzeňský, Karlovarský, Liberecký a Pardubický. Ohledně uživatelů opiátů vykazuje tradičně nejvyšší čísla Praha, dále kraje Jihočeský a Ústecký. Nejvíce nově evidovaných uživatelů konopných drog je nahlášeno z krajů Vysočina, Olomouckého a Středočeského, u rozpouštědel se jedná především o kraj Moravskoslezský.

Významným ukazatelem je způsob aplikace základní drogy. **Injekční aplikace byla vykázána u 62,3 % nově evidovaných uživatelů,** po připočtení uživatelů, kteří injekčně aplikují sekundární drogu, se jedná o 64,8 %. Tento způsob aplikace výrazně dominuje u heroinu a pervitinu, kde rozšířenou alternativou k injekční aplikaci je kouření (heroin) a šňupání (pervitin). Nejvyšší procento injekčních uživatelů (cca 76 %) je mezi uživateli ve věkových skupinách 20-24 let (nejvyšší absolutní číslo) a 25-39 let. Do věku 19 let užilo drogu injekčně poprvé 64,4 % ze všech injekčních uživatelů, do věku 15 let 4,3 %. Sdílení injekčních stříkaček a jehel s jinými uživateli alespoň jednou v průběhu své toxikomanské kariéry přiznalo 28,8 % ze všech nově evidovaných uživatelů.

V rámci celostátního drogového informačního systému jsou jako nepřímý zdravotní indikátor sledovány rovněž informace o evidovaných intoxikacích souvisejících s užitím drog - jejich frekvenci, zastoupení jednotlivých drog a charakteristice intoxikovaných osob. **Počet evidovaných intoxikací v ČR v roce 2001 vzrostl oproti předchozímu roku o pětinu (celkem 1 183 případů).** Nejvyšší počty vykazují Moravskoslezský kraj, Praha a Ústecký kraj. Mezi látkami, jejichž užití intoxikaci jako základní příčina přivedilo, zaujímá vedoucí pozici heroin, následovaný skupinou sedativa - hypnotika a pervitinem. **Mezi intoxikovanými osobami bylo 58,1 % mužů a 41,9 % žen.** Procento mužů výrazně převažuje u intoxikace heroinem, pervitinem, marihuanou a rozpouštědly, procento žen u intoxikace sedativy, hypnotiky a benzodiazepiny. Opět byly zaznamenány intoxikace durmanem a psilocybinem. Právě intoxikace halucinogeny z přírodních zdrojů tvoří plných 90% ze všech intoxikací halucinogeny.

Pokud se jedná o kombinaci drog, téměř třetina intoxikovaných užila více drog v kombinaci najednou. Intoxikovaní heroinem jej nejčastěji užívali v kombinaci se sedativy, hypnotiky a barbituráty, intoxikovaní pervitinem s heroinem, sedativy a

hypnotiky, a intoxikovaní marihuanou především s alkoholem. Téměř 30 % intoxikovaných osob bylo ve věku 25 - 39 let, o málo méně jich bylo ve věku 20 - 24 let.

Oproti minulému roku došlo v ČR k třetinovému nárůstu počtu intoxikací heroinem. U pervitinu se jedná o vzestup dokonce o téměř dvě pětiny. Nárůst byl zaznamenán i u sedativ, hypnotik a rozpouštědel. V 78 % případů bylo příčinou intoxikace předávkování.

Celkem 31 případů evidovaných intoxikací skočilo úmrtím. Ve více než polovině z nich se jednalo o intoxikaci heroinem, následuje toluen, jiné opiáty než heroin, sedativa, hypnotika, jiné drogy a léky, pervitin, morfin. Přes 40 % případů úmrtí tvořily osoby ve věku 25 - 29 let. Celkem 18 úmrtí v důsledku intoxikace bylo spojeno s injekční aplikací drogy, a to téměř výlučně u heroinu.

2.2. Nové trendy ve zneužívání drog - souhrn

Vzhledem k sedmileté historii celostátního drogového informačního systému lze sledovat také některé trendy, ke kterým na české drogové scéně dochází. Jak již bylo uvedeno, v roce 2001 byla zaznamenána nejvyšší incidence problémových uživatelů drog. **Incidence uživatelů opiátů, zejména heroinu, se za posledních sedm let přibližně ztrojnásobila a od roku 1998 má trvale vzestupný trend. Incidence uživatelů stimulantů se zdvojnásobila, vrcholu zatím dosáhla v roce 1998 a nepatrný pokles v letech 1999 a 2000 byl vystřídán opětovným nárůstem v uplynulém roce.**

Průměrný věk všech evidovaných problémových uživatelů drog činil v roce 2001 cca 21 roku, což po několika letech stagnace představuje zvýšení. Nejvyšší průměrný věk mají uživatelé heroinu a pervitinu, uživatelé konopných drog a rozpouštědel byli v L/K centrech evidováni v podstatně nižším věku.

Ačkoliv počty mužů užívající heroin či pervitin jsou stabilně výrazně vyšší než počty žen, tak zatímco u pervitinu je poměr mezi počtem uživatelů obou pohlaví v posledních letech téměř neměnný, počet uživatelů heroinu v minulých třech letech významně roste.

Zneklidňující je stále rostoucí počet nově evidovaných injekčních uživatelů drog, způsobený v posledních letech zejména narůstajícím počtem nově evidovaných injekčních uživatelů heroinu.

Z porovnání údajů o incidenci problémových uživatelů drog v jednotlivých krajích České republiky lze vysledovat, že k významnějšímu nárůstu incidence v posledních dvou

letech došlo zejména v krajích Karlovarském a Zlínském, kde lze konstatovat dlouhodobý a výrazný nárůst incidence. Opětovný nárůst incidence po předchozím poklesu zaznamenaly kraje Ústecký, Jihomoravský a Vysočina. Naopak pokles incidence v minulém roce po předchozím období vzestupu vykazaly kraje Středočeský, Jihočeský a Plzeňský. V hlavním městě Praze zastavila incidence problémových uživatelů drog v roce 1999 svůj pokles a v posledních dvou letech znovu roste.

Důležité a zajímavé je vždy sledování trendů, ke kterým v oblasti užívání drog dochází mezi mládeží. V letech 1994, 1997 a 2000 proběhlo několik epidemiologických přehledů, zkoumajících postoje, znalosti a zkušenosti mládeže s drogami, a to v souborech žáků posledních tříd základních škol (13 - 19 let) a studentů středních škol a středních odborných učilišť. Srovnáním těchto přehledů z jednotlivých let byly získány informace, umožňující učinit některé závěry o trendech, které v této oblasti proběhly. Uvedená výroční zpráva Hygienické stanice hl. m. Prahy obsahuje jejich shrnutí.

Lze tak usuzovat, že mezi dětmi ze základních škol jsou drogy na konci devadesátých let více rozšířeny než v jejich polovině, ovšem nárůst podílu uživatelů od r. 1994 představuje „pouze“ 3,4 %. Za sledované období se zdvojnásobil podíl konzumentů kanabinoidů, rovněž rozšíření pervitinu a heroínu je větší. Drogy obecně jsou dětem mnohem dostupnější, děti jsou zároveň mnohem zasvěcenější v otázce způsobů, jak lze drogy získat. Hlavním důvodem pro užití drogy je stále únik před problémy okolního světa. Děti se dnes častěji setkávají s drogami ve svých rodinách. Za pozitivní trend lze pokládat skutečnost, že znalosti žáků o této problematice, včetně právního vědomí, výrazně posílily. Děti rovněž nyní více přijímají představu odborníka - lékaře jako osoby, na kterou by se s případnými problémy s drogami obrátily. Poměrně velké důvěře se i nadále těší rodiče. Pozitivní je, že dvojnásobně klesla míra užívání velmi nebezpečného toluenu, a že poklesla i míra injekční aplikace drog.

V oblasti středoškolské mládeže nezbývá než konstatovat, že počet mladých lidí majících osobní zkušenost s drogou neustále vzrůstá (v r. 2000 již téměř polovina populace 15 - 19letých). Nabídka drog obecně se rozšířila po celé republice. Zvyšuje se počet mladých lidí, kteří přiznávají nitrožilní aplikaci drogy (ačkoliv zvláště rizikové sdílení jehel s jinými osobami pokleslo). U většiny drog roste počet experimentátorů, a to zejména u těch nejrizikovějších. Typicky ženskou drogou se stávají tisíce prostředky, které svou spotřebou dohánějí dokonce marihuanu. Zvyšuje se rovněž výskyt problémů s okolím v důsledku užívání drog. Částečně pozitivní jev lze spatřovat ve skutečnosti, že na

vzestupu počtu osob majících zkušenost s drogou se nejvíce podílejí kanabinoidy, tedy obecně méně rizikové drogy.

3. Trestněprávní úprava drogové kriminality

V návaznosti na vymezení pojmů v předchozí části studie je v této části uvedena t.č. platná trestněprávní úprava drogové kriminality s komentářem.

Pojem "**návykové látky**" byl zaveden novelou trestního zákona č. 175/1990 Sb. a je obsažen v ustanovení § 89 odst. 10 trestního zákona. Podle tohoto ustanovení se návykovou látkou rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobivé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování. Zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně zdraví před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, obsahuje obdobnou definici návykových látek, která však navíc má pojmový znak, že jde o látky "jejichž užívání může vyvolat závislost osob na nich".

V trestním právu je třeba vycházet z definice uvedené v § 89 odst. 10, která definuje návykové látky podle jejich vlastností. Pojem návyková látka je některými odborníky kritizován, že není dostatečně určitý a že vyvolání návyku není pojmovým znakem každé takové látky. Proto se zdá, že uvedený termín není příliš vhodný a mělo by být uvažováno o jeho nahrazení jiným pojmem (např. droga, opojná látka apod.).⁴

V praxi užíváme dělení toxikomanie na alkoholovou a nealkoholovou. Trestné činy související s nealkoholovou toxikomanií (drogová kriminalita) patří k nejnebezpečnějším a zároveň nejdynamičtěji se rozvíjejícím formám trestné činnosti vůbec. Úměrně zvětšující se hrozbě, kterou drogová kriminalita představuje, musí růst i úroveň vybavení a činnosti zejména bezpečnostních a justičních orgánů. Nezbytný je též vývoj právní úpravy, směřující ke zkvalitnění práce orgánů činných v trestním řízení a k zefektivnění postihu pachatelů tohoto druhu trestné činnosti. Komplexní boj proti drogové kriminalitě klade vysoké nároky i na vězeňství a jeho pracovníky.

Termín "**drogová kriminalita**" je možno vykládat v užším či širším smyslu. První případ zahrnuje trestné činy nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek

⁴ viz Šámal a kol. : Trestní zákon, Komentář, C.H.BECK 2001, str. 610

a jedů dle § 187, § 187a, § 188 tr. zák. a trestný čin šíření toxikomanie dle § 188a tr. zák. Všechny vyjmenované trestné činy jsou obsaženy v hlavě čtvrté zvláštní části trestního zákona, označené jako trestné činy obecně nebezpečné. Ve druhém případě pak se jedná o veškerou trestnou činnost, v níž hrají právně relevantní roli drogy, tedy také např. trestné činy dle § 201, 201a, 280 tr. zák. či případy majetkových, násilných aj. trestných činů, spáchaných pod vlivem omamných a psychotropních látek. Drogová kriminalita, zejména nedovolený obchod s omamnými a psychotropními látkami, patří mezi nejzávažnější trestnou činnost v rámci organizovaného zločinu.

Původní název trestného činu podle § 187 byl "nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů". Změnu názvu skutkové podstaty a určité změny v její formulaci přinesla **novela č. 175/1990 Sb.** Podstatné změny v právní úpravě drogové problematiky však provedla teprve **novela č. 112/1998 Sb.** Tato novela nově formulovala a upřesnila stávající skutkovou podstatu § 187, podstatně zpřísnila trestní postih za spáchání tohoto trestného činu a byly též rozšířeny okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, které byly začleněny do více odstavců. Novela do trestního zákona zařadila novou skutkovou podstatu § 187a), postihující držení nelegálních drog pro vlastní potřebu a nově formulovala ustanovení § 188, týkající se výroby, opatření anebo přechovávání předmětů určených k nedovolené výrobě drog. Trestný čin šíření toxikomanie podle § 188a zavedla rovněž novela č. 175/1990 Sb. Poslední novela č. 134/2002 Sb. toliko částečně doplnila ustanovení § 188a.

3.1. Přehled skutkových podstat trestných činů nedovolené výroby a omamných a psychotropních látek a jedů:

a) § 187 tr. zák.

Základní skutková podstata § 187 nyní po provedených novelách postihuje toho, kdo neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabízí, zprostředkuje, prodá nebo jinak **jinému opatří nebo pro jiného přechovává** omamnou nebo psychotropní látku, přípravek obsahující takovou látku, prekursor nebo jed. Trestní sazba je stanovena na jeden rok až pět let odnětí svobody. Odstavec 2 (se sazbou dvě léta až deset let odnětí svobody) zahrnuje případy, když pachatel čin spáchal jako člen organizované skupiny, nebo ve větším rozsahu, nebo na osobě mladší než 18 let, odstavec 3 (se sazbou osm až dvanáct let), když činem získal značný prospěch, spáchal jej na osobě mladší než 15 let, nebo jím způsobil těžkou újmu na zdraví a konečně odstavec 4 (se sazbou deset až patnáct let), když činem způsobil těžkou

újmou na zdraví více osob nebo smrt, získal prospěch velkého rozsahu, nebo spáchal-li jej ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

Tab. 1

Statistický přehled počtu osob stíhaných, obžalovaných a odsouzených podle § 187 v letech 1999- 2002

	<u>stíhaní</u>	<u>obžalování</u>	<u>odsouzení</u>
1999 -	1 300	1 102	765
2000 -	1 547	1 276	819
2001 -	1 640	1 418	905
2002 -	1 603	1 444	1 007

b) § 187a tr. zák.

Trestného činu podle § 187a se dopustí, kdo bez povolení přechovává omamnou látku nebo psychotropní látku nebo jed v **množství větším než malém**. Pachatel bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem. Podle odstavce 2 je přísněji trestán pachatel (odnětím svobody na jeden rok až pět let), spáchá-li uvedený čin **ve větším rozsahu**. Jak již bylo výše uvedeno, tento trestný čin byl do trestního zákona zařazen novelou č. 112/1998 Sb. s účinností od 1. ledna 1999. Zásadní změna oproti předchozí právní úpravě spočívá v tom, že novela upustila od dosavadní beztrestnosti držení drogy **pro vlastní potřebu**. Zavedení trestnosti držení drog pro vlastní potřebu představuje skutečný průlom do úpravy trestnosti dispozice s drogou. Toto ustanovení postihuje pouze **přechovávání** návykových látek, nikoli jejich užívání. Za společenský zájem chráněný tímto ustanovením lze označit zájem společnosti na kontrole oběhu omamných a psychotropních látek v takovém množství, které může uživatele návykové látky nebo jeho okolí ohrozit.

Smyslem úpravy samozřejmě není podříditi trestním sankcím jakékoliv osoby přechovávající drogy, nýbrž pouze ty, které tak činí "bez povolení". Netýká se tedy osob v léčení a dalších osob přechovávajících drogy zcela v souladu s právním řádem.

V souvislosti s výkladem o novele č. 112/1998 Sb. nelze nezmínit skutečnost, že novela upravila dikci § 34 písm. j) tr. zák. tak, že dala možnost neposuzovat recidivu trestného činu dle § 187a odst. 1 jako přitěžující okolnost za podmínky, že pachatel se znovu dopustil tohoto trestného činu proto, že se oddává zneužívání omamných nebo psychotropních látek a jedů. Zákonodárce nepřímou vyjádřil požadavek, aby u tzv. drogově závislých pachatelů byla dána přednost jiným opatřením (zejména léčebným) před zpřísnováním represe.

Důvodová zpráva k novele č. 112/1998 Sb. mimo jiné konstatuje, že zavedením samostatné skutkové podstaty nepovoleného přechovávání omamných nebo psychotropních látek nebo jedů, byť i jen pro vlastní potřebu, je sledováno několik cílů:

- uvedení trestněprávní úpravy do souladu s mezinárodními závazky,
- odstranění důkazní nouze při trestním stíhání nedovoleného obchodování s drogami,
- zavedení výrazného (a prakticky jediného skutečně účinného) vědomí rizika tzv. prvokonzumentů drog. Ukazuje se totiž, že drtivá většina osvětových, výchovných a podobných opatření se májí účinkem, vědomí zdravotních a jiných rizik je pro nejohroženější část populace téměř zcela bezvýznamné. Vědomí rizika trestní sankce za samotné přechovávání drog naplní doposud silně zanedbanou preventivní funkci trestního práva v této oblasti.

Problematické je vymezení množství drog, jehož přechovávání pro vlastní potřebu je trestné a které zákonodárce použil jako kvalifikační rozhraní mezi trestným činem podle § 187a tr. zák. a odpovídajícím přestupkem. Žádný právní předpis nedefinuje množství omamných nebo psychotropních látek, které je uvedeno v odstavci 1 ("množství větší než malé") nebo v odstavci 2 (množství, které odpovídá pojmu "ve větším rozsahu") ustanovení § 187a tr. zák.

Na tuto skutečnost reagovalo **Nejvyšší státní zastupitelství** pokynem obecné povahy poř. č. 6/2000 ze dne 27.4.2000, jímž se upravují podrobnosti postupu státních zastupitelství při postihu trestného činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187a tr. zák. Příloha č. 1 k pokynu obsahuje **tabulku orientačních hodnot** odpovídajících znění § 187 odst. 1, 2 nejčastěji se vyskytujících omamných a psychotropních látek a příloha č. 2 obsahuje komentář k tomuto pokynu. Hodnoty jednotlivých návykových látek, které jsou uvedeny v tabulce jako množství větší než malé, byly voleny tak, že jde o množství, která odpovídají více než jedné dávce, avšak která jsou již způsobila výrazně ohrozit zdraví nebo život člověka. Tyto hodnoty jsou uvedeny v gramech a vztahují se k čistému množství účinné látky obsažené v zajištěném vzorku omamné nebo psychotropní látky. Současně je zdůrazněno, že není možné stanovit jednotnou hranici pro všechny druhy omamných a psychotropních látek, neboť každá z nich má jiný účinek na lidský organismus.

Je nutný individuální přístup při hodnocení hranice množství omamných a psychotropních látek.

Pokud jde o trestání pachatelů pro trestný čin podle § 187a, měla by se podle citovaného závazného pokynu Nejvyššího státního zastupitelství a jeho příloh projevit subsidiární povaha trestního práva, které nemá řešit základní společenské nebo zdravotní problémy, ale má pouze reagovat na nejkřiklavější případy porušení společenských norem. Právě v případě zneužívání drog je třeba dvojnásobně zdůraznit, že se nejedná o trestněprávní, ale především o společenský problém. Z uvedeného důvodu pokyn klade značný důraz na to, aby právě u skutkové podstaty trestného činu podle § 187a bylo v maximálně možné míře využíváno všech forem odklonů a aby byly navrhovány alternativní tresty a alternativní opatření.

Vzhledem k tomu, že ustanovení § 187a dopadá převážně na pouhé konzumenty drog, včetně těch, kteří jsou na droze natolik závislí, že je na ně třeba pohlížet jako na nemocné, někteří odborníci toto ustanovení považují za značně problematické a mají pochybnosti, zda bude skutečným řešením drogové problematiky, tedy že přispěje ke snížení poptávky po drogách a účinně pomůže řešit problémy osob na nich závislých.⁵

Projevem těchto názorů zřejmě byl i poslanecký návrh, který požadoval úplné vypuštění § 187a z trestního zákona. Šlo o návrh poslance Františka Pejřila z října roku 2001. S poslaneckým návrhem vyslovila nesouhlas jak vláda, tak i Poslanecká sněmovna, která jej dne 12. 12. 2001 zamítla.

V této souvislosti je namístě zmínit se o **projektu Analýza dopadů novelizace drogové legislativy** (míněna je novelizace trestního zákona podle novely č. 112/1998 Sb.). Souhrnná závěrečná zpráva projektu z října roku 2001 obsahuje tzv. situační zprávu, v jejímž úvodu je uvedeno, že Meziresortní protidrogová komise vlády ČR přijala záměr vědecky analyzovat dopady nové drogové legislativy v ČR se zaměřením na zavedení trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu. Souhrnná závěrečná zpráva dále konstatuje, že

⁵ viz např. Šámal a kol.: Trestní zákon, Komentář, C.H.BECK 2001, str. 1009

předkládaný materiál, přehledně shrnující výsledky výzkumu, zadaného a financovaného Meziresortní protidrogovou komisí vlády ČR, vyjadřuje výhradně závěry výzkumného týmu studie projektu, jež byly schváleny její vědeckou supervizí, a nemusí se nutně shodovat s názorem ani oficiálním stanoviskem vlády ČR ani její Meziresortní protidrogové komise.

Souhrn výsledků projektu je následující: zavedení trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu nesplnilo žádný ze svých testovaných cílů a z ekonomického pohledu je ztrátové. Intervence, představovaná zavedením trestnosti držení drog pro vlastní potřebu, neměla na drogovou problematiku v ČR žádný praktický dopad. Nesplnila se předpokládaná očekávání předkladatele; na druhé straně se jednoznačně neprokázalo, že by negativní vývoj některých ukazatelů byl zákonnou změnou vyvolán nebo zhoršen. Nepotvrdily se tedy katastrofické předpovědi některých odpůrců zavedení trestnosti držení nezákonných drog pro vlastní potřebu. Prosazování trestnosti držení nezákonných drog pro vlastní potřebu je z hlediska společenských nákladů nevýhodné.

Vláda České republiky dne 14. 11. 2001 přijala opatření vyplývající z výsledků projektu Analýza dopadů novelizace drogové legislativy, kterým příslušným odpovědným orgánům zejména uložila:

- legislativně rozdělit drogy do 2 resp. 3 kategorií podle míry jejich zdravotní a společenské nebezpečnosti - tj. podle negativních zdravotních a společenských dopadů v důsledku jejich (zne)užívání,
- v oblasti potlačování nabídky tzv. tvrdých drog věnovat zvýšenou pozornost heroinu, zdravotně i sociálně nejvíce devastující droze, která je - podle výsledku projektu - na černém trhu stále dostupnější,
- v rámci přípravy rekodifikace trestního práva hmotného vzít v úvahu výsledky projektu a provést revizi skutkových podstat a revizi sankcí trestných činů spojených s drogovou problematikou,
- promítnout výsledky projektu Analýza při realizaci protidrogové politiky vlády ČR.

Značnou pozornost problematice postihu trestného činu podle § 187a věnuje **Zvláštní zpráva Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 10. 6. 2002**. Konstatuje, že současná praxe při uplatňování hledisek pro posuzování množství držené drogy je bezproblémová, o což se

největší měrou přičinilo vydání pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 27. 4. 2000 poř. č. 6/2000, jehož tabulkovou část plně akceptují i soudy všech stupňů. Tabulkové množství jednotlivých drog také vytváří dostatečně návodný rámec pro rozhodování policejních orgánů a státních zástupců. V současné době není žádného důvodu měnit tuto respektovanou praxi z hlediska posuzování znaků uvedených v ustanovení § 187a, zvláště pak znaku "množství větší než malé" obsažené v základní skutkové podstatě odstavce 1 tohoto ustanovení. To ovšem nevylučuje možnost změny uvedených hledisek v budoucnu.⁶

Podle závěrů Nejvyššího státního zastupitelství nedocházelo ke zbytečnému kriminalizování konzumentů drog ani podle ustanovení § 187a, při jehož zavádění do praxe vůči němu právě z hlediska možného zneužívání za strany orgánů činných v trestním řízení zaznívaly zásadní výhrady v poměrně širokém spektru názorů laických i odborných. Nebyla tedy prokázána původní obava zastánců legalizace měkkých drog, že by trestností držení drog mohlo dojít ke kriminalizaci mladé populace a radikálnímu nárůstu trestné činnosti, neboť postih pro tento trestný čin není vysoký. Prakticky je odhalován nahodile. Předmětem trestního stíhání u tohoto trestného činu byly většinou marihuana a pervitin a heroin. Podle názoru státního zastupitelství by zavedení beztrestnosti držení drogy pro vlastní potřebu jen nahrávalo většímu šíření narkomanie a toxikomanie. Zvýšil by se počet páchání drogové trestné činnosti vytvořením výhodnějších podmínek spočívajících jednak v tom, že v případě dealerů by jim tak byla poskytnuta možnost účinné obhajoby spočívající v prohlášení, že má drogu výhradně pro sebe (opak by bylo možno jen velice obtížně prokázat) a jednak v tom, že by přestala působit hrozba trestní represe ve vztahu k určité části mládeže, jejíž postoj možno označit za jisté váhání, zda s drogou experimentovat či nikoli, a která právě touto hrozbou může být od přístupu k drogám odrazována. Aniž by se přeceňoval účinek generální prevence a dopad hrozby trestní represe na řešení negativních společenských jevů, právě v oblasti drogové kriminality má tato hrozba svůj reálný význam, byť by odrazovala i jen malou skupinu zejména mládeže od podobného jednání. Beztrestnost držení drogy by tedy znamenala mimo jiné v určité míře i rezignaci státu na jeho funkci spočívající v ochraně veřejného pořádku. **Podle názoru Nejvyššího státního zastupitelství současný stav právní**

⁶ blíže viz Nejvyšší státní zastupitelství: Zvláštní zpráva o poznatcích k aplikaci ustanovení trestního zákona postihujících nedovolenou výrobu a držení omamných a psychotropních látek a jedů a šíření toxikomanie ze dne 10.6.2002, sp.zn. 1 Spr. 321/2002

úpravy v tomto směru by měl být zachován, přičemž právní úprava dává dostatek možností, jak reagovat na každý případ individuálně, jak se také v praxi děje.

Tab. 2

Statistický přehled počtu osob stíhaných, obžalovaných a odsouzených podle § 187a v letech 1999- 2002

		<u>stíhaní</u>	<u>obžalovaní</u>	<u>odsouzení</u>
1999	-	130	115	18
2000	-	187	158	63
2001	-	261	215	86
2002	-	244	206	103

c) § 188 tr. zák.

Tohoto trestného činu se dopustí, kdo vyrobí, sobě nebo jinému opatří anebo přechovává **předmět určený k nedovolené výrobě** omamné nebo psychotropní látky, přípravku obsahujícího omamnou nebo psychotropní látku nebo jedu. Za tento trestný čin bude pachatel potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci. Přísněji podle odst. 2 (odnětím svobody na dvě léta až deset let) bude pachatel potrestán, spáchá-li výše uvedený čin ve větším rozsahu, nebo spáchá-li takový čin vůči osobě mladší než 18 let, nebo získá-li takovým činem značný prospěch.

Předměty určené k výrobě omamné nebo psychotropní látky, přípravku obsahujícího omamnou nebo psychotropní látku nebo jedu jsou nejen přístroje, jiná zařízení a jejich součásti, ale i suroviny, které jsou podle své povahy způsobivé a zároveň určené k takové výrobě. Nemusí však jít o předměty výlučně určené k takové výrobě.⁷

Tab. 3

Statistický přehled počtu osob stíhaných, obžalovaných a odsouzených podle § 188 v letech 1999- 2002

		<u>stíhaní</u>	<u>obžalovaní</u>	<u>odsouzení</u>
1999	-	141	119	38
2000	-	228	190	29
2001	-	222	195	62
2002	-	247	223	58

⁷ viz Šámal a kol.: Trestní zákon, Komentář, C.H.Beck 2001, str. 1013

3.2. Šíření toxikomanie

d) § 188a tr. zák.

Tento trestný čin, nazvaný **šíření toxikomanie**, byl do trestního zákona zaveden novelou č. 175/1990 Sb. Odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem postihuje toho, kdo svádí jiného ke zneužívání jiné návykové látky než alkoholu nebo ho v tom podporuje anebo kdo zneužívání takové látky jinak podněcuje nebo šíří. Odnětím svobody na jeden rok až pět let podle odst. 2 bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 vůči osobě mladší než 18 let.

Novela č. 112/1998 Sb. již nepřinesla žádnou změnu dosavadního vymezení skutkové podstaty, ale toliko zpřísnila trestní postih jako v předchozích ustanoveních. Poslední novela č. 134/2002 Sb. pak doplnila odstavec 2 tohoto ustanovení o písmeno b), podle něhož bude pachatel potrestán spáchá-li takový čin tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.

Novela č. 134/2002 Sb. vyvolala mezi částí veřejnosti nesouhlasnou reakci v domnění, že hrozí postih např. umělců, pokud v jejich literárním, hudebním, filmovém či jiném díle se objeví pasáž zobrazující užívání drog apod. Drogoví specialisté případné problémy umělců s policií však považují za neopodstatněné. Podle vyjádření mluvčí Policejního prezidia zmíněná novela neznamena v podstatě žádnou změnu pro praktický postup policie. Novela totiž pouze přesunula již dříve trestné jednání do kvalifikované skutkové podstaty podle § 188a odst. 2 písm. b) tr. zák.

Důvodová zpráva k novele tohoto ustanovení uvádí, že provádí závazek vyplývající z příslušných ustanovení Smlouvy o Evropské unii týkající se přibližování zákonů a praktik členských států Evropské unie v boji proti narkomanii a týkající se prevence a boje proti nezákonnému obchodování s drogami, který vyžaduje, aby při postihu podněcování nebo vybízení k nezákonnému užívání nebo výroby narkotik členské státy věnovaly zvláštní pozornost používání údajů zpracovaných na počítači a zejména na internetu.

Tab. 4**Statistický přehled počtu osob stíhaných, obžalovaných a odsouzených podle § 188a v letech 1999- 2002**

	<u>stíhaní</u>	<u>obžalování</u>	<u>odsouzení</u>
1999 -	513	429	70
2000 -	491	419	61
2001 -	396	332	41
2002 -	410	374	48

Orgány činné v trestním řízení věnují problematice drogové kriminality značnou pozornost. Stejně tak je tomu i po linii vězeňské služby, kde opakovaně je zpracováván Soubor protidrogových opatření ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody.

Dokumentem, který shrnuje dosavadní poznatky o aplikaci ustanovení trestního zákona postihujících nedovolenou výrobu a držení omamných a psychotropních látek a jedů, je již výše citovaná **Zvláštní zpráva Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 10. 6. 2002** sp.zn. 1 Spr 231/2002. Zpráva konstatuje nárůst drogové kriminality (trestných činů podle § 187 až § 188a tr. zák.) v roce 2001 oproti předchozím létům s tím, že z hlediska celostátního vývoje je nutno se připravit na to, že tento trend bude pokračovat i v příštích letech, přičemž tato trestná činnost zasahuje stále nižší věkové kategorie. Nejrozšířenější přírodní drogou je marihuana užívaná zejména pro vlastní potřebu. Za syntetických drog je to pervitin (který je ve větším rozsahu i předmětem prodeje), k jehož výrobě pachatelé užívají ve velkém množství také volně prodejných léků obsahujících efedrin nebo pseudoefedrin. Stále častěji dochází k užívání tzv. tvrdých drog, především již zmíněného pervitinu a také heroínu v určitém okruhu konzumentů. Tak lze předpokládat, že někteří z konzumentů se sami postupně stanou distributory drog mezi svými vrstevníky či osobami mladších věkových skupin a tím budou rozšiřovat řady osob zapojených do zločineckých struktur této trestné činnosti, která je téměř vždy určitým způsobem organizovaná. Pro mladistvé, ale i pro děti do 15 let, je typickým experimentování s tzv. měkkými drogami, zejména na úrovni kouření marihuany, přičemž kouření marihuany není mezi mládeží považováno za škodlivé.

Názory na problém zneužívání drog se neustále vyvíjejí, a to nejen v České republice, ale všude na světě. Jak již bylo zmíněno, rozdílné názory, zejména v odborné veřejnosti, vyvolalo přijetí novely trestního zákona č. 112/1998 Sb., která uzákonila trestnost přechovávání drogy pro vlastní potřebu v množství větším než malém. Obdobná diskuse probíhá rovněž o možnostech zákonného - včetně trestněprávního - rozlišování tzv. "měkkých" a "tvrdých" drog.

Úlohou trestního zákonodárství by i nadále mělo být pružně reagovat na nejzávažnější projevy abusu drog, vstřebávat nejnovější poznatky teorie i praxe v dané oblasti a tím přispět k naplnění role, kterou má mít trestní právo v oblasti protidrogové strategie státu, potažmo mezinárodního společenství.⁸

3.3. Dokumentace vybraných případů

Trestněprávní úpravu i odhad její funkčnosti s ohledem na zamýšlený cíl, lze nejlépe přiblížit popisem jejího konkrétního uplatnění v soudní praxi, proto uvádíme popis několika vybraných trestních věcí, které v nedávné době projednaly soudy v hlavním městě Praze. V první skupině jde o případy, jejichž pachatelé byli zjištěni a zadrženi po svém příletu na letiště Praha - Ruzyně. V těchto věcech v I. stupni rozhodoval Obvodní soud pro Prahu 6. Ve druhé skupině jsou popsány případy, v nichž v I. stupni rozhodoval Městský soud v Praze.

I. skupina případů:

*a) Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 17. 5. 2000 obžalovaný občan **Kolumbie** byl uznán vinným trestnými činy nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1, odst. 2 písm. a) tr. zák. a padělání veřejné listiny podle § 176 odst. 1 tr. zák., za což byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 6 let, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s ostrahou a k trestu vyhoštění na dobu neurčitou. Soud rozhodl o zabrání 1 372,6 g čistého kokainu. Odvolání obžalovaného bylo zamítnuto.*

*Obžalovaný dne 4. 3. 2000 na letišti Praha - Ruzyně po cestě z Bogoty (Kolumbie) přes Brazílii a Frankfurt v zavazadle dovezl papírovou krabici s označením Viña san Pedro - Cabernet Sauvignon, obsahující dva plastové sáčky a viskózní kapalinu s pastovitou usazeninou s celkovým obsahem 1 372,6 g čistého **kokainu**. Z uvedeného množství lze podle*

⁸ blíže viz "Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů ČR v horizontu roku 2000", Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Studie, Praha 2001

posudku znalců připravit 45 000 až 137 000 běžných dávek a 1 140 dávek smrtelných. Dále byl uznán vinným, že orgánům celní kontroly na letišti v Praze předložil padělaný cestovní španělský pas, ve kterém byla vyměněna celá identifikační strana i s fotografií držitele pasu, o čemž věděl. Před soudem uvedl, že prý byl v Bogotě vyzván bližší nespécifikovaným mužem k cestě do Evropy za odměnu v US dolarech. Plánované užití falešných osobních dokladů, cesta z Kolumbie oklikou přes Brazílii a slíbená vyšší finanční částka však vedla soud k závěru, že cesta odsouzeného do Evropy byla takto organizována za účelem dovezení kokainu, o čemž rovněž věděl, na cestu se připravoval a plánoval ji. Proto byl uznán vinným.

b) Rozsudkem ze dne 22. 8. 2000 obžalovaná občanka **Brazílie** byla uznána vinnou trestným činem nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1, odst. 2 písm. a) tr. zák. a odsouzena k trestu odnětí svobody v trvání 5 let, pro jehož výkon byla zařazena do věznice s ostrahou. Dále jí byl uložen trest vyhoštění na dobu neurčitou a vysloveno zabrání kokainu v množství 1 694 gramu. Obžalovaná se vzdala odvolání.

Obžalovaná dne 30. 5. 2000 na letišti Praha - Ruzyně linkou z Rio de Janeiro přes Sao Paulo a Amsterdam bez povolení dovezla v bočních stěnách svých dvou zavazadel 1 694 gramů **kokainu**, přičemž z uvedeného množství podle znalců by bylo možné vyrobit 48 000 běžných dávek a 1 400 dávek smrtelných. Hájila se tím, že pochází z chudé rodiny a potřebovala peníze. Před odletem za ní přišel cizí muž, nabídl jí cestu do Evropy, zakoupil letenku a dal jí i peníze na cestu. Muž rovněž řekl, že v Praze v hotelu ji navštíví další osoba, které předá zavazadla a dostane odměnu 5 000 US dolarů. Údajně nevěděla co převáží a vinnou se necítí.

c) Rozsudkem ze dne 28. 4. 1999 občan **Slovenské republiky** obžalovaný R. T. byl uznán vinným trestným činem nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1, odst. 2 písm. a) tr. zák. a odsouzen k trestu odnětí svobody na 6 let, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s ostrahou. Dále mu byl uložen trest vyhoštění na 10 let, trest propadnutí kufru a bylo vysloveno zabrání 1 535 g bílé krystalické látky obsahující kokain. Jeho odvolání bylo zamítnuto.

Obžalovaný dne 15. 2. 1999 přicestoval letadlem z Curacao (Nizozemské Antily) přes Amsterdam na letišti Praha - Ruzyně. Ve dvojitém dnu svého kufru bez povolení dovezl 1 535,1 gramů bílé krystalické látky, obsahující 1 371 g **kokainu**, přičemž z uvedeného množství podle znalců by bylo možné vyrobit 137 000 aplikovatelných a 1 142,5 smrtelných dávek. Obžalovaný v přípravném řízení i u hlavního líčení se odmítl k věci vyjádřit. Pouze uvedl, že svého jednání lituje. Jeho písemné odvolání směřuje toliko proti výroku o trestu.

d) Rozsudkem ze dne 3. 5. 2000 opět občan **Slovenské republiky** obžalovaný E. K. byl uznán vinným stejným trestným činem jako v předchozím případě, za což mu byl uložen trest odnětí svobody na 5 let s výkonem ve věznici s ostrahou, trest vyhoštění v trvání 6 let a vysloveno zabrání 1 527 gramů kokainu.

Obžalovaný dne 5. 11. 1999 rovněž přicestoval z Curacaa přes Amsterdam na letiště Praha - Ruzyně, kam bez povolení dovezl 15 kontejnerů obalených prezervativy a uschovaných v elastickém pásu, který měl připevněn na těle, přičemž kontejnery obsahovaly celkem 1 527 gramů 64,2 % **kokainu**. Z tohoto množství je možno připravit 50 900 běžných látek a 1 272 dávek smrtelných. Odsouzený se cítí vinen a vzdal se opravných prostředků. Před soudem tvrdil, že k činu byl před odletem přinucen neznámými muži, kteří mu vyhrožovali násilím, byl jimi sledován a jeden z nich s ním po celou cestu seděl i v letadle. Soud jeho obhajobě neuvěřil, neboť při prvním kontaktu s úřední osobou na letišti v Praze neupozornil na skutečnosti, o kterých hovořil ve své obhajobě a naopak prohlásil, že nemá nic k proclení. Je tedy zřejmé, že jednal úmyslně a s rozvahou.

e) Rozsudkem ze dne 29. 3. 2000 občan **České republiky** obžalovaný P. J. byl uznán vinným, že dne 23. 11. 1999 bez povolení dovezl linkou na trase Quito (Ekvádor)-Amsterdam-Praha v boční výstuži svého kufru, která byla tvořena dutou PVC trubkou, 1 144,2 gramů **kokainu**, z kteréhož množství bylo možno připravit nejméně 38 100 běžných dávek a nejméně 953 dávek smrtelných. Byl odsouzen k trestu odnětí svobody na 5 let s výkonem ve věznici s ostrahou, k propadnutí předmětného kufru a bylo vysloveno zabránění výše uvedeného množství kokainu. Obvodní soud jednání kvalifikoval jako trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1, odst. 2 písm. a) tr. zák. Odvolací soud zamítl jeho odvolání.

Obžalovaný uvedl, že jeho dávnou touhou bylo poznat Ekvádor Cestu uskutečnil a v Ekvádoru se náhodně seznámil s česky mluvícím mužem, který jej požádal, aby mu do Prahy odvezl kufr, který si pak u něho v Praze vyzvedne. Netušil prý, že převáží kokain. Soud jeho obhajobu nepřijal a naopak došel k závěru, že obžalovaný cíleně a plánovitě podnikl cestu do oblasti snadného přístupu ke kokainu a tento pak s plným vědomím přivezl na letiště do Prahy.

II. skupina případů:

a) Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 4. 5. 1998 obžalovaný občan **Nigerie** byl uznán vinným, že bez povolení vyvezl omamnou látku a spáchal čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech, čímž spáchal trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek jedů podle § 187 odst. 1,3 písm. b) tr. ve znění před novelou č. 112/1998 Sb. Byl odsouzen k trestu odnětí svobody na 10 let s výkonem ve věznici s ostrahou a byl mu uložen trest vyhoštění na dobu neurčitou. Jeho odvolání bylo zamítnuto Vrchním soudem v Praze.

Obžalovaný v prosinci 1996 v Paříži se údajně seznámil s mužem jménem Maxwell Ojjims, který mu nabídl, aby za odměnu 2 000 US dolarů odcestoval do Prahy a odtud pro něho přivezl zpět do Paříže zásilku omamných látek. Za tím účelem od tohoto muže převzal padělaný cestovní pas a potřebné finanční prostředky na cestu. Takto vybaven přicestoval dne 28. 2. 1997 do Prahy a po ubytování v hotelu prostřednictvím pošty obdržel balíček z Thajska, z něhož vyjmul 2 plastové sáčky obsahující 481,5 g **heroinu**, jež si pak dne 4. 3. 1997 vložil pod elastické kalhoty a odcestoval vlakem jedoucím z Prahy do Paříže, avšak v Drážďanech

byl vysazen z vlaku a vrácen zpět do ČR pro podezření, že cestuje na cizí cestovní pas. Při pasové a bezpečnostní kontrole v Děčíně byl u něho zajištěn ukrytý heroin.

Soud po zjištění, že obžalovaný vědomě použil padělaného pasu, sáčky s heroinem si přilepil sám na holé tělo a pokoušel se je převézt přes hranice a při zadržení se odmítal podrobit osobní prohlídce, odmítl jeho naivní obhajobu, že nevěděl, co sáčky obsahují. Soud dále konstatoval, že tím, že přijal balíček s heroinem odeslaný z Thajska a měl v úmyslu tento heroin doručit jako kurýr další osobě mimo ČR, aktivně se zapojil do sítě mezinárodních pašeráků drog.

b) Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 18. 2. 2000 obžalovaný M. L., narozený v **Jugoslávii**, byl uznán vinným, že neoprávněně jinému opatřil a pro jiného přechovával omamnou látku, čin spáchal ve větším rozsahu a ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech, čímž spáchal trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1,2 písm. a), odst. 4 písm. c) tr. zák. Byl mu uložen trest odnětí svobody v trvání 10 let ve věznici s ostrahou a trest vyhoštění na dobu neurčitou. Jeho odvolání bylo zamítnuto.

Vina obžalovaného spočívá v tom, že od konce roku 1997 do dne 27. 8. 1998 v Praze společně nejméně s jedním dalším mužem opakovaně zajišťovali distribuci omamných látek z Prahy do Norska a Itálie, které k jejich žádosti v palivové nádrži vozu BMW převážel z Prahy do zahraničí jistý Dietmar Fischer (rovněž odsouzený) a v zahraničí je předával dalším osobám. Jmenovaný Fischer byl dne 27. 8. 1998 při pokusu o přechod hranic v Dolním Dvořišti zadržen, přičemž v palivové nádrži jeho vozu bylo ukryto 20 balíčků **heroinu** o celkové váze 9,926 kg. Balíčky byly uloženy do plastických obalů a na těchto obalech byly zajištěny otisky prstů odsouzeného.

c) Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 18. 4. 2000 občan **České republiky** obžalovaný V. A. byl uznán vinným trestnými činy nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1,3 písm. b) a trestným činem šíření toxikomanie podle § 188a odst. 1,2 tr. zák. Dále byl uznán vinným trestnými činy ohrožování mravní výchovy mládeže, ohrožování mravnosti, padělání a pozměňování veřejné listiny a dalšími. Za to mu byl uložen trest odnětí svobody na 9 let ve věznici s ostrahou. K odvolání státního zástupce mu Vrchní soud v Praze zvýšil délku trestu odnětí svobody na 11 let. Spolu s ním byla odsouzena spoluobžalovaná K. J. k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 3 roků za trestné činy podle § 187 odst. 1,2 písm. b) a podle § 188a odst. 1,2 tr. zák. Dále jí soud uložil ochranné protitoxikomanické léčení ústavní formou. Její odvolání zamítl Vrchní soud v Praze.

Obžalovaný V. A. a obžalovaná K. J. žili ve společné domácnosti. Jejich vina, především prvního z nich, spočívá v tom, že v průběhu let 1998 a 1999 ve větším rozsahu opatřovali a prodávali drogu **pervitin** dalším osobám, z nichž některé byly mladší než 18 let a některé mladší než 15 let. Tyto osoby většinou docházely do jejich bytu, přičemž některé z nich si drogu aplikovaly přímo v bytě a pod vlivem odsouzených přešly od šňupání pervitinu

na nitrožilní aplikaci. Prvý odsouzený navíc některým nezletilým osobám v bytě promítal pornografické kazety a dopouštěl se i dalších nezákonných činů.

d) Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 5. 11. 2001 občan České republiky obžalovaný R. J. byl uznán vinným trestným činem nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1, odst. 2 písm. b), trestným činem šíření toxikomanie podle § 188a odst. 1,2 a trestným činem ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 odst. 1 písm. b) tr. zák. Byl mu uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 3 let s výkonem ve věznici s ostrahou. Spolu s ním byl odsouzen dvacetiletý spoluobžalovaný M. T. k podmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 2 let se současným vyslovením dohledu. Nikdo z obžalovaných se neodvolal.

*Oba obžalovaní společně od podzimu 1999 do ledna 2000 v bytě rodičů obžalovaného R. J. a rovněž v jeho vozidle nabízeli a poskytovali opakovaně, nejméně jedenkrát v týdnu, **marihuanu** ke kouření třem nezletilým dívkám, přičemž jim při kouření marihuany v bytě promítali pornografické kazety. Prvý odsouzený navíc sám ve více případech nabízel a poskytl ke kouření marihuanu dvěma nezletilým chlapcům.*

3.4. Souhrn

Při studiu trestních spisů pro potřeby této studie a při studiu dalších dostupných materiálů o drogové kriminalitě a doprovodných jevech jsme zformulovali **několik zobecnění**, či spíše postřehů:

- 1) Přesto, že v mnoha případech (včetně zde citovaných) byla naplněna stejná skutková podstata „drogového“ trestného činu, za který byli pachatelé následně i odsouzeni, lze rozdělit případy evidované kriminality, spojené s drogovou závislostí pachatelů, do tří skupin (bez souvislostí s dělením uvedeným výše), jež se od sebe navzájem radikálně liší.
- 2) **V první skupině případů** se jedná především o trestnou činnost spojenou s **mezinárodním nelegálním obchodem s drogami**: o projevy činnosti nadnárodních zločinných organizací specializovaných mj. na pašování drog mezi státy i mezi kontinenty (po tzv. drogových cestách). Námi uvedené případy (ze skupiny označené jako I. a případy a) a b) ze skupiny označené jako II.) spadají do této skupiny mezinárodního zločinu, jež se vyznačuje, dle našeho mínění, následujícími charakteristikami:

a) V případě námi studovaných případů, každá pašovaná zásilka drog představovala značné množství drahé drogy – především kokainu a heroínu - v hodnotě často i několika miliónů korun. V současnosti však se projevuje opačný trend – více zásilek (často i několik nezávislých kurýrů v jednom letu) menší hodnoty a teprve součet jejich hodnot představuje významné finanční částky. Důvodem změny trendu je jednak nižší ztráta při zadržení jednoho kurýra a omezená možnost celních a policejních orgánů důkladně zkontrolovat větší množství ve stejnou dobu přicestovavších cizinců.

b) Na pohybu nelegálních drog mezi státy se i v tzv. tranzitních zemích podílejí dobře organizované skupiny, specializované právě na pašování drog. Tyto skupiny zajišťují ubytování kurýrů, jejich kontaktování, převzetí drog a další pohyb drog po vyznačené trase atd. Na rozdíl od zadržených kurýrů jde často o osoby, které jsou dlouhodobou součástí drogového „průmyslu“, osoby, pro které je tato činnost trvalou součástí jejich obživy – někteří z nich mají charakter národních rezidentů nadnárodních organizací. Na takovém pohybu drog se přizívují i další „odborné síly“ jako např. padělatelé dokladů, zloději dokladů pro kurýry, osoby poskytující další nezbytné „služby“ včetně zajištění „propustnosti hranic“. Tyto osoby jsou angažovány z řad místní galerky, ale i z řad zkorumpovaných zaměstnanců státní správy či chemických laboratoří, z řad farmaceutů atd.

c) Pohyb drog probíhá podle předem zpracovaných scénářů, osvědčených dlouholetou praxí a přizpůsobujících se pružně jakýmkoliv změnám (včetně změn národních legislativ). Organizace cest je uvážlivá, počítá s možnými riziky a dokonce se snaží je předvídat. Součástí těchto plánů je i kalkulace se zadržením kurýra, tj. je kalkulováno i s možnými ztrátami. Cesty pohybu drog jsou nejen mezistátní, ale většinou mezikontinentální s připravenými variantami navzájem nahraditelných způsobů nelegální distribuce přes různé tranzitní země do zemí cílových.

d) Jako kurýři jsou často užívány osoby z tzv. rozvojových zemí či států označovaných jako chudé země (Brazílie, Bolívie, Peru, Tunisu, Nigerie apod.). Jsou to často tzv. běžní občané, z pohledu trestního práva bezúhonní nebo téměř bezúhonní, kteří jsou toho času v tíživé životní situaci: nezaměstnaní, zadlužení, na útěku před

osobními problémy apod. a jejich užití je omezeno jen na jednorázový či v případě úspěchu i opakovaný převoz drog. Tyto osoby nejsou do podrobnější organizace pohybu drog úmyslně zasvěcovány, sice obvykle tuší, že „pracují“ pro organizaci provozující nelegální či dokonce zločinnou činnost, ale svoji roli chápou jako okrajovou. Proto jejich informace jsou pro orgány činné v trestním řízení, získávané s cílem využít je v boji proti pašování drog, téměř bezcenné. Jsou však téměř vždy a ve všech státech jedinými trestně stíhanými osobami – teda jen jejich menší část. Občas se dokonce zdá, že v některých případech může jít o oběť úmyslně předhozenou k zadržení, s cílem utajit důležitější činnost, zásilku, či zkorumpovanou osobu pracující pro zločinnou organizaci. Vzhledem k tomu, že se jedná o tzv. koncové osoby v drogovém „průmyslu“ a jejich zadržení pro drogový byznys představuje jen ztrátu jimi přepravované drogy, nemá jejich zadržení pro účinný boj proti nelegálnímu tranzitu drog téměř žádný význam. Vyšší složky zločinných organizací specializovaných na mezinárodní nelegální obchod s drogami, zůstávají mimo trestní postih – tj. řídicí osoby těchto složek zůstávají utajeny, trestně nestíhány a svými zisky za svoji činnost odměňovány.

e) Zisky spojené s nelegálním tranzitem drog musí být, z našeho pohledu, opravdu obrovské a z toho pohledu propustnost hranic tranzitních států velická, když zadržení tiskem prezentovaného množství drog úspěšnost činnosti organizovaných zločinných skupin zjevně nepostihuje. Je to i potvrzením velikosti poptávky po drogách i znakem relativně malé rizikovosti v tomto druhu „podnikání“, s ohledem na celkový objem zisků.

f) Nelegální tranzit drog je, vzhledem ke stálému výskytu stejně organizovaných případů, dobře fungujícím mechanismem, kde zásahy celníků přes veškerou snahu zisky z nelegálního prodeje drog nijak citelně nesnižují.

g) Trestněprávní úprava postihu drogové kriminality jednotlivých států není velkou překážkou organizované kriminalitě spojené s nelegální distribucí drog, protože ve skutečnosti ji lze uplatnit především jen vůči lehce nahraditelným kurýrům a finanční škody ze zadržených drog nejsou zatím fatální. Mimo to ztráty patří ke všem druhům i

legálního podnikání. Trestněprávní úprava je tak často chápána jen jako vymezení určitých omezení, která však lze při troše snahy bez větších problémů obejít s cílem maximalizovat zisk a minimalizovat možné ztráty. Proto další zdokonalování trestních kodexů ve vztahu k nelegálnímu obchodu s drogami bez uplatnění dalších navazujících opatření diplomatických, ekonomických, sociálních, zdravotních atd. nemůže snížit výskyt drogové kriminality tohoto druhu.

- 3) **Ve druhé skupině případů jde o trestnou činnost spojenou s výrobou a distribucí drog na našem území, prováděnou převážně občany ČR (příp. dlouhodobě na našem území pobývajícími cizinci), s cílem obohatit se prodejem drog drogově závislým osobám z řad spoluobčanů.**

Trestně stíhané osoby v této skupině jsou obvykle spojeny s výrobou a distribucí české speciality pervitinu, nákupem s cílem dalšího prodeje tvrdých drog a tzv. tanečních drog pocházejících ze zahraničí nebo s pěstováním a prodejem marihuany. (Značnou část tvoří ti, které lze označit jako obchodní mezičlánky). V případě mnoha dealerů (zahrnutých též do této skupiny) se jedná i o uživatele jimi distribuovaného „zboží“, kteří si prodejem vydělávají na vlastní dávku drog. Zřídka se jedná osoby bezúhonné. I tam, kde tyto osoby nebyly dosud trestně stíhány, tak jsou často spolutvůrci různých sociálně negativních jevů a vyznačují se společensky odsuzovanými způsoby obživy: prostitucí, parazitováním na rodičích či dalších příbuzných a známých, spojením s galerkou, většina z nich zneužívá sociální systém ČR neoprávněným pobíráním různých sociálních dávek atd. Nezaměstnanost je jejich povoláním. I tam, kde zatím sami nejsou osobami na drogách závislými, tak distribuce drog včetně jejího prodeje nezletilým jim žádné skrupule nečiní. Prodej, příp. i výroba drog je pro ně základním a trvalým zdrojem příjmů a součástí jejich způsobu života. Mezi těmito osobami se relativně často vyskytují i cizinci více méně trvale žijící na našem území: občané Slovenska, Vietnamu, některých arabských států, Ukrajinci a další občané ze zemí bývalého SSSR, občané bývalé Jugoslávie apod. Stále častěji dochází k vytváření větších skupin s dělbou práce a propojením na další skupiny (např. provozovatele erotických podniků). Propojení na mezinárodní zločin není zatím běžné. Jen kontakty na dealery tvrdých drog a tanečních drog pro jejich další prodej, tam, kde je základním zdrojem zisků.

Pachatelé drogové kriminality, kteří jsou stíháni a souzeni v ČR a jejich činnost nejvíce medializovaná, patří nejčastěji do této skupiny. Zde také zásahy orgánů činných v trestním řízení jsou důležitým prostředkem vedoucím k omezení této trestné činnosti. Spíše by měly vést. Bohužel zákrok proti takovým skupinám bývá, až na výjimky, náhodný. Ztěžuje to mj. charakter trestné činnosti – odpor uživatelů drog, ale někdy i jejich okolí, o drogové kriminalitě vypovídat, proti dealerům svědčit atd. Také přístup širší veřejnosti k drogové kriminalitě není jednoznačný (blíží se vztahu k legálnímu alkoholu) a často užití i prodej drog jsou tolerovány – o tom pojednávají mnohé další pasáže v této studii. Proto, jak vyplývá ze závěrů Zvláštní zprávy Nejvyššího státního zastupitelství o drogové kriminalitě, trestní justice v budoucnosti očekává další růst drogové kriminality. Dokonce očekává, že drogová kriminalita bude stále více ovlivňovat vývoj kriminality celkové, a to nejen co do kvality trestné činnosti, ale i co do její kvantity. My se s tímto názorem ztotožňujeme.

- 4) **Ve třetí skupině se jedná o případy, kdy jednotliví uživatelé nelegálních drog, či skupinky takových uživatelů, drogově závislých, s cílem opatřit si drogu se dopouštějí četných dalších trestných činů, především majetkových, občas násilných (např. loupeže).**

Drogy pro uspokojení vlastní závislosti si sami vyrábějí – pěstují – kupují. Sem lze zařadit i komunity uživatelů drog s drobnými dealery, v nichž převládají dlouhodobé kontakty vytvářené a udržované užíváním drog, často ve skupině. Patří sem i jednotlivci, kteří si pěstují marihuanu či „vaří“ drogu jen pro sebe nebo jí nabízejí bezúplatně dalším osobám blízkým či nahodilým. Zástupci této skupiny jsou často též pachateli úmyslných ale i nedbalostních trestných činů spáchaných pod vlivem drog (úmyslné ublížení na zdraví, dopravní nehody apod.). Trestní stíhání a odsouzení na ně má obvykle malý vliv, ve výkonu trestu působí potíže a při jejich kumulaci ve věznici působí výrazně rozkladně svoji snahou za jakoukoliv cenu dostat se k drogám. Po propuštění na svobodu se obvykle vracejí do „své“ komunity nazpět a pokračují v dřívějším způsobu života obvykle s drogou.

4. Drogová kriminalita v číslech a komentářích

4.1. Souhrnné statistické údaje

Tato část obsahuje statistické údaje o vybraných ukazatelích drogové kriminality, a to v časových řadách **od roku 1996 do roku 2002**. Příslušné ukazatele kriminality byly sledovány ohledně jednotlivých trestných činů patřících do **skupiny drogové kriminality v užším smyslu, tj. trestných činů nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle § 187, § 187a, § 188 trestního zákona a trestného činu šíření toxikomanie dle § 188a trestního zákona**. Dále jsou připojeny **údaje o uložených trestech, u nepodmíněných trestů odnětí svobody též o jejich délce, a údaje o počtu uložených protitoxikomanických ochranných léčení**. Údaje o počtu zjištěných trestných činů a jejich objasněnosti byly získány ze statistik Policie ČR, údaje o počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob, stejně jako o uložených trestech a ochranných léčeních, ze statistik Ministerstva spravedlnosti ČR. Vzhledem k zaměření této studie nebyl brán zřetel na možnost, že by se v některém případě trestného činu dle § 187, 187a či 188 jednalo o neoprávněnou dispozici s jedem.

Při hodnocení uvedených údajů je třeba mít neustále na paměti několik skutečností. Předně je to fakt, že **zatímco policejní statistiky pracují především s trestnými činy, statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR evidují především osoby, proti nimž je trestní řízení vedeno**. V tabulkách jsou tedy uvedeny z policejních statistik získané počty zjištěných a objasněných trestných činů, přičemž samozřejmě záleží na metodice zvolené při vykazování jednotlivých případů (a jejich případných změnách), neboť způsob, jakým je pojem “trestný čin“ používán v policejní statistice, neodpovídá zcela vymezení obsahu tohoto pojmu v teorii trestního práva. Pokud se jedná o obsah jednotlivých sledovaných kategorií ze statistik Ministerstva spravedlnosti ČR, lze vycházet z vysvětlivek ke statistické ročence. Stíhanými osobami se tak rozumí osoby, proti kterým bylo v daném roce vedeno trestní stíhání dle § 160 trestního řádu (roky 1996, 1997 a 1998), popř. jejichž trestní stíhání podle § 160 trestního řádu bylo v daném roce ukončeno (roky 1999, 2000, 2001 a 2002). Jako obžalované jsou vykazovány osoby, na které byla v daném roce podána obžaloba dle § 176 trestního řádu, a jako odsouzené ty, jejichž odsuzující rozsudek nabyl v daném roce právní moci.

S tím souvisí i skutečnost, že lze hodnotit pouze časové řady jednotlivých sledovaných kategorií, nikoliv vzájemný vztah jednotlivých kategorií v témže roce (např. poměr stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob v roce 1996). Důvodem je fakt, že každá z těchto kategorií se vztahuje právě jen k danému roku, takže kupříkladu zdaleka ne o všech osobách, na které byla v určitém roce podána obžaloba, bylo v témže roce soudem také pravomocně rozhodnuto. I s tímto vědomím je však překvapující rozdíl v údajích Ministerstva spravedlnosti ČR, týkajících se počtu obžalovaných osob a počtu osob, o kterých bylo pravomocně rozhodnuto (tedy nejen počet odsouzených osob, ale i těch, jež byly obžaloby zproštěny, jejichž stíhání bylo zastaveno atd.). Počty obžalovaných osob (nejen v případech drogové kriminality) vykazované státním zastupitelstvím jsou ve všech sledovaných letech významně vyšší než počty obžalovaných, jejichž trestní stíhání v daném roce podle údajů soudu pravomocně skončilo. Přes výše popsanou skutečnost, že o podaných obžalobách bývá často rozhodnuto až v následujících letech, je tento jev závažnější. Částečným vysvětlením by mohla být praxe, kdy do počtu obžalovaných osob jsou zahrnovány i případy, kdy soud vrátí věc státnímu zástupci k došetření a obviněný je následně v dalším roce obžalován znovu, tedy případy kdy bylo na tutéž osobu v téže věci (nikoliv však v tomtéž roce) podáno více obžalob. Taková osoba se objeví mezi obžalovanými v každém roce, v němž na ni byla podána obžaloba, ačkoliv se jedná stále o tutéž věc, zatímco ve statistice soudní se objeví v téže věci pouze jednou - v roce, kdy rozsudek nabyl právní moci.

Následující tabulky dokladují vývoj evidované tzv. drogové kriminality (podle jednotlivých ustanovení tr.zák.) a trestních postihů za ni, zvláště pak trestů spojených s odnětím svobody nepodmíněně. Nejvyšší hodnoty v tabulce jsou zvýrazněny.

a) Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů - § 187 tr. zák.:

Tab. 5 - trestná činnost

Rok	zjištěno	objasněno	objasněno v %	stíháno osob	Obžalováno osob	odsouzeno osob
1996	1436	1431	99,7	706	608	283
1997	2303	2290	99,4	920	789	357
1998	4056	4034	99,5	1185	1029	702
1999	6100	6064	98,9	1300	1102	765
2000	3292	2892	87,8	1547	1276	819
2001	3198	2968	92,8	1640	1418	905
2002	3359	3150	93,8	1603	1444	1007

Tab. 6 - uložené tresty

Rok	odsouzeno osob celkem	nepod. trest odnětí svobody	podm. trest odnětí svobody	peněžitý trest	trest obecně prospěš. práce	jiný trest	upuštěno od potrest.
1996	283	116	149	7	*	5	6
1997	357	145	192	9	6	2	3
1998	702	279	358	17	15	1	32
1999	765	279	432	4	23	0	27
2000	819	315	441	1	34	2	26
2001	905	365	474	3	41	5	17
2002	1007	347	540	3	77	6	34

* v roce 1996 nebyl trest obecně prospěšných prací samostatně vykazován, pokud byl uložen, je obsažen ve skupině „jiný trest“

Tab. 7 - uložené nepodmíněné tresty odnětí svobody (dále též NEPO)

rok	počet NEPO	do 1 roku	přes 1 do 5 let	přes 5 do 15 let
1996	116	39	61	16
1997	145	56	75	14
1998	279	75	180	24
1999	279	63	192	24
2000	315	46	238	31
2001	365	65	257	43
2002	347	58	257	32

Obecně lze konstatovat, že objasňenost drogové kriminality podle policejních statistik je pravidelně velmi vysoká.⁹ Je ovšem pravdou, že sama policie přiznává vysokou latenci těchto deliktů, která vyplývá z jejich povahy, z faktu, že zde zpravidla neexistuje osoba, která by se subjektivně cítila jako oběť trestného činu, že se často stírají rozdíly mezi těmito „obětmi“ a pachateli, kteří náleží ke stejné svébytné subkultuře. Jediný významný propad objasňenosti - cca o 10 % - byl mezi všemi drogovými delikty zaznamenán právě u trestného činu dle § 187 tr. zák. (který je tradičně nejfrekventovanějším drogovým trestným činem), a to v roce 2000. V tomtéž roce u něj došlo k prudkému propadu v počtu zjištěných deliktů, což

⁹ Pokud Policie ČR eviduje trestný čin zahrnutý do tzv. drogové kriminality, tak se většinou jedná o zadržení pachatele-toxikomana, dealera, výrobce spolu se zákonem stanoveným množstvím drogy, tj. oznámení

se ovšem v tomto ani v následujícím roce nepromítlo do **počtů stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob, které od r. 1996 vcelku pravidelně narůstají (s výjimkou poklesu počtu osob stíhaných v r. 2002).**

Mezi tresty uloženými za trestný čin dle § 187 tr. zák. trvale převládá podmíněný trest odnětí svobody, představující více než polovinu všech odsuzujících rozsudků. Po několika letech poklesu podílu nepodmíněných trestů odnětí svobody nastal v roce 2000 obrat a v roce 2001 již podíl těchto trestů na všech odsouzených dosahoval téměř výše podílu z roku 1996 (41% - 40,3%). V roce 2002 však tento podíl znovu poklesl na nejnižší úroveň za celé sledované období (34,5 %). Podíl ostatních trestů se teprve v roce 2001 dostal nad hranici 5 %, zejména zásluhou rostoucího počtu ukládaných trestů obecně prospěšných prací.

Na složení trestů uložených odnětí svobody podle jejich výše se odrazil fakt, že s účinností od 1. 7. 1998 došlo k úpravě trestních sazeb, a to v základní skutkové podstatě zvýšením na jeden rok až pět let, takže uložení trestu odnětí svobody do jednoho roku je nadále možné jen u mladistvých či za využití institutu mimořádného snížení trestu odnětí svobody dle § 40 či § 32 trestního zákona. Určitou roli by mohla sehrát i praxe, při níž by docházelo k tomu, že některé nejméně závažné skutky by od roku 1999 byly kvalifikovány podle § 187a tr. zák. Trvale nejvíce ukládanými nepodmíněnými tresty odnětí svobody jsou tresty v rozmezí přes jeden rok do pěti let, přičemž jejich podíl se vyšplhal nad 70 %. Od roku 1999 roste podíl trestů v rozmezí přes pět do patnácti let, jehož výše v roce 2001 překonala 10 % (což bylo naposledy vykázáno v roce 1996), přičemž i v roce 2002 se udržela nad devíti procenty. Důvodem může být jak úspěšnost orgánů činných v trestním řízení při odhalování a stíhání příslušníků vyšších struktur drogové kriminality, tak i změna v přístupu soudů k trestání pachatelů závažnějších forem drogové trestné činnosti.

drogových trestných činů bez podezření na konkrétního pachatele se v podstatě nevyskytuje a tím pádem ani nejsou evidovány neobjasněné drogové delikty.

b) Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů - § 187a tr. zák.:

Tab. 8 - trestná činnost

Rok	zjištěno	objasněno	objasněno v %	Stíháno osob	obžalov. osob	odsouzeno osob
1999	228	226	99,1	130	115	18
2000	212	207	97,6	187	158	63
2001	241	231	95,9	261	215	86
2002	285	257	90,2	244	206	103

Tab. 9 - uložené tresty

Rok	odsouzeno osob celkem	NEPO	podmín. trest odnětí svobody	peněžitý trest	obecně prospěš. práce	jiný trest	upuštěno od potrest.
1999	18	11	3	1	2	1	0
2000	63	17	30	2	6	4	4
2001	86	16	45	2	18	0	5
2002	103	18	60	3	17	2	3

Tab. 10 - uložené nepodmíněné tresty odnětí svobody

Rok	počet NEPO	do 1 roku	přes 1 do 5 let	přes 5 do 15 let
1999	11	10	1	0
2000	17	13	4	0
2001	16	12	4	0
2002	18	10	8	0

Zatímco počty zjištěných a objasněných trestných činů podle § 187a tr. zák. za celou dobu účinnosti novely zavádějící uvedený paragraf stouply pouze mírně, výraznější nárůst se projevil u počtů stíhaných, obžalovaných a zejména odsouzených osob. I když vezmeme v úvahu skutečnost, že v prvním roce účinnosti nebyly ukončeny zdaleka všechny případy, které se vyskytly v policejní evidenci, nárůst mezi roky 2000 a 2002 činil více než 60 %, je tedy značný. Přesto nejsou počty stíhaných a odsouzených osob nijak závratné a v tomto směru se zřejmě nenaplnují obavy odpůrců zavedení § 187a do trestního zákona. Je však

otázkou, zda tomu tak je v důsledku citlivého postupu orgánů činných v trestním řízení při kvalifikaci jednotlivých případů, nebo se jedná o výsledek vysoké latence daného druhu kriminality.

Ke zřejmě pochopitelnému vývoji dochází ve skladbě ukládaných trestů, kdy se výrazně snížil podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody na všech případech odsouzení obžalovaného (61,1 % v r. 1999, 17,5 % v r. 2002), a to zejména ve prospěch trestů podmíněných, které v roce 2002 představovaly již téměř 60 % všech případů odsuzujících rozsudků. Rovněž podíl trestu obecně prospěšných prací se za sledované čtyři roky výrazně zvýšil. Výše ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody odpovídá trestním sazbám za uvedený trestný čin, které v základní skutkové podstatě činí až dva roky a ve skutkové podstatě kvalifikované jeden rok až pět let. **Většina uložených nepodmíněných trestů tak nepřesahuje jeden rok, i když v roce 2002 vzrostl podíl trestů přes jeden rok do pěti let.**

c) Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů - § 188 tr. zák:

Tab. 11 - trestná činnost

rok	zjištěno	objasněno	Objasněno v %	stíháno osob	obžalov. osob	odsouzeno osob
1996	156	155	99,4	181	165	27
1997	101	101	100	159	140	32
1998	101	101	100	184	159	55
1999	90	89	98,9	141	119	38
2000	122	122	100	228	190	29
2001	157	156	99,4	222	195	62
2002	216	206	95,4	247	223	58

Tab. 12 - uložené tresty

rok	odsouzeno osob celkem	NEPO	podmín. trest odnětí svobody	peněžitý trest	obecně prospěš. práce	jiný trest	upuštěno od potrest.
1996	27	7	16	2	*	0	2
1997	32	6	23	1	0	0	2
1998	55	8	41	1	3	0	2
1999	38	7	26	1	2	1	1
2000	29	3	22	0	4	0	0
2001	62	13	40	4	4	0	1
2002	58	10	34	1	12	0	1

* v roce 1996 nebyl trest obecně prospěšných prací samostatně vykazován, pokud byl uložen, je obsažen ve skupině „jiný trest“

Tab. 13 - uložené nepodmíněné tresty odnětí svobody

rok	počet NEPO	do 1 roku	přes 1 do 5 let	přes 5 do 15 let
1996	7	6	1	0
1997	6	4	2	0
1998	8	1	7	0
1999	7	3	4	0
2000	3	2	1	0
2001	13	4	8	0
2002	10	2	8	0

Vývoj počtu zjištěných a objasněných trestných činů dle § 188 tr. zák. prošel podle policejních statistik ve sledovaném období propadem, vrcholícím v r. 1999, a opětovným nárůstem až na nejvyšší úroveň od roku 1996. Velmi vysoká je vykazovaná objasněnost této trestné činnosti, která je zde ovšem vzhledem ke skutkové podstatě pochopitelná. V údajích o počtech stíhaných a obžalovaných osob stojí za zmínku přibližně šedesátiprocentní nárůst mezi roky 1999 a 2000, který se poté projevil i ve více než stoprocentním nárůstu počtu osob odsouzených v následujícím roce.

Skladba uložných trestů byla po sledované období poměrně stálá. Charakterizuje ji převaha podmíněných trestů odnětí svobody a opětovný nárůst trestů nepodmíněných v roce 2001. Podíl ostatních trestů na všech odsuzujících rozsudcích se od r. 1999 drží nad deseti procenty a v r. 2002 překonal dvacetiprocentní hranici. Ohledně výše ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody je třeba jen zopakovat vliv novely č.

112/1998 Sb., zpřísnující od 1. července 1998 trestní sazbu v prvním odstavci § 188 na jeden rok až pět let, čímž omezila možnost ukládání trestů odnětí svobody do jednoho roku a přesunula tak většinu trestů do kategorie přes jeden rok do pěti let.

d) Šíření toxikomanie - § 188a tr. zák.:

Tab. 14 - trestná činnost

Rok	zjištěno	objasněno	objasněno v %	stíháno osob	Obžalov. Osob	Odsouzen o osob
1996	446	444	99,6	212	183	24
1997	449	441	98,2	256	223	30
1998	1077	1075	99,8	407	342	45
1999	1302	1298	99,7	513	429	70
2000	832	829	99,6	491	419	61
2001	613	607	99,0	396	332	41
2002	470	446	94,9	410	374	48

Tab. 15 - uložené tresty

Rok	odsouzeno osob celkem	NEPO	podmín. trest odnětí svobody	peněžitý trest	obecně prospěš. práce	jiný trest	Upuštěno od potrest.
1996	24	5	17	0	*	2	0
1997	30	4	20	1	0	0	5
1998	45	1	35	1	1	0	7
1999	70	6	46	0	6	0	12
2000	61	7	43	2	5	0	4
2001	41	10	23	1	5	0	2
2002	48	4	31	0	7	0	6

*v roce 1996 nebyl trest obecně prospěšných prací samostatně vykazován, pokud byl uložen, je obsažen ve skupině „jiný trest“

Tab. 16 - uložené nepodmíněné tresty odnětí svobody

Rok	počet NEPO	do 1 roku	přes 1 do 5 let	přes 5 do 15 let
1996	5	3	2	0
1997	4	3	1	0
1998	1	1	0	0
1999	6	4	2	0
2000	7	4	3	0
2001	10	6	4	0
2002	4	4	0	0

Počty zjištěných a objasněných trestných činů dle § 188a tr. zák. ve sledovaném období rostly až do roku 1999 a od té doby klesají, přičemž k výraznému, více než stoprocentnímu meziročnímu nárůstu došlo v roce 1998, zatímco naopak pokles mezi roky 1999 a 2000 činil téměř 40%. Tato tendence, i když ne tak výrazná, se projevila i ve statistikách Ministerstva spravedlnosti ČR, kdy nárůst počtu stíhaných a obžalovaných v roce 1998, a počtu odsouzených v roce následujícím, představoval více než padesát procent. K významnějšímu poklesu pak došlo v roce 2001.

Ohledně skladby ukládaných trestů je vývoj obdobný jako u trestného činu dle § 188 tr. zák. - tedy trvalá převaha podmíněného odsouzení, ovšem s narůstajícím podílem jiných trestů nespojených s odnětím svobody. Po několika letech poklesu se od r. 1999 zvyšoval podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody, nicméně v r. 2002 opět citelně poklesl. Délka ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody se odvíjí od trestní sazby, jejíž horní hranice byla u základní skutkové podstaty zvýšena od 1. 7. 1998 z jednoho na tři roky a u skutkové podstaty kvalifikované ze tří na pět let, takže stále je většina trestů ukládána v délce do jednoho roku.

Protitoxikomanické ochranné léčení:

Tab. 17 - uložené ochranné léčení

rok	§ 187	§ 187a	§ 188	§ 188a
1996	48	-	2	3
1997	19	-	0	0
1998	60	-	2	2
1999	48	0	2	3
2000	42	3	0	3
2001	41	1	1	0
2002	40	4	1	2

Statistické údaje o drogové kriminalitě, jak v počtu evidovaných trestných činů, tak v počtu stíhaných pachatelů, jsou však jen zlomkem kriminality s užíváním drog spojené, tj. drogové kriminality v širším smyslu. Další tabulka ukazuje počty policií evidovaných trestných činů spáchaných pod vlivem drog. Převažují mezi nimi sice majetkové trestné činy – konkrétně krádeže - ale jejich rozsah pokrývá téměř celou klasifikační stupnici policií evidované kriminality s nezanedbatelným podílem násilné trestné činnosti. **V roce 2002**, kdy dochází k rozšíření hledisek na statistické zpracování informací o kriminalitě, **bylo nejvíce trestných činů (ze spáchaných pod vlivem drog) spácháno pod vlivem pervitinu.** Konkrétně 36 % trestných činů, z trestných činů označených jako spáchaných pod vlivem drog, bylo spácháno pachateli užívajícími drogu pervitin.

Tab.18 – trestné činy spáchané pod vlivem drog

Rok	Počet objasněných tr.činů – celkem	Počet tr.činů spáchaných pod vlivem drog	Procento z obj.tr.činů
1994*	137 890	883	0,63
1995*	151 842	1 208	0,79
1996*	162 929	769	0,47
1997*	169 177	917	0,54
1998**	185 093	3 231	1,76
1999**	193 354	3 112	1,61
2000**	172 245	1 126	0,65
2001**	166 827	1 003	0,60
2002**	151 492	1 250	0,82

*Údaje útvaru systémového řízení a informatiky Policejního prezidia ČR čj. PPR-1/SFI-2-96, zpracováno 4.1.1997

**Údaje IKSP z vyžádaných nestandardních sestav Policejního prezidia ČR.

Pozn.: Pod vlivem alkoholu bylo dle nestandardních sestav PP spácháno v roce 1998 celkem 11 168 tr.činů (ze všech objasněných trestných činů v tomtéž roce to činí 6 %). V roce 1999 to bylo 9 470 trestných činů (5 %), v roce 2000 – 9 327 tr. činů, v roce 2001 – 9 184 tr.činů (5,5 %), v roce 2002 – 9 840 tr.činů (6,5 % z objasněných tr.činů).

V tabulce prezentované údaje jsou však jen orientační. Zjištění vlivu drog na spáchání konkrétním pachatelem konkrétního trestného činu bývá velmi složité a proto uvedená čísla představují jen případy, kde užití drog pachatelem bylo nepřehlédnutelným faktem (pachatel byl identifikován jako toxikoman), anebo byla prokázána jeho motivace zajistit si trestnou činností prostředky na nákup drog. Je také nápadné, že počty evidovaných trestných činů spáchaných pod vlivem drog jsou velmi závislé na zaměření policie takové okolnosti spáchání trestných činů zjišťovat. Tak lze např. vysvětlit radikální nárůst jejich počtu v letech 1998 a 1999.

Samostatnou kapitolou ve studii vůbec nediskutovanou, je latentní drogová kriminalita a asociální jednání páchané s cílem opatřit si prostředky na nákup drog, které nemá charakter

trestného činu a pro svůj častý výskyt je někdy běžně pozorovatelným jevem v centrech našich velkoměst, na diskotékách, ale stále častěji i na venkově, ve venkovských hospodách, téměř ve všech školách včetně základních, v bezprostředním okolí každého z nás a občas i v našich vlastních rodinách.

4.2. Kriminální scéna související s výrobou, distribucí a užíváním drog

Výroční zpráva Národní protidrogové centrály Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR „Situace v oblasti drog v roce 2001 v České republice“ (dále jen „Zpráva NPC“), a příslušná pasáž Zprávy ministerstva vnitra ČR o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2001, charakterizují stav v oblasti nelegálního obchodu a šíření OPL v ČR několika základními faktory. **Především se jedná o rozšiřování distribuce a užívání OPL do menších měst, větší dostupnost OPL a nárůst užívání téměř všech jejích druhů.** U kokainu, který byl dosud na okraji zájmu, došlo k mírnému poklesu ceny a následnému nárůstu spotřeby především na „taneční scéně“.

Prohlubuje se konspirativnost ze strany výrobců a distributorů OPL za využití opatření jako

- dislokace laboratoří do menších obcí či na osamělá místa
- masové využívání mobilních telefonů s předplacenými kartami
- častější využívání dalších informačních technologií, zejména Internetu
- držení minimálního množství OPL dealerem při pouličním prodeji
- využívání trestně neodpovědných osob především k distribuci.

Pokračuje nárůst spotřeby OPL u mladých lidí pohybujících se převážně na taneční či hudební scéně. **Snižuje se věkový průměr uživatelů, kteří se v důsledku potřeby drogy dopouštějí opatřovací trestné činnosti.**

Zintenzivňují se snahy o zkorumpování pracovníků orgánů činných v trestním řízení. Projevují se i rostoucí tlaky na svědky trestné činnosti a snahy o jejich odstranění z trestního řízení.

Pokračují snahy představitelů proliberalizačních tendencí i v politickém prostředí o změny postojů k řešení drogové problematiky. Problémy jsou spatřovány v oblasti primární

prevence, kde aktivity ke snižování rizik jsou vydávány za primární prevenci a odčerpávají prostředky, které pak chybí na primární prevenci skutečnou.

I na české drogové scéně se projeví důsledky opatření přijatých po teroristickém útoku proti USA dne 11. září 2001. Tato opatření vedla mj. k výraznému snížení rozlohy pěstování opia Afghánistánu. Znatelný úbytek heroínu na trhu byl zaznamenán po celém světě, ČR nevyjímaje. Obchod s heroínem na našem území nadále ovládají skupiny původem z Kosova, Makedonie, Turecka a Bulharska.

Prakticky celosvětovému trendu odpovídá prudký nárůst počtu uživatelů syntetických drog, zejména XTC, spojených s taneční a hudební scénou. Do obchodu s těmito látkami jsou zapojeni především občané ČR, ale také Arabové, Rusové, Ukrajinci a občané států EU. Narůstá výroba metamfetaminu z alternativních zdrojů efedrinu - z léčiv. Zároveň se zvyšují snahy o získávání efedrinu ze zahraničních zdrojů pro výrobu metamfetaminu na českém území. Prohlubuje se propojení zločineckých skupin v ČR a SRN organizujících výrobu velice čistého metamfetaminu v ČR a jeho vývoz do SRN. Přetrvává zneužívání léků k výrobě syntetických drog.

Roste role ruskojazyčných pachatelů prakticky ve všech oblastech tohoto druhu kriminality. Nejaktivnější jsou skupiny původem z Dagestánu a Ukrajiny s dobrou návazností na české podsvětí. Tyto skupiny se vyznačují vysokou organizovaností, konspirativností, disciplínou, dynamikou, drzostí a kriminální zkušeností jednotlivých pachatelů.

Z arabských zločineckých struktur se do obchodu s OPL zapojují na našem území nejvíce občané Tuniska, organizující zejména prodej heroínu. Alžírské skupiny ovládly obchod s hašišem a zapojují se i do prodeje heroínu. Jejich charakteristickým znakem je velmi vysoká organizovanost. V menší míře se mezi pachateli objevují Palestinci z Libanonu a Jordánska, Arabové z Maroka, Egypta a Iráku.

Podle Zprávy NPC vyplývají v oblasti nelegálního obchodu s OPL vnější bezpečnostní rizika pro ČR z několika skutečností. Patří mezi ně měkké podmínky pro získání legálního pobytu na území republiky, téměř bezrizikové praní peněz pocházejících z trestné činnosti, jednoduché zakládání krycích firem a nízké náklady na jejich provoz. **Dalšími aspekty, vytvářejícími z ČR zemi vhodnou pro tento druh kriminality, jsou relativně nízké tresty ukládané za drogové trestné činy, ochota českých občanů zapojit se do**

nelegálních aktivit za relativně nízkou odměnu, a vysoká pravděpodobnost uchránění výnosů z drogových obchodů před propadnutím.

5. Trestněprávní přístup k drogové kriminalitě v zahraničí

Při hledání vhodné právní úpravy kontroly zneužívání drog a zacházení s drogovým problémem vůbec je užitečné seznamovat se s řešeními, která zvolili zákonodárci v jiných zemích, zejména v těch, které jsou České republice blízké geograficky, kulturně, z hlediska rozsahu zneužívání drog či právní tradice. Při variabilitě možných přístupů je žádoucí jednotlivé postupy porovnávat, hodnotit zda a proč se který osvědčil či neosvědčil. **Je zbytečné opakovat chyby, kterých se dopustili jinde, vydávat se znovu po cestách, které k cíli nevedou.**

Diskuse o způsobu, jakým k drogové problematice přistupovat, vedená již celá desetiletí, nabývá na intenzitě a z hlediska mezinárodního práva získává nový zajímavý rozměr. Zatímco v Evropě se stále výrazněji projevují liberalizační tendence, přístupy, kladoucí důraz na prevenci a „harm reduction“ strategii, **USA, pokládáné za vůdčí stát mezinárodní protidrogové aliance, pokračují ve své „válce proti drogám“, přičemž se opírají o tři mezinárodní drogové úmluvy - Jednotnou úmluvu o omamných látkách z r. 1961, Úmluvu o psychotropních látkách z r. 1971, a Úmluvu OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami z r. 1988. Právě na závazcích vyplývajících z těchto úmluv je založena kritika ze strany USA vůči některým evropským státům, které hledají způsob, jak jejich výkladem vytvořit prostor pro liberálnější přístup k drogové problematice, zejména k uživatelům a malovýrobcům OPL.**

Současné postoje vlády USA k některým mezinárodněprávním instrumentům však paradoxně dávají argumenty do rukou těm, kdo tvrdí, že drogové úmluvy jsou překonané, neodpovídají realitě a bylo by vhodné je revidovat, popř. i zrušit. Rozhodnutí USA neratifikovat Římský statut Mezinárodního trestního tribunálu (přijatý 17. 7. 1998), přestože jej předchozí vláda USA podepsala, nestát se stranou tohoto smluvního dokumentu a necítit se být vázány jakoukoliv povinností z něj vyplývajících, vzbudilo v mezinárodním společenství velký rozruch. Objevují se názory, spatřující v uvedeném postupu pouze součást celkového trendu současné reprezentace USA nadřazovat jednoznačně vlastní zájmy nad zájmy mezinárodního společenství, jak se mj. nedávno projevilo v přístupu k mezinárodněprávním dokumentům v oblasti ochrany životního prostředí či zákazu protipěchotních min. Některé

z nich dokonce v postoji USA vidí snahu vyvázat se ze závazků, vyplývajících ze základního dokumentu mezinárodního práva smluvního, z Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969.¹⁰⁾ Tímto postojem však jako kdyby nejmocnější stát světa otevíral cestu těm státům, jejichž veřejné mínění, legislativa a praxe přestávají být nakloněny úzkému výkladu a striktnímu dodržování určitých mezinárodních smluv, např. drogových úmluv.

Bedlivé sledování stavu a vývoje zahraničních právních úprav a protidrogových strategií je tedy, i s ohledem na začleňování ČR do evropských struktur, rozhodně namístě. Ať již jsou přístupy jednotlivých států k řešení drogové problematiky jakékoliv, ať se v nich jakkoliv výrazně projevuje tendence přiznat primární roli prevenci, přesto žádná z evropských zemí nerezignovala na oblast represe vůči osobám neoprávněně nakládajícím s OPL. Vzhledem k široké škále forem, jakými může takové nakládání probíhat, je však v právních úpravách postihu uvedeného jednání možno nalézt řadu rozdílů, zejména v oblasti rozsahu a intenzity případné represe.

Rozdílný je též legislativně technický způsob právní úpravy postupu vůči neoprávněnému nakládání s drogami. Jen některé země mají veškeré skutkové podstaty drogových trestných činů zahrnuty přímo v trestním zákoně (např. Finsko). Jiné využívají zvláštních právních předpisů týkajících se obecně návykových látek a skutkové podstaty (obvykle méně závažných, není však pravidlem) trestných činů spojených s OPL vkládají do nich (např. Dánsko, Německo). Další možností je existence zvláštního zákona zaměřeného na postih drogové kriminality (např. Švédsko či Nizozemí). Jednotlivé země dále k postihu některých méně závažných porušení drogové legislativy využívají prostředků správního práva. Zvláštním případem je Itálie, kde na základě nařízení prezidenta republiky z roku 1990 došlo ke „Sjednocení legislativy upravující problematiku drog a psychotropních látek, prevence, léčby a zacházení s drogově závislými“, tedy ke kompilaci dosud existující legislativy pojímající drogovou problematiku z nejrůznějších hledisek (včetně trestního postihu) do jediného předpisu.

¹⁰⁾ např. Lewis, N. A.: U. S. to renounce its role in Pact for World Tribunal. N Y Times, 5. 5. 2002

5.1. Užívání drog

České právo se v otázce případné trestnosti samotného neoprávněného užívání OPL drží zásady, že sebepoškozování není trestné. V některých evropských zemích je však přístup legislativy k této otázce odlišný. Dlužno dodat, že některé právní řády ještě rozlišují užívání drog v soukromí a užívání veřejné.

Mezi státy, jejichž právo zakazuje a kriminalizuje samotné užívání drog, patří Finsko, Francie či Švédsko. Ve Finsku je možno za užívání drog uložit trest odnětí svobody až na dva roky, ve Francii až na jeden rok a ve Švédsku dokonce až na tři roky. Je však třeba vidět, že i tyto státy chápou trest odnětí svobody pro uživatele drog za krajní prostředek a nabízejí proto alternativní tresty a opatření. Ve Finsku lze např. upustit od potrestání pachatele bagatelního drogového deliktu tehdy, pokud jeho protiprávní skutek nemá závažný následek a pokud nevede ke snížení obecné úcty k zákonu, nebo pokud pachatel takového trestného činu prokáže, že nastoupil léčbu v některé z institucí určených Ministerstvem sociálních věcí a zdravotnictví. Rovněž ve Francii může být trest nahrazen léčbou pachatele. I ve Švédsku, z hlediska přístupu k užívání drog tradičně dosti tvrdé zemi, bývá v praxi využíván buď peněžitý trest či maximálně šestiměsíční trest odnětí svobody.

Nizozemí, Německo či Španělsko jsou představiteli přístupu, který rozlišuje užívání drog v soukromí a na veřejnosti. V Nizozemí není užívání drog v soukromí výslovně zakázáno, ovšem podobná činnost prováděná na veřejnosti je v některých oblastech země (v závislosti na místní jurisdikci) stíhána jako méně závažný delikt. Rovněž v Německu není konzumace drog v soukromí výslovně zakázána. Pokud jde o užívání na veřejnosti, takové jednání není samo o sobě postižitelné, ovšem v praxi bývá postihováno buď správní sankcí z důvodu veřejného pohoršení, nebo je kvalifikováno a trestně stíháno jako držba či poskytování drogy jinému. Ve Španělsku je užívání drog v soukromí nezákonné, ovšem nikoliv trestné. Konzumace drog na veřejnosti je pak hodnocena jako závažný správní delikt a sankcionována nejčastěji pokutou doprovázenou zabráním drogy.

V období let 1990 až 1993 bylo užívání drog bez ohledu na místo konzumace zakázáno (nikoliv ovšem kriminalizováno) také v Itálii. V roce 1993 však Italové rozhodli v referendu o zrušení uvedeného zákazu. Stejně tak není užívání drog výslovně zakázáno v Dánsku.

5.2. Držba drog

Společným rysem jednotlivých právních řádů a justiční praxe evropských zemí v otázce držby drog je faktické rozlišování držby pro vlastní potřebu a držby pro jiného.

Děje se tak buď výslovným rozlišením, nebo faktickým rozlišováním na základě množství drogy objevené u pachatele - zda je případ nazírán jako držba pro vlastní potřebu či držba pro jiného, příp. dokonce držba za účelem obchodování s drogou. Posléze uvedený případ se týká např. Finska či Dánska, kde právní předpisy o držbě pro vlastní potřebu nehovoří, ovšem na množství držené drogy závisí, zda bude jednání pachatele posouzeno jako méně závažný delikt či jako závažný trestný čin srovnatelný s obchodováním s drogami.

Francouzské právo rovněž definici držby drog pro vlastní potřebu neobsahuje. Držba drogy je v závislosti na okolnostech kvalifikována a trestána buď v souvislosti s užíváním drog či s jejich poskytováním jiné osobě. Ve Švédsku je držitel drogy trestán podle týchž pravidel jako konzument, ovšem pokud v praxi množství držené drogy nasvědčuje závěru, že je určena i pro jiné osoby, bývají více využívány tresty u horní hranice trestní sazby (3 roky). Ve Španělsku bylo do roku 1999 držení drogy pro vlastní potřebu pokládáno za nezákonné, ovšem byla-li droga držena v soukromí, podle převládajícího názoru právní vědy nepodléhala jinak aplikovaným správním sankcím. Rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 1999 však stanoví, že jakákoliv nezákonná držba drogy je postižitelná sankcemi správního práva, včetně přechovávání drogy v soukromí. Držba drogy na veřejnosti je pak pokládána za závažný správní delikt.

Itálie držbu drogy zakazuje a kvalifikuje ji jako správní delikt (pokud se jedná o množství nikoliv větší než je průměrná denní dávka stanovená podle kritérií daných příslušným právním předpisem, popř. o množství, které tuto dávku nepřesahuje trojnásobně, jestliže zároveň odpovídá množství konzumovanému obvykle daným pachatelem během 24 hodin), nebo jako trestný čin. V Nizozemí i v Německu je držba drog kriminalizována, ovšem i zde existují rozdíly v přístupu k jednotlivým případům závisléjící mj. na množství přechovávané drogy. V Nizozemí se široce uplatňuje princip účelnosti trestního stíhání, který v praxi vede k tomu, že méně závažné případy, opravňující k domněnce, že droga je určena skutečně výhradně pro jejího držitele, nejsou stíhány. V Německu zase v případech, kdy je objeveno malé množství drogy, může být výsledkem rozhodnutí soudu o upuštění od potrestání.

5.3. Opatřování drog

Aby mohl drogu kdokoliv držet, případně ji i užít, musí si ji napřed nějakým způsobem opatřit, a to v zásadě buď tak, že ji získá od jiného, nebo tak, že si ji sám vyrobí. **Zároveň se v právních rádech jednotlivých zemí rozlišuje, zda si drogu opatřil pro sebe či s úmyslem poskytnout ji jinému.** V prvním případě bývá takové získání posuzováno a případně sankcionováno v souvislosti s držbou drogy pro sebe, v případě druhém v souvislosti s poskytováním drogy třetí osobě (popř. přímo s obchodováním s drogou). Pravidlem je, že jakékoliv opatření drogy s prokázaným úmyslem ji prodat jinému je stíháno a trestáno jako trestný čin obchodování s drogami. Některé země zahrnují do výčtu jednání ve skutkových podstatách drogových trestných činů opatření si drogy přímo, i v takových případech však bývá takové jednání uskutečněné za účelem poskytnutí drogy jinému sankcionováno přísněji. Tak je tomu kupříkladu v Dánsku či v Německu.

Ve Francii se rozlišuje „prosté“ získání drogy a přísněji trestné řízení či organizování skupiny osob za účelem mj. získávání drog. Ve Švédsku zákon hovoří pouze o získávání drog za účelem jejich poskytnutí jiným osobám, jinak je opatřování si drog posuzováno v souvislosti s jejich držbou či užíváním. V Itálii je získávání drog buď správním deliktem či trestným činem, přičemž rozlišení závisí na množství a postupuje se podle týchž kritérií jako u držby drog (viz výše). Opatřování drog je podle španělského práva trestné pouze tehdy, je-li prováděno za účelem jejich dalšího šíření.

Všechny zmiňované státy však za trestný čin pokládají produkci drog, ať už ve formě pěstování či syntetické výroby. V této souvislosti je však vhodné zmínit některé modifikace. V praxi španělské justice se výroba drogy výlučně pro vlastní potřebu výrobce (typicky malopěstitel konopí) vzhledem k nízké závažnosti takového jednání netrestá, ačkoliv skutková podstata daného trestného činu výrobu „pro sebe“ a „pro jiného“ nerozlišuje. Rovněž v Nizozemí, ačkoliv pěstování či jiná výroba jakýchkoliv drog spadá do výčtu trestných činů, se ve vztahu k malopěstitelům konopí či k jeho pěstování pro účely prodeje v „coffee shops“ významně uplatňuje diskreční princip, umožňující upustit od trestního stíhání ve veřejném zájmu. V Německu v případech, kdy pachatel vyrábí drogu pro svou vlastní potřebu, může soud upustit od potrestání.

5.4. Poskytování drog třetím osobám

Všeobecně se uznává, že právě poskytování drog dalším osobám je oproti výše popisovaným formám nezákonného nakládání s nimi jednáním závažnějším. Jednající osoba zde již nepoškozuje jen sama sebe, své vlastní zdraví, ale zasahuje bezprostředně i do sféry ostatních, často i ze zjištěných důvodů. Přesto i v této oblasti je namístě rozlišování různých typů takového jednání podle závažnosti, a právní řády jednotlivých zemí tak také činí. Odrážejí obvykle rozdíly mezi poskytováním malých množství látky, zpravidla jediné dávky mezi konzumenty navzájem - hovoří se o „sociálním poskytování“ (social supply) či sdílení drog, dále mezi běžnou distribucí OPL, která tvoří střední stupeň uvedeného jednání, a konečně mezi obchodováním ve velkém v rámci organizovaného zločinu. Zatímco na přístupu ke dvěma posledně zmíněným typům jednání se sledované země víceméně shodnou a jejich úpravy postihu takových činů se (přinejmenším technicky) příliš neliší, způsoby posuzování vzájemného poskytování drog mezi konzumenty jsou odlišnější a v praxi se projevuje silný vliv judikatury či diskreční pravomoci justičních orgánů.

Pokud se jedná o nezákonný obchod s drogami, tj. samotný prodej, ale i dovoz, vývoz, tranzit, uvedení na trh, zprostředkování prodeje, nákup či jiné získání drogy za účelem prodeje atd., zmiňované evropské státy se ve svých úpravách postihu uvedeného jednání drží podobného modelu. Základní skutková podstata popíše jednotlivé typy jednání, která jsou pod pojem obchodování s drogami v tomto širším slova smyslu zahrnována. Následná ustanovení pak v závislosti na okolnostech činu sankci stanovenou pro základní skutkovou podstatu zpřísnují či naopak zmírňují. Mezi kritéria pro případné zmírnění či zpřísnění sankce patří i druh a množství drogy, stejně jako rozsah této nezákonné aktivity.

Rozsah trestné činnosti se obvykle posuzuje z hlediska, zda již naplňuje znaky primárně komerční aktivity, zda je páchána organizovaně apod. Jednotlivé právní předpisy tedy používají pro popis okolností umožňujících použití vyšší trestní sazby kritéria jako např. poskytnutí drogy značnému množství osob či pro získání značného prospěchu (Dánsko), snaha o získání značného zisku či členství pachatele v organizované skupině (Finsko), skutečnost, že pachatel je vedoucím či organizátorem skupiny vytvořené k obchodování s drogami (Francie, Španělsko), extrémní závažnost činu (Španělsko), spáchání deliktu třemi a více osobami (Itálie), skutečnost, že obchodování s drogami je prováděno na

komerční (Německo) či profesionální (Švédsko) bázi, atd. Nizozemská právní úprava přisuzuje zvláštní závažnost dovozu a vývozu drog, řazených jejich právem mezi tzv. tvrdé. Obchodování s drogami formou organizované kriminality tam navíc bývá kromě ustanovení o drogových trestných činech postihováno podle ustanovení zaměřených právě proti organizovanému zločinu.

Kritérium množství drogy bývá zohledňováno tak, že okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je, pokud dochází k nezákonnému nakládání s velkým (Finsko, Španělsko), značným (Německo) či zvláště velkým (Švédsko) množstvím látky. Naopak skutečnost, že se v daném případě jednalo o malé množství drogy, může v některých zemích (Švédsko, Itálie) vést k použití nižší trestní sazby. Různě se jednotlivé země vyrovnávají s hlediskem druhu drogy. Například Francie v příslušných ustanoveních trestního zákona nerozlišuje, o jakou drogu se v daném případě jedná, obdobně tak Švédsko. Španělské právo rozlišuje drogy vážně poškozující zdraví a ostatní, v Dánsku je nezákonné nakládání se zvláště nebezpečnými drogami přísněji trestné než v případě drog jiných. Finský trestní zákon zahrnuje mezi okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby skutečnost, že bylo nakládáno s velmi nebezpečnou drogou, kterou definuje jako drogu, jejíž užití může způsobit smrt předávkováním, vážné poškození zdraví i během krátkého působení, popř. těžké abstinenční příznaky. Italská drogová legislativa obsahuje dělení drog na tzv. měkké a tzv. tvrdé, a to podle zařazení v příslušných tabulkách, přičemž toto zařazení drogy je základním kritériem při kvalifikaci deliktu. Rovněž nizozemský Opium Act kombinuje kritéria druhu drogy (tzv. tvrdé a tzv. měkké dle rozdělení uvedeného v tomto zákoně) a jejího množství.

Výše uvedené sdílení drogy, tj. vzájemné poskytování drogy mezi uživateli, je v této oblasti zvláštním fenoménem. Jeho společenská nebezpečnost je sice zřejmá, ovšem v porovnání např. s nelegálním obchodem s OPL nesrovnatelně nižší. Jak již bylo uvedeno, právě v tomto případě nabývá na významu správné využívání diskreční pravomoci justičních orgánů, v úvahu přicházejících alternativ a odklonů, pokud je daný právní řád nabízí. Tak je tomu např. v Nizozemí, kde zákon neobsahuje zvláštní ustanovení ohledně poskytování drog mezi jejich konzumenty navzájem, takže takové jednání by mělo být stíháno jako obecné poskytování drog jinému. Ovšem mj. právě v těchto případech dochází v praxi k širokému uplatňování diskreční pravomoci ve smyslu upuštění od potrestání ve vhodných případech, kombinovaném s využitím některých netrestních instrumentů zacházení s uživateli drog. Sdílení drog ve skupině uživatelů ve Itálii bývá posuzováno jako správní delikt, obdobně jako

držba drog v soukromí pro vlastní potřebu. Rovněž ve Španělsku je sdílení drog navzájem mezi pravidelnými uživateli stíháno správními, nikoliv trestními sankcemi, pokud ovšem takové jednání nevytváří nebezpečí dalšího šíření konzumace drog. Státy jako Francie, Švédsko či Německo naopak i takové vzájemné poskytování drog mezi konzumenty posuzují jako obecné poskytnutí drogy jinému, byť v malém množství (Německo) či pro osobní potřebu odběratele (Francie) - tedy mírněji sankcionované delikty.

Problematika legislativního přístupu k nezákonnému nakládání s OPL je velice široká a způsoby, které při jejím řešení zvolily jednotlivé státy různorodé a v mnohém inspirativní. Uvedený fenomén se zdaleka neomezuje jen na případný postih výše popsaných způsobů dispozice s drogami. Stejně významné jsou související otázky propagace užívání drog, nezákonného nakládání s prekursory, dalšími látkami a předměty sloužícími k výrobě drog, opatřovací kriminality toxikomanů, odhalování a zajišťování zisků pocházejících z obchodu s drogami, atd. Nedílnou součástí postupů při řešení drogové kriminality je existence odklonů a alternativních trestů či opatření použitelných při stíhání zejména toxikomanů či naopak experimentátorů. Pominout nelze ani otázku sblížení jednotlivých národních úprav, ať už z důvodu potřeby jednotného postupu zejména proti mezinárodní organizované drogové kriminalitě, z důvodu společné vázanosti mezinárodními drogovými úmluvami, či z důvodu společné existence evropských států v rámci Evropské Unie.

Tento exkurs rozhodně neměl s ohledem na téma a rozsah studie, v jejímž rámci byl vypracován, přinést podrobnou a hloubkovou analýzu právní úpravy dané problematiky v zahraničí. Smyslem bylo poukázat na odlišnosti a naopak shodné prvky v právních řádech některých evropských zemí, a to ohledně represivního přístupu k užívání a držení drog a k jejich poskytování jiným osobám. Zároveň je v této souvislosti vhodné upozornit na obsáhlý přehled způsobů zacházení s drogově závislými vězni v zahraničí, zpracovaný Válkovou ¹¹⁾ v rámci penologické studie o drogové problematice v českých a některých zahraničních věznicích.

¹¹ Válková, J.: Způsoby zacházení s drogově závislými vězni v zahraničí. In: Marešová, A. - Sochůrek, J. – Válková, J.: Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích. IKSP, Praha 2000, s. 71 - 116

6. Drogy ve věznicích ČR

6.1. Monitorování drogové závislosti vězňů a jeho výsledky

Značná část prostředků přidělených Vězeňské službě v rámci protidrogových opatření ze státního rozpočtu je určena na zajištění průběžného monitorování drogové závislosti u vězňů při jejich přijetí do věznic a v průběhu jejich věznění.

První drogový screening¹² (neboli monitorování výskytu drogově závislých osob ve věznicích) byl prováděn ve vazební věznici Praha-Pankrác, vazební věznici Praha-Ruzyně a věznici Plzeň, a to v období od prosince 1996 do prosince 1997. Celkem bylo vyšetřeno více než 4 000 osob a zjištěno 1 163 pozitivních nálezů, z toho u 964 osob bez drogové anamnézy.¹³

Pro účely screeningu Vězeňská služba zprvu zakoupila testy, které diagnostikovaly z moči tím nejhrušším způsobem (tzv. semikvantitativní metodou) přítomnost drogy. Bohužel tyto prostředky se ukázaly jako velice nespolehlivé a především neposkytovaly prakticky žádný forenzní výsledek. Testy hlásily řadu falešných výsledků - několik kombinací drog možných i nemožných, reagovaly dokonce na některá antibiotika. Proto screening prováděný touto metodou byl ukončen.

Od té doby až do současnosti je monitorování drogové závislosti prováděno laboratorním sledováním přítomnosti drog v moči jedinou laboratoří Vězeňské služby, která je umístěna ve vězeňské nemocnici vazební věznice Praha-Pankrác.

Výsledky prvního screeningu publikoval Vobora na mezinárodním semináři „Zacházení se specifickými skupinami odsouzených“, který se konal v Kroměříži v červnu 1998. Dále z něj volně citujeme¹⁴:

Výsledky screeningu podle zjištěných drog:

droga	počet případů
amfetamin	423
opiáty.....	320
benzodiazepiny.....	272

¹² screening: a) hromadné vyhledávání začátečních forem nemocí v populaci, b) sada vyšetření biologického materiálu (krve, moči). Monitorovat – zaznamenávat, zachycovat, sledovat (srov. Klimeš, L.:Slovník cizích slov, SPN Praha,1981,s.487 a 684

¹³ Plnění úkolů vyplývající z resortní strategie sociální prevence, Aktuální informace VS ČR, 1/1998, s.4

¹⁴ Vobora, A.: Zdravotní péče o specifické skupiny vězňů v ČR, České vězeňství, 3-4/98, s.13-14

kokain (zjištěn pouze u cizinců).....	7
fenylcyklidin PCP.....	0

Zjištěné kombinace drog:

droga	počet případů
amfetaminy - opiáty.....	53
benzodiazepiny - opiáty.....	37
benzodiazepiny - amfetaminy.....	33
benzodiazepiny - barbituráty.....	11
kombinace tři a více drog.....	45

Protože se jednalo o laboratorní výsledky na velmi přesných přístrojích a s látkami, o jejichž kvalitě nelze pochybovat, lze tyto výsledky hodnotit jako spolehlivé.

Ostatní věznice v ČR se tohoto screeningu nezúčastnily, měly však po celou dobu možnost kdykoliv dodat do pražské laboratoře ke zkoumání biologický vzorek. Tuto možnost stále využívala jen věznice Plzeň.

Během posledních let mohou výsledky laboratorních vyšetření prováděných Vězeňskou službou potvrdit známý fakt, že počet drogově závislých v ČR se stále zvyšuje a že se mění skladba zneužívaných drog.

Dříve vždy převažovaly tendence každého vězně jevícího známky požití drog hospitalizovat ve vězeňské nemocnici. Tím docházelo k situaci, kdy takzvaní toxikomani zaplňovali nemocniční zařízení. Dnes je dáována přednost ambulantní léčbě. Hospitalizování jsou pouze pacienti se somatickými komplikacemi, tedy s klasickým rozvinutým abstinenčním syndromem, kdy eventuálně hrozí selhávání životních funkcí. Při zjištění přítomnosti drogy v krvi vězněné osoby je nyní tato osoba předána především do péče protidrogové poradny.

V roce 1997 bylo hospitalizováno zhruba 20 osob, které prošly interním oddělením vězeňské nemocnice v Praze na Pankráci. Většina toxikomanů byla při delším sledování bez jakékoliv léčby. Často proto docházelo k přírůstku hmotnosti takových vězňů a zmírnění drogového problému. Z toho vyplynul závěr prezentovaný ředitelem Voborou, že substituční programy nejsou nutné ani v podmínkách věznice.

Dle poznatků vězeňských lékařů je v bezdrogovém, klidném prostředí specializovaného, **medicínsky, socioterapeuticky a psychoterapeuticky** dobře vedeného detoxikačního oddělení průběh odvykacích příznaků u většiny klientů naprosto bezproblémový a nedramatický. Odvykání navenek připomíná jen lehké somatické onemocnění. Na rozdíl od běžného oddělení, kde se odvyká užívání drog .

Do poloviny roku 1998 prošlo protidrogovým oddělením ve vazební věznici Praha - Pankrác zhruba 500 drogově závislých vězňů.

V průběhu roku 1997 bylo v poradnách drogově závislých evidováno celkem 3 255 vězňů - obviněných či odsouzených.

Na základě řady získaných poznatků byl v roce 1998 vězeňskými lékaři vytvořen **základní obraz uvězněného toxikomana:**

„Obvykle se jedná o jedince s nedostatečným rodinným zázemím (od dětství). Má základní vzdělání a před uvězněním byl bez pracovního poměru. Často se pohyboval v partě narkomanů a dopouštěl se majetkových deliktů. V době zadržení inklinoval k tvrdým drogám a preferoval intravenózní užití. V průběhu věznění obvykle zůstává bez finančních prostředků, nebývá proto středem zájmu distributorů drog, ale může se stát objektem jejich zájmu za určitou úsluhu nebo protislužbu. Včasná reakce na takové snahy je velmi nesnadnou úlohou pro ředitele věznic, i když, dle vězeňských lékařů, výskyt drog a přísun drog do vězení není tak dramatický, jak se někdy v kruzích byt' odborných, ale neinformovaných, mylně traduje.“

Zkušenosti se zacházením s odsouzenými toxikomany jsou v českém vězeňství, jak již bylo řečeno v první naší studii, letité. Nejranější publikované poznatky se vztahují k působení psychiatra Drtila v českém vězeňství a výzkumnému zaměření ředitele Výzkumného ústavu penologického Čepeláka.¹⁵

¹⁵ blíže viz Marešová, Alena a kol.: Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích, IKSP, 2000, s. 20

Mezi českými věznicemi léta (cca 40 let) zaujímala zvláštní postavení, pokud jde o zacházení se specifickými skupinami odsouzených, mezi které vždy odsouzení toxikomani patřili, věznice Plzeň. Již od roku 1967 zde působilo oddělení zvláštní léčebně preventivní péče (tzv. oddělení pro psychopaty). V roce 1991 bylo ve věznici Plzni zřízeno oddělení pro odsouzené toxikomany.

Současné specializované oddělení pro odsouzené toxikomany v Plzni uplatňuje vůči toxikomanům **daytopový systém**, v němž musí být klient sám modifikován, či moderován k tomu, aby se stal účastníkem tohoto programu. Pracuje tam standardní, stabilní tým - psychiatři, pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, sociologové. Participují na něm psychiatricky z plzeňského psychopatického oddělení.

Výrazně větší pozornost, než zacházení s vězněným toxikomany, však byla vězeňstvím vždy věnována protialkoholní léčbě, na kterou v mnoha ohledech protitoxikomanická léčba navazovala a především využívala obecné poznatky získané v průběhu léčby vězňů. Protialkoholní ústavní léčbu prováděla Vězeňská služba až do roku 1991 v osmi věznicích. Tato služba však byla (bohužel) zrušena. Výkon ochranného protialkoholního ústavního i ambulantního léčení nařízený odsouzeným soudem realizovalo vězeňství často s pomocí externistů v rámci působení tzv. SPOLu (skupiny protialkoholní ochranné léčby).

Poslední výsledky screeningu drog ve věznicích jsou obsahem Zprávy o drogovém screeningu ve Vězeňské službě za rok 2002, zpracované RNDr. O. Liškou z oddělení klinické biochemie a hematologie vazební věznice Praha-Pankrác.

Při tomto screeningu byla užita již tradiční **metodika**: Ke stanovení přítomnosti návykových látek v lidské moči byly použity sety firmy ROCHE (Abuscreen ON LINE). Vyšetření byla provedena na analyzátoru INTEGRA. Uvedená metodika je v Pankrácké laboratoři stabilizovaná a je využívána mnoha dalšími věznicemi.

V roce 2002 se screeningu účastnilo (alespoň lx v roce) celkem 17 věznic.

Z toho pravidelně, tj. **průběžně celoročně**: Věznice Pankrác, Ruzyň, Bělušice, Rýnovice, Vinařice, Plzeň, Příbram, Oráčov, Kuřim a Horní Slavkov. **Nepravidelně**: Opava, Hradec Králové, Mírov, Nové Sedlo, Jiřice, Valdice, Znojmo.

Některé věznice se screeningu, bohužel, účastní jen nahodile, nejčastěji v případech, kdy mají podezření na zneužití některé drogy, tj. laboratorní vyšetření nevyužívají k soustavné kontrole výskytu drog ve věznici.

Soustavný monitoring všech do věznic nastupujících osob provádějí jen obě pražské věznice (Pankrác – cca 12 tis.testů ročně a Ruzyň – cca 9 tis.testů), které se tak cca 2/3 podílejí na celkovém počtu realizovaných testů. Podle počtu provedených vyšetření následují za oběma pražskými věznicemi věznice Rýnovice (cca 4 tis.testů), Plzeň, Vinařice a Bělušice s cca 1, 5 tis.testů každá.

Výsledky provedených vyšetření :

V roce 2002 bylo celkem vyšetřeno 5 495 vězňených osob - představuje to provedení 32 970 testů (bez kontrol a kalibrací), tj. 6 testů na 1 vězně podle počtu druhů zjišťovaných drog.

Nálezy:

Z 5 495 vyšetřených vězňených osob bylo **u 1 135 osob zjištěno 1 181 pozitivních nálezů**. Z vyšetřovaných osob tak u 21 % z nich byla diagnostikována droga v moči.

V následující tabulce je uvedeno zastoupení jednotlivých druhů drog mezi 1 181 pozitivními nálezy:

Tab.19

Testované drogy	Pozitivní nálezy	Podíl v % z pozitivních nálezů (N = 1 181)
Amfetamin (Pervitin,extáze...)	419	35,5 %
Benzodiazepin (sedativa,tranquilizéry...)	306	26 %
Tetrahydrocannabinol (konopné drogy)	297	25,1 %
Opiáty (heroin ...)	118	10 %
Barbituráty (hypnotika,sedativa...)	37	3,1 %
Kokain	4 (jen v Praze)	0,3 %

Pokud porovnáme tento nález s nálezy do roku 1998, tak zjistíme, že u testovaných drog nedošlo k žádnému většímu výkyvu počtu zjištěných případů. (srov. str. 18 studie z roku 2000).

6.2. Protidrogová politika jako podmínka a neoddělitelná součást českého vězeňského systému¹⁰

O potřebě nabízet vězňům ve věznicích služby protidrogového charakteru nelze pochybovat. Poznatky z posledních let ukazují, jak tyto služby jsou prospěšné. Naopak pouhý výkon trestu bez řešení problémů vězňů bývá obvykle kontraproduktivní. Protože vězeňské zařízení vězně silně konfrontuje s problémy, jímž čelí, stává se odnětí svobody ideálním počátkem léčení. Uvěznění nepředstavuje ani pro odsouzené, kteří zahájili protidrogovou léčbu před nástupem výkonu trestu, přerušeni léčebného procesu, naopak některým odsouzeným odnětí svobody ztěžuje jejich případné odstoupení od programu. V neposlední řadě speciální služby protidrogové intervence ve věznicích pozitivně ovlivňují tam panující sociální klima.

K zajištění plnění úkolů vyplývajících z Národní strategie protidrogové politiky má Vězeňská služba České republiky opakovaně zpracováváný Soubor protidrogových opatření ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody, členěný na oblasti:

- A. Redukce nabídky
- B. Primární prevence
- C. Sekundární a terciární prevence

Oblast redukce nabídky zahrnuje celou škálu opatření cílených na omezení přísunu drog k potenciálním spotřebitelům. Důraz je kladen na rozšiřování využití služební kynologie při odhalování výroby, držení a tranzitu drog ve vězeňských zařízeních a to tak, aby v roce 2004 byla zřízena střediska drogových psů alespoň v 15 ze 35 věznic.

Trvalá pozornost je věnována již výše popsanému monitoringu drog v moči, který je prováděn jak v rámci vstupních lékařských prohlídek při vzetí do vazby nebo nástupu výkonu trestu odnětí svobody, tak u odsouzených vykonávajících trest v bezdrogových zónách věznic, ve specializovaných odděleních pro diferencovaný výkon trestu odsouzených s poruchou

¹⁰ Řeháček, M.: Protidrogová politika jako podmínka a neoddělitelná součást českého vězeňského systému, České vězeňství, 4/2002, s.48,49

osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek a ve specializovaných odděleních pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického.

V oblasti primární prevence jsou využívány neperiodické publikace vydávané odbornou skupinou pro výchovu ke zdraví Státního zdravotního ústavu. Důraz je také kladen na vzdělávání personálu v oblasti drogové problematiky.

Zásadním úkolem v posledním období bylo zabezpečení optimální funkčnosti poraden drogové prevence zřízených ve všech věznicích a vazebních věznicích. Odborní zaměstnanci zařazení v poradně plní zejména tyto úkoly:

- a) poskytují odborné poradenství vězněným osobám, zabezpečují primární prevenci zneužívání psychotropních a jiných návykových látek, individuální či skupinové terapie a zdravotnickou péči v oblasti drogové prevence s cílem minimalizovat zdravotní a sociální rizika a motivovat vězněné osoby k dobrovolné účasti na léčbě během výkonu trestu odnětí svobody.
- b) vedou evidenci uživatelů drog a vězněných osob ohrožených drogou a těch, u nichž byla vyšetřením biologického vzorku zjištěna návyková látka. Do evidence zařazují odsouzené se soudně nařízenou ústavní nebo ambulantní protitoxikomanickou léčbou, pokud nevykonávají trest v oddělení specializovaném pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a poruchou chování způsobenou užíváním psychotropních látek. Do péče poradny zpravidla zařazují i odsouzené, kteří absolvovali léčbu ve specializovaném oddělení. Poradna spolupracuje se specializovanými odděleními věznic. Určený člen (zpravidla psycholog) zprostředkovává žádosti odsouzeného o přeřazení do specializovaného oddělení.
- c) navrhují koncepční opatření v rámci drogové prevence. Podněty předkládají nejméně jedenkrát ročně, a to zpravidla v souvislosti s požadavky na přidělení rozpočtových prostředků účelově vázaných na realizaci souboru protidrogových opatření prostřednictvím vedoucího oddělení výkonu vazby nebo oddělení výkonu trestu řediteli věznic.

- d) vyhodnocují mimořádné a krizové události ve věznicích související s drogami a na základě těchto analýz podávají řediteli věznic návrhy krátkodobých i dlouhodobých bezpečnostních, zdravotnických a výchovných opatření.
- e) zabezpečují zapojení věznice do systému protidrogové prevence, sociální a zdravotní péče o drogově závislé v regionu působnosti věznice. Navrhují a realizují součinnostní programy se státními i nestátními institucemi v oblasti kontinuální sociální péče (např. spolupracují s okresním protidrogovým koordinátorem, charitou, církvemi, krizovými centry, protialkoholickými a protitoxikomanickými poradnami, a Policií České republiky v rámci součinnostních dohod). Tomuto účelu slouží zavedení systému vzájemné výměny informací, vzájemné začlenění do projektů vycházejících z národní strategie protidrogové politiky apod.
- f) zabezpečují osvětovou a poradenskou činnost pro zaměstnance věznice. Navrhují obsah a formu odborné přípravy zaměstnanců přicházejících do styku s vězňenými osobami v oblasti drogové prevence ve věznicích.
- g) podílejí se na koordinaci činností jednotlivých oddělení věznice v drogové prevenci a předkládají řediteli věznice návrhy forem vzájemné spolupráce.

Zásadním úkolem v roce 2002 bylo zřízení bezdrogových zón ve všech věznicích a vazebních věznicích. Cílem těchto zón je zamezit odsouzeným v kontaktu s drogami, aplikovat bezdrogový režim a realizovat v nich diferencovaný výkon trestu odnětí svobody drogově závislých vězňů a snižovat tak zdravotní a sociální rizika jejich závislosti.

Do bezdrogové zóny je přijímán odsouzený, který

- a) nebyl a není uživatelem drogy, ale lze ho považovat za jedince ohroženého drogou,
- b) užíval drogu a nyní je motivován k dobrovolné abstinenci,
- c) absolvoval soudně nařízené nebo dobrovolné ochranné léčení protitoxikomanické nebo absolvoval pobyt v oddělení specializovaném pro výkon trestu odnětí

svobody odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním omamných či psychotropních látek.

Odsouzený je přijímán do bezdrogové zóny na základě písemné žádosti, jejíž součástí je prohlášení odsouzeného, ve kterém se zavazuje k dobrovolnému respektování pravidel a zásad chování stanovených v řádu bezdrogové zóny.

O přijetí odsouzeného rozhoduje komise, jejímiž členy jsou zpravidla odborní zaměstnanci zabezpečující chod bezdrogové zóny a kmenový vychovatel odsouzeného. Předsedou komise je zpravidla vedoucí oddělení výkonu trestu, nebo odborný zaměstnanec pověřený vedením bezdrogové zóny.

Přednostně je do bezdrogové zóny zařazen mladistvý odsouzený, odsouzený blízký věku mladistvému a odsouzený, který je ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé.

Do bezdrogové zóny se nezařadí odsouzený, u něhož komise shledala trestněprávní, zdravotní, osobnostní či jiné kontraindikace pobytu v bezdrogové zóně. Za kontraindikaci pobytu v bezdrogové zóně se zpravidla považuje rovněž odsouzení pro drogové trestné činy v užším slova smyslu (jak je vysvětleno v úvodu o terminologii).

Odsouzený je z bezdrogové zóny vyřazen zejména z důvodu, že

- a) zneužil drogu,
- b) odmítl se podrobit kontrole abstinence,
- c) odmítl se podrobit odběru tělních tekutin,
- d) spáchal zvláště závažný kázeňský přestupek,
- e) odmítl účastnit se povinných aktivit zacházení.

Zacházení s odsouzenými v bezdrogové zóně spočívá v uplatňování takových bezpečnostních, zdravotnických, psychologických a pedagogických přístupů, které ovlivňují odsouzeného v jeho náhledu na drogu, motivují ho k abstinenci a zdravému životnímu stylu v průběhu výkonu trestu odnětí svobody i po jeho skončení. Stanovení způsobů naplňování práv a povinností odsouzeného při výkonu trestu odnětí svobody v bezdrogové zóně (např.

způsob ubytování, vybavení ložnic, povolování dalších věcí, zájmové činnosti) zpravidla odpovídá podmínkám první dostupné skupiny vnitřní diferenciaci daného typu věznic, do které jsou zařazováni odsouzení dlouhodobě příkladně plnění program zacházení. Vybrané speciálně výchovné aktivity programu zacházení jsou specificky zaměřeny na realizaci prevence zneužívání drog.

V dalším období Vězeňská služba plánuje zvýšit počet oddělení specializovaných pro diferencovaný výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek, ve kterých je realizován terapeutický program pro drogově závislé na bázi dobrovolnosti. Takové oddělení existovalo v roce 2002 pouze ve věznici Plzeň, bylo připravováno jeho zřízení ve věznici Příbram.

Další prioritou je rozšíření počtu a kapacity oddělení specializovaných pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického. Tato oddělení jsou v současné době zřízena dvě – ve věznicích Opava a Rýnovice.

První drogově závislí vězni si začali odpykávat pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody v nově otevřeném specializovaném oddělení znojenské nemocnice, určeném toxikomanům se soudně nařízenou ústavní léčbou. Dosud podobné oddělení s kapacitou sedmadvacet vězňů existovalo pouze v Rýnovicích“.

7. Výzkum drogové scény vězněné populace

7.1. Obecná východiska výzkumu

Pro přehlednost a čtivost textu budeme dále používat obecné označení vězení nebo věznice, pojem vazební věznice a věznice tak, jak jej stanoví zákony o výkonu vazby a o výkonu trestu odnětí svobody použijeme jen tehdy, bude-li to z hlediska zjištění podstatné a určující.

Drogové závislosti jsou jevem sociálním, zdravotnickým a kriminologickým. Jestliže se v souladu se zadáním studie soustředíme pouze na aspekt kriminologický nebo spíše forenzněpsychologický a penologický, pak konstatujeme tato východiska:

- 1) drogová scéna ve věznicích kopíruje drogovou scénu ve společnosti,
- 2) z vězňů, kteří mají individuální zkušenosti s drogami (v průměru asi 56 % ze zkoumaného vzorku), si je přibližně 96 % přináší již z civilního života,
- 3) sociálně patologické jevy, vyskytující se ve věznicích, jsou vnášeny ze společnosti, ve vězení jsou některé z nich specifickým způsobem modifikovány a ve své původní podobě pak vynášeny ven do společnosti. To se týká i drog.
- 4) mnoho trestných činů je spojeno s drogami. Důležitým úkolem je stanovit roli drogy nejen v kriminogenezi trestného činu, ale celé prekriminální kariéry pachatele.
- 5) mění se kriminologická charakteristika pachatelů trestných činů.

a) současná skladba vězňů

Máme za to, že vedle tradičních forem kriminality se objevují fenomény zcela nové. Vězeňská služba je trénována na zacházení s pachateli tzv. tradičních trestných činů, kteří dosud tvoří jádro vězněné subkultury. Zároveň je personál připravován na zacházení s pachateli kvalifikovaných vyšších forem kriminality včetně specifík zacházení s cizinci. Z tohoto pohledu můžeme hovořit zhruba o třech skupinách pachatelů:

- I. pachatelé trestných činů obecné kriminality (majetková, násilná, mravnostní atd.),
- II. pachatelé netradičních a vyšších forem kriminality (organizovaný zločin, obchod s drogami, obchod s bílým masem atd.),
- III. pachatelé kriminality označované jako „kriminalita bílých límečků“ (ekonomická kriminalita, daňové úniky, korupce většího rozsahu, „tunelování“, velké pojišťovací podvody atd.).

Četnost pachatelů v jednotlivých skupinách, přítomných v daném okamžiku v konkrétní věznici, se nejeví vždy jako rozhodující. Přirozenými autoritami v rámci kriminální subkultury se svým vlivem, vystupováním, pozicí v podsvětí apod. stávají silné osobnosti převážně z II. skupiny pachatelů. Ostatní vězni jim svými tradičními způsoby jednání v průběhu výkonu trestu odnětí svobody (jak socializovanými – např. podřizováním se vězeňskému řádu, pasivní rezistencí vůči všem a všemu atd., tak asociálními - intrikami, donašečstvím, fyzickým napadáním apod.) nejsou schopni účinně vzdorovat.

Rovněž širší uplatňování alternativních trestů sekundárně vede ke zhoršující se skladbě vězněných osob, takže vězeňská subkultura již není „ředěna“ pachateli méně závažných trestných činů, kteří se jen naprosto výjimečně dopouštěli jednání, které ohrožovalo životy a zdraví personálu nebo spoluvězňů či vnitřní bezpečnost věznice.

Výsledkem je, že ve věznicích se t.č. koncentrují především vězni z řad pachatelů závažné trestné činnosti, multirecidivisté, tedy lidé, jejichž osobnosti jsou z psychologického hlediska hraniční nebo pro které jsou charakteristické poruchy osobnosti i poruchy chování.

b) problematika zneužívání drog v průběhu věznění

Vstup do této problematiky jsme již publikovali ve studii z roku 2000 včetně stručného nástinu historie drog v ČR, hlavních příčin šíření drog v ČR po roce 1989, proto zde jen zopakujeme ty nejdůležitější informace.

Ve drogově závislé vězněné kriminální subkultuře jsou oblíbené všechny skupiny léčiv. Sloužila a slouží převážně jako náhražky za nedostatkové klasické drogy. Velmi oblíbená byla pro své povzbuzující účinky antiastmatika. Také závislost na barbiturátech je velice častá. Typická je nutnost zvyšování dávek. vězněná kriminální subkultura je označuje slangovým výrazem „spafky“. Zneužívají se i další skupiny léčiv. V minulosti byly zjišťovány určité vlny oblíbenosti léčiv. Nejprve to byly stimulanty a antiastmatika. Cílem bylo zvýšit výkon zejména proto, že pracovní výkon vězně byl významnou součástí výchovného procesu a tvořil jádro hodnocení vězně pro podmíněné propuštění či zařazení do nižší nápravně výchovné skupiny nebo v rámci vnitřní diferenciaci.

Jindy byla oblíbená léčiva, dodávající vězňům pocit klidu, „být nad věcí“, to, co se označovala jako ataraktický cíl. Poslední vlnou oblíbenosti bylo vyvolání neobvyklých pocitů a zážitků, proto byly preferovány halucinogeny. Poměrně dobře dostupný byl Triphenidyl.

Náhražkové drogy, připravované vězni.

Nejoblíbenější náhražkovou drogou zůstává „magorák“. Magorák je silný vývar čaje kombinovaný s dýmčovým tabákem. Někdy do něj vězni přidávají některá léčiva, zejména analgetika, pak mluví o tzv. řezaném magoráku. Podle našich zjištění nemá magorák výraznější psychotropní účinky. Vězni spíše mluví o rituálu vaření a pití. Tajné sesednutí se po večerce a často i tajná příprava nápoje jim připomíná prostředí doupat zapadlých putyk, která jsou pro mnohé z nich domovem.

Další skupiny představují tzv. „kvašáky“. Jsou to alkoholické nápoje pochybné chuti i kvality, připravované nejčastěji zkvašením kompotů, ovoce nebo i chleba. Tyto nápoje nejsou vězni příliš oblíbeny proto, že jsou příslušníky VS nalezeny ještě dříve, než je mohou požit. Zápach z kvašení na malé cele většinou pozornosti neujde.

Poslední skupiny tvoří tzv. „kulery“. Jde o rozmanité nápoje, připravované např. s přídavkem Ironu nebo vzniklé vařením pasty na parkety či linolea a následnou kondenzací par.

Jako hlavní příčiny zneužívání drog ve vězení jsme, po zkušenostech získaných z prvního výzkumného šetření, stanovili :

- a) favorizaci návyku velkými skupinami vězňů, skupinový tlak „být jako ostatní“
- b) návyk z civilního prostředí,
- c) deprimující prostředí vězení, šok z izolace, adaptační problémy atd.,
- d) stereotyp vězeňského života, daný pevnou organizovaností života ve vězení,
- e) odstranění chorobných příznaků - úzkost vyvolaná obavami a nejistotou či strachem z okolí,
- f) snaha zbavit se tíhy problémů, nemyslet na budoucnost, na to, co bude dál,
- g) pocit nudy,
- h) vyvolání neobvyklých zážitků,
- i) únik z reality.

Za jeden z hlavních problémů považujeme stále stoupající počet vězňů, přicházejících do vězení se zkušeností s drogou či drogy plynule zneužívajících. Vězení je zátěžovým prostředím, vytváří je sama podstata a způsob zacházení s vězni a současně vztah spoluvězňů k vězněnému toxikomanovi není zneužíváním drog negativně ovlivněn.

Vězně z hlediska jejich vztahu k drogám ve vězení rozdělujeme do 5 skupin:

- 1. Sem patří vězni, kteří nikdy drogu nezneužívali a nechtějí se tomu naučit ani ve vězení,**
- 2. Vězni, kteří drogu zneužívali a chtějí se ve vězení návyku zbavit,**
- 3. Vězni, kteří před uvězněním drogu nezneužívali, ale je reálné riziko, že ve vězení začnou,**
- 4. Vězni, kteří před uvězněním drogu zneužívali a chtějí pokračovat i ve vězení a kteří její užívání šíří i mezi spoluvězni,**
- 5. Vězni s nařízenou ochrannou léčbou – protitoxikomanickou, protialkoholní.**

Rizika, která přinášejí drogy ve vězeních, lze z hlediska vězeňství chápat v užším slova smyslu jako rizika bezpečnostní a rizika penitenciární.

Mezi **rizika bezpečnostní** lze zařadit možnost nepředvídatelného, agresivního chování vězňů, pokusy o pašování drog do věznic a v neposlední řadě i korupci osob, které s vězni přicházejí do styku (civilní zaměstnanci na pracovištích odsouzených, zaměstnanci Vězeňské služby, advokáti apod.).

Riziko penitenciární zahrnuje **riziko zdravotní** (poškození zdraví), **riziko psychologické** (poškození osobnosti), **selhávání edukačního působení na vězně** a tím i **zvýšené riziko recidivy** trestné činnosti.

Vnější se tato rizika projevují následujícími jevy :

- Nebezpečím agresivního jednání vězně vůči spoluodsouzeným, vězeňskému personálu aj. pod vlivem drogy nebo v důsledku jejího chybění (pod vlivem abstinčního syndromu).
- Existencí černého trhu s drogami.
- Selháváním výchovného působení na vězně v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.
- Zneužíváním vězeňské lékařské služby.
- Ohrožením budoucího života vězně – po propuštění z věznice.

Vývoj drogové scény ve věznicích není pro odbornou veřejnost překvapivý. Významný posun z penitenciárního hlediska spatřujeme zejména v tom, že:

- sociálně patologické jevy se vysunuly z delikventní kriminální subkultury do normální populace,
- podstatně klesl věk při prvním experimentu s drogou,
- naprostá většina vězňů, kteří ve své životní historii zneužili drogu, tak učinila v civilním životě, zpravidla před začátkem kriminální kariéry,
- výrazně vzrostla frekvence a závažnost organizované i laické snahy dostat drogy do věznic,
- zneužívání drog ve vězení odráží drogovou situaci ve společnosti a zjevně směřuje k užívání klasických (tzv. „tvrdých“) drog,

- mezi vězeními a společností existuje pohyb osob. Škodlivé návyky a jevy, které existují uvnitř věznic, jsou do věznic vnášeny ze společnosti a posléze zpětně do společnosti vynášeny.
- Drogy tvoří významnou součást nedovolené činnosti vězňů uvnitř vězení (tzv. „druhý život“),
- snaha opatřit drogu vede ke korupčnímu tlaku na vězeňský personál nebo další vstupující osoby,
- existuje reálné nebezpečí agresivního nebo autoagresivního chování vězňů v souvislosti s drogami nebo pod jejich vlivem,
- u závislých vězňů se zvyrazňuje viktimologický aspekt závislosti (oběti šikany, vydírání, zneužívání apod.),
- u závislých vězňů dochází ke zhoršování zdravotního stavu,
- abúzus drogy ve vězeňském prostředí oslabuje většinu edukativních a terapeutických snah personálu a nepřímo znamená i zvýšení rizika neúspěšného začlenění do společnosti po propuštění z vězení.

Vybrané aspekty zneužívání drog ve věznicích.

Výkon trestu odnětí svobody je místem, kde se sociálně deviantní i sociálně patologické jevy kumulují. Zejména psychicky labilnější vězni mají velice často tendence upínat se na dominantní silné jedince z řad osob s pokročilou kriminální infekcí. Vedle případů, kdy jim imponuje právě kriminální kariéra zkušenějšího vězně jsou častější ty, kdy se mladý, ve vězení nezkušený prvovězněný člověk upne na narušeného jedince, aniž je schopen rozpoznat jeho skutečný charakter. Pozvolna tak velice často dochází k postupné změně hodnotové orientace, následované prvními příznaky kriminální infekce. Nápodoba těchto kriminálně zkušených jedinců pak vyúsťuje zejména u mladistvých nebo blízkých věku mladistvému až v sebepoškození. Ve své většině se však nejedná o patologický fenomén, ale účelové jednání, které je jedním ze základních znaků chování podstatné části vězněné kriminální subkultury.

Specializované výzkumy vězněných recidivistů potvrdily již počátkem 80. let, že se droga stala statusovým symbolem recidivisty. Proto lze mít za to, že mezi negativní vlivy

zkušených recidivistů na méně narušené odsouzené patří právě nastartování zájmu o drogu. Vězení je prostředím, které abúzus drog nebo návyk na ně favorizuje a závislý člověk zde nenachází negativní postoj nebo odsouzení. Naopak je mnoha vězni povzbuzován a utvrzován v tom, že droga je jediný prostředek, jak vězení přežít.

Výzkum, provedený v 80. letech minulého století Drtilem a Sochůrkem ukázal, že první kontakt s drogou nebo počátek jejího pravidelného abúzu situovalo do vězení 31 % vězňů (většinou šlo o abúzus léčiv).¹¹ Procento těch, kteří získali první individuální zkušenost s drogou až ve vězení v současné době výrazně klesá.

Problematika věznění osob drogově závislých nebo jen abuzérů se rychle vyhorčuje. Příslušné orgány reagují nekonceptně, často zmatečně. Do protidrogových opatření jsou investovány značné prostředky, jejichž užití je však nekoordinované, chaotické a tím i omezeně funkční. Vězeňská služba se po počátečním omezení jen na nárazové a sporadické občasné kontroly cel a ubytoven obviněných a odsouzených cvičenými psy, přednášky specialistů a nákup osvětové literatury, audio a video pomůcek (úroveň některých z nich je přinejmenším diskutabilní) postupně soustřeďuje na zakládání bezdrogových zón, oddělování drogově závislých od ostatních apod. Máme za to, že jedinou cestou, jak zabránit šíření drog ve vězeních, je důsledný bezdrogový režim v celé věznici.

V podmínkách vazby a zejména výkonu trestu odnětí svobody představuje abuzér nebo závislý jedinec několik nebezpečí. Navazujeme na již dříve uvedený výčet rizik a dodáváme k tomuto členění i viktimologické aspekty drogových závislostí ve vězeňském prostředí, neboť jde o často opomíjenou nebo podceňovanou oblast.

a) nebezpečí agresivního jednání pod vlivem drogy

Zkušenosti pracovníků Vězeňské služby i poslední výzkumy zaměřené na drogovou problematiku ukazují (jak uvádíme výše), že průnik drog do vězení k jednotlivci je nárazový a nepravidelný. Z venku pašované drogy do věznic kopírují stav na mimovězeňské

¹¹ Drtil, J.: Zkušenosti z 35 let zacházení s toxikomany v českých věznicích, České vězeňství 3-4/98, s.57-61

toxikomanické scéně. Dvě výše uvedené charakteristiky znamenají, že droga se k vězňům dostává nárazově a z tohoto hlediska hrozí spíše jednorázový masivní abúzus než pravidelné dávky vedoucí k určitým změnám psychického stavu. Proto, zejména při zneužití stimulantů a opiátů může hrozit agresivní chování vězně, nacházejícího se pod vlivem drogy nebo v abstinenčním syndromu.

Tato agrese může mít směr heteroagresivní i autoagresivní, přičemž heteroagrese se může obrátit jak proti personálu, tak proti spoluvězňům i zařízení cely.

Agresivní chování může mít i podobu agrese v souvislosti s drogou, např. je-li droga nalezena při prohlídce, může vězeň "ze vzteku" zaútočit na zaměstnance apod. Lze mít oprávněně za to, že droga u osobnosti predisponované k agresivnímu chování (a to z jakéhokoliv důvodu) se stává činitelem, který spouští agresivní chování v dané situaci tím, že potlačuje nebo zcela odstraňuje zábrany. Agrese může sloužit k uvolnění vnitřní tenze individua vyvolané i abstinenčním syndromem.

V popředí oblíbených drog vězňů kriminální subkultury jsou psychostimulující léčiva. Jak uvádíme výše, lze mít oprávněně za to, že průnik drog do věznic bude i nadále nepravidelný a omezený a proto abúzus léčiv jako substituce za drogy zneužívané „venku“ zůstane v kriminální subkultuře standardním jevem. Spoléhat se na to, že lékové závislosti v populaci klesají (přitom jsou nahrazovány mnohem nebezpečnějšími a útočnějšími drogami), by se ve vězeňství mohlo krutě vymstít.

Zároveň je nutné nepřehlédnout varující trendy průniku drog do věznic zvenčí, přičemž právě nepravidelnost dodávek, spojená s nárazovými masivními abúzy, může vést k nejzávažnějším důsledkům.

Viktimologické důsledky výše naznačených aspektů jsou např.:

- nebezpečí předávkování
 - agresivní chování proti personálu nebo spoluvězňům s následnými dopady (z útočníka oběť)
 - autoagresivní chování (sebepoškozování)
 - nelze zcela pominout ani možný podíl na hromadných nekázních a vzpourách s následnými dopady (opět z útočníků se stávají oběti).
-

b) existence černého trhu s drogami ve vězení

Existence černého trhu s drogami, zejména ilegální prodej a směňování léčiv, je závažným momentem skryté nedovolené činnosti vězňů. Za tzv. "klepky" lze ve vězení získat mnohé věci, jsou předmětem vydírání a šikany, příčinou mnoha konfliktů a rvaček. Mohou být i příčinou mnoha dalších mimořádných událostí včetně zhoršování psychického a hlavně zdravotního stavu vězňů. Ti totiž léky, které by měli užívat na svoji nemoc, prodají nebo vymění za cigarety, potraviny atd. Pokud nebudou léky vydávány jen zdravotnickým personálem a nebude kontrolováno jejich přímé požití, pak se výše uvedené bude dít za nechtěné, leč faktické asistence vězeňské služby.

Určitá skupina vězňů, tzv. "kolchoz", který s drogou či léčivou disponuje, tak ovládá nejen černý trh se zbožím, ale do značné míry ovlivňuje i náladu a napětí v kolektivu vězňů. Je nutné i přiznat, že tento fenomén znamená i korupční tlak na personál a vstupující osoby a závažným způsobem ovlivňuje klima uvnitř vězení.

Spolehlivým indikátorem dostatku či nedostatku léčiva na černém trhu ve vězení je jeho cena. Největší drogový appeal mají např. Rohypnol (roháč), Triphenidyl (trifák, kříže), Defobin (kuřátka), léky na léčbu epilepsie, dále psychostimulancia, trankvilizéry, antiastmatika. Menší oblibě se těší analgetika, sedativa a barbituráty (spafky). Velmi zajímavá je i jiná skutečnost. Naprostá většina vězňů, v civilním životě zneužívajících alkohol nebo jiné drogy, přechází ve vězení bez problémů na tam dostupné drogy, většinou léčiva. Specializace abúzu ve vězení, tedy, že vězeň „bere“ jen některá léčiva a jiná odmítá, je vzácná. Zpravidla se jedná o abúzus bez výběru. Po propuštění se vězeň bez problémů vrací ke „své“ droze.

Viktimologické důsledky těchto aspektů jsou např.

- zhoršování zdravotního stavu vězně, který pro něho potřebná léčiva prodává či směňuje,
- výrazný podíl na vnitřní struktuře negativních vztahů mezi vězni (prizonizace, „druhý“ život apod.)
- zranitelnost a menší odolnost těchto jedinců proti šikaně, vydírání, ponižování, sexuálnímu zneužívání apod.

c) selhávání působení na vězně

Vězeň, který i ve vězení pokračuje v drogové závislosti, je hůře přístupný jakémukoliv působení (zejména v období „chybění“ drogy), je hůře snášenlivý se spoluvězni. Všeobecně známou skutečností je, že člověk pod vlivem drog či v abstinenčním syndromu, respektive se změněnou psychikou vlivem abúzu drog, je jen velmi těžko výchovně ovlivnitelný. Jak je již zmíněno, klesá i jeho schopnost adaptace, zvyšuje se pravděpodobnost konfliktního jednání či psychického selhání. Selhává i speciální terapie. V podstatě to znamená, že snahy personálu o odbornou terapeutickou, edukativní, zájmovou a další činnost se mívají u těchto vězňů účinkem. Vězeňská služba buduje specializovaná oddělení pro závislé vězně a abuzéry, krizová oddělení, významně byla posílena účast specialistů ve výchovném procesu. Jsou budována specializovaná oddělení pro toxikomany (např. Věznice Plzeň, Opava-ženy apod.)

Sochůrek a Sluková se osobně přiklánějí spíše k vybudování jedné nebo několika málo věznic specializovaných na léčení a zacházení s toxikomany, ale i psychopaty, devianty apod. Výše uvedená oddělení jsou rozhodně velmi správným počinem vězeňské služby.

Viktimologické důsledky těchto aspektů jsou např.:

- vyšší ohrožení kriminální infekcí a menší pravděpodobnost společensky žádoucího sociálního začlenění po propuštění,
- častější střety se spoluvězni nebo personálem a tím vyvolání protiakcí proti své osobě (zákroky, kázeňské tresty atd.)

d) zneužívání ordinace lékaře

Vězeňští lékaři musí velice často čelit simulantům a to i těm, které vězni nazývají „klepkaři“ nebo „holubi“. Zatímco „klepkař“ simuluje chorobu s cílem vymámit z lékaře příslušný lék - drogu (klepku), pak „holub“ specialitu prodává buď závislému odsouzenému nebo častěji „kolchozu“, který pak s drogou dále obchoduje. Zvláště nebezpečné je shromažďování většího množství léčiv, které může při jejich masivním jednorázovém abúzu vést až k otravě.

Nejde jen o vězně, kteří sami zneužívají drogy. Sekundárně, vinou černého obchodu, dochází k tomu, že vězni, kterým jsou lékařem ordinována léčiva, tyto prodávají kolchozu nebo směňují např. za cigarety. Znamená to, že léky, nutné k zlepšení nebo udržení jejich zdravotního stavu neužívají a tím dochází ke zhoršování jejich zdraví. To pak po propuštění prezentují jako výsledek špatné lékařské péče a "nelidských" podmínek ve vězení, přičemž pravou příčinou je to, že léky místo užívání prodávali.

Navíc tato praxe, zejména tzv. "holubů", klade vysoké nároky na ordinaci lékaře, který se neustále musí rozhodovat mezi skutečně nemocnými a těmi, kteří chodí „pro prášky“ a své potíže simulují.

Viktimologické důsledky jevu:

- zhoršování zdravotního stavu,
- zneužití k sebepoškození nebo pokusu sebevraždy ,
- nebezpečí šíření a přenosu infekčních chorob.

e) nebezpečí šíření a přenosu infekčních chorob

Jde o nebezpečí přenosu viru HIV, hepatitidy typu B, C atd. Těmito chorobami je tak ohrožen i personál věznic, např. pokud by došlo k jeho poranění při prohlídce nebo při nikoliv ojedinělých krvavých sebepoškozeních vězňů.

f) zvýšení zranitelnosti a viktimnosti vězně

Vězeň, závislý na drogách nebo je zneužívající, je často obětí šikany, jeho závislosti je zneužíváno ostatními k jeho zbídačování apod. Často musí ostatním posluhovat, někdy si na drogy „vydělává“ i poskytováním praktik náhradního sexuálního uspokojování atd.

Jak jsme již zmínili výše, vězeň zneužívající drogy či na nich závislý, vyměňuje za ně, příp. za léky s psychotropním účinkem, jídlo, prodává léky, které sám potřebuje, odevzdává finanční prostředky, posluhuje, prostituje atd. jen proto, aby získal drogu. Je-li na cele nalezen nedovolený předmět či dojde k nějaké nedovolené činnosti, jsou tyto vězni personálu nastrkováni jako původci nedovolené činnosti či držitelé nedovoleného předmětu.

Většinou však tuto svoji pozici jako šikanu nechápu, i když o šikanu v podstatě jde a mnozí z nich si svoji pozici na cele žárlivě střeží (posluhují druhým za jídlo, cigarety atd.). Nepřímo se tak stávají obtížnými pro spoluvězně, avšak někdy svým vystupováním a porušování vnitřního řádu věznice způsobují a vyvolávají časté konflikty s personálem. V důsledku těchto konfliktů ztrácejí řadu výhod, jsou kázeňsky trestáni, mají omezenou možnost např. zájmových aktivit atd. I když výchovné a terapeutické intervence specialistů (pedagogů, psychologů, vychovatelů apod.) přinášejí své ovoce, je tato jejich činnost limitována postojem vězně i vnitřními strukturami vězeňského prostředí.

g) riziko do budoucna

Pokračující abúzus v podmínkách vězení je rizikovým faktorem pro člověka opouštějícího vězení. Ten po propuštění často znovu vyhledává toxikomanickou subkulturu, čímž se zvyšuje pravděpodobnost jeho dalšího kriminálního jednání.

h) ohrožování vnitřní bezpečnosti věznice z venku

Pracovníci Vězeňské služby zachytávají stále častěji pokusy o propašování drog do vězení, a to i drog klasických. Je nasnadě, že tato činnost se může stát jednou z forem působení organizovaných narkomafií. Rizika z této činnosti, která vyplývají pro vězeňství, jsou zřejmá a dosud ne plně doceňovaná.

Snahy propašovat do věznic drogy se nejčastěji odehrávají prostřednictvím balíčků pro vězně, při výměně prádla, návštěvách. Podceňovat nelze ani korupční tlak na personál a vstupující osoby. Je zřejmé, že se této činnosti ujímají dobře organizované skupiny profesionálních mafií a zločinců. Do budoucna vyloučit ani vydírání personálu (např. formou výhrůžek rodině atd.).

Z výše uvedeného jsou zřejmá některá obecně a reálně existující společenská fakta, na která musí vězeňství reagovat.

Autoři mají za to, že věznice musí splňovat dvě základní kritéria, vyjádřená anglickými termíny *safe* a *safety*, tedy věznice musí být bezpečné a zabezpečené.

Termín **zabezpečená (safety)** věznice chápeme spíše z pozice technického a bezpečnostního zajištění věznice proti útokům zevnitř i z venku, včetně bránění průniku nedovolených a nebezpečných věcí (útočné předměty, drogy, výbušniny apod.) To je zabezpečováno jednak vnější ostrahou věznic i pracovníky, kteří bezpečnost zajišťují uvnitř věznice. Jde tedy o zabraňování útěků, pašování nedovolených předmětů, přípravy přepadení zaměstnanců nebo spoluvězňů, výroba útočných předmětů atd. V mnoha oblastech je k tomu využíváno elektroniky (hlásiče pohybu apod.), služebních psů atd.

Termín **bezpečná (safe)** věznice nelze oddělit od předchozího odstavce. Přesto jej spíše chápeme jako předcházení poškozování osobností vězňů vlivem věznění (*harm reduction*), prevenci šikany, zneužívání, ponižování. Jinak řečeno předcházení působení na vězně *prizonizace* a obou jejích forem - *ideologizace i institucionalizace*. Ideologizace je zde chápána jako přivedení vězně k drogám, postupné osvojování si jednotlivými vězni hodnotového systému kriminální populace, jehož častým důsledkem po propuštění z vězení je recidiva trestné činnosti. Jako institucionalizace je chápána ztráta aktivního přístupu k životu a poddání se přísně organizovanému životu ve vězení, vyžadujícímu spíše pasivní adaptaci vězně na pokyny personálu, časový rozvrh dne a další stereotypní činnosti. Zejména dlouhodobé pobyty ve vězení jsou velkým problémem a pozdější neschopnost vyrovnat se s podmínkami na svobodě přivádí mnoho vězňů, mimo jiné, k únikům z reality pomocí abúzu drog.

Obecně lze shrnout, že ve vězeňském prostředí, vedle výše uvedených faktorů, se zvyrazňují zejména:

- **nemožnost nebo velká obtížnost (zpravidla dlouhodobější) uniknout z prostředí cely, ubytovny nebo vězení se všemi důsledky, které toto nese.** Pokud vězeň uniknout chce, musí volit pro něho svým způsobem riskantní formy: když např. záležitost oznámí personálu, stane se „bonzákem“, může se pokusit o únik do nemoci, někdy volí i krajní formy – sebepoškození, hrubou nekázeň apod., což má za následek vymístění z cely alespoň na přechodnou dobu i za cenu např. kázeňského postihu. Personál Vězeňské

služby je na tyto skutečnosti velmi dobře připravován a trénován a ve většině případů je situace správně posouzena a včas jsou provedena účinná preventivní opatření.

- **zvýšená pravděpodobnost šikany včetně sexuálního zneužívání,**
- **konflikty a střety s ostatními vězni,**
- **nedodržování vězeňského řádu a tím střety s personálem,**
- **nízká účinnost všech forem zacházení s vězněm (práce, edukativní činnost, terapie apod.)**

Vězeňská služba ČR postupně zřizuje ve všech věznicích a vazebních věznicích bezdrogové zóny. V tomto snažení může navazovat i na jednu z pozitivních stránek vězeňství před rokem 1989, protože již od 70. let minulého století existovala specializovaná oddělení, určená pro zacházení a léčbu s odsouzenými závislými především na alkoholu, ale i nealkoholových drogách (tzv. Střediska protialkoholní ochranné léčby – SPOL a Střediska protialkoholní a protitoxikomanické léčby – SPTOL). Ta pracovala např. ve věznicích (dle tehdejší terminologie Nápravně výchovných ústavech – NVÚ) Praha-Pankrác, Plzeň-Bory, Opava, bývalé věznici Mladá Boleslav i jinde. Ve věznicích Plzeň-Bory a Opava-ženy byla specializovaná oddělení pro vězně, kteří selhávali ve standardních podmínkách výkonu trestu především z důvodů poruch osobnosti (odd. měla krkolomný název „Oddělení pro odsouzené, u nichž se ve větší míře projevují psychopatické poruchy“), ale v zacházení s těmito vězni vykonala mnoho dobrého.

I když všechna tato oddělení pracovala v mantinelech, daných tehdejší dobou a jejich kapacita byla naprosto nedostačující, je třeba tyto snahy hodnotit velmi pozitivně. Mimo to existovaly i věznice, kde byl zaveden tzv. bezdrogový režim včetně vydávání léků pouze zdravotnickým personálem.

Aktuálně, podle údajů odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství VS, jsou zřízeny bezdrogové zóny ve 22 věznicích a vazebních věznicích (dále V = věznice, VV = vazební věznice). Celkový počet věznic a vazebních věznic v ČR je 35. Zřizování dalších se připravuje podle kapacitních možností jednotlivých věznic a vazebních věznic včetně provedení potřebných stavebních úprav.

Kapacita stávajících bezdrogových zón je 938 vězňů.

V odděleních pracují zpravidla vychovatelé, speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník, terapeuti a lékaři. V některých věznicích je tento personál (s výjimkou lékařů) určen výhradně pro práci v bezdrogové zóně, v jiných práci zajišťují zaměstnanci, kteří pracují v rámci celé věznice.

Kvalifikační předpoklady pro práci v těchto odděleních jsou obdobné jako ve standardním výkonu trestu nebo vazby. U psychologů je to absolutorium studia jednooborové psychologie, u pedagogů, většiny terapeutů a sociálních pracovníků magisterské nebo bakalářské (u sociálních pracovníků se výjimečně připouští středoškolské) vzdělání v oboru speciální pedagogika, pedagogika nebo sociální práce.

Do budoucna se jeví jako nezbytné, aby v oddělení pracoval pouze tam zařazený personál se specializovanou přípravou. Připravovaný resortní předpis (metodický list) již počítá s tím, že na úrovni specialistů (psycholog, speciální pedagog, terapeuti a sociální pracovníci) budou muset tito pracovníci absolvovat specializační kurzy, postgraduální studia a psychoterapeutický nebo sociálně psychologický výcvik, zaměřený na zacházení s drogově závislými. Nezbytnou součástí by se měly stát i odborné stáže jak v rámci vězeňství, tak „civilních“ zařízení. U jazykově disponovaných zaměstnanců, jejichž počet by se měl příchodem mladých specialistů zvyšovat, by byly realizovány i zahraniční stáže a exkurze.

Speciálním výběrem (vhodnost osobnosti apod.) i přípravou by měli projít i dozorcí, kteří budou na oddělení pracovat v tzv. „základní službě“ a kteří zajišťují běžný provoz oddělení (převádění a předvádění odsouzených, dozory, vycházky, přesuny do jídelny, na sportoviště, kulturní akce, na pracoviště atd.).

Složitější zřejmě bude situace u lékařů, kteří musí ošetřovat odsouzené z celé věznice nebo vazební věznice. Nezbytné však bude posílení nejen počtu lékařů, zejména psychiatrů, ale i kvalifikovaných zdravotních sester a laborantů.

Některé věznice již mají pozitivní zkušenosti s účastí terapeutů nebo koterapeutů z řad pracovníků NGO (Sananim, Podané ruce apod.). V jejich případě je však rovněž do budoucna nutné stanovit určitý vzdělávací program z oblasti vězeňství (základní zákonné předpisy, zásady jednání s vězni a dodržování zásad vnitřní bezpečnosti, základy forenzní a penitenciární psychologie a pedagogiky atd.). Tento kurz by měl být povinný, zajišťovaný Institutem vzdělávání Vězeňské služby a jeho absolventům poskytnout specializační osvědčení k práci s vězněnými osobami.

Máme za to, že z hlediska drogové problematiky musí primárně velmi dobře fungovat kvalifikovaná odborná diagnostika. Ta musí být podpořena i systémem předávání anamnestických dat z předešlých pobytů ve vězení i „z civilu“. Legislativní ošetření a vlastní technické provedení je otázkou, která se vymyká poslání tohoto textu, i když jsou si jeho autoři vědomi nezbytnosti a závažnosti tohoto úkolu.

Jak jsme konstatovali již výše, z hlediska léčebného, terapeutického a výchovně edukativního zacházení se ve vězení objevují čtyři skupiny vězňů.

1. Vězni, kteří před uvězněním neměli s drogou zkušenost a nechtějí ji nabýt ani během věznění. Zároveň jsou málo kriminálně infikovaní, bez poruch osobnosti nebo výrazných psychických problémů atd.

Tito vězni by v rámci programu zacházení a harm reduction měli být důsledně zařazováni do bezdrogových zón. Smyslem tohoto typu zóny by mělo být zcela oddělit tyto vězně technickými opatřeními od ostatních skupin vězňů a prostor, kde by mohlo dojít ke kontaktu s drogami nebo negativnímu ovlivňování (prizonizaci) ze strany drogově infikovaných vězňů. Stranou nelze ponechat ani komplex vzdělávacích, volnočasových, tj. zájmových a dalších aktivit spojených i s výhodami v rámci zacházení s nimi (delší návštěvy, dle možností a pokud to předpisy dovolují vycházky mimo věznici, přerušování trestu atd.). Problémem zařazování do této skupiny je překrývání se s dalšími důležitými legislativními (Zákon o výkonu trestu odnětí svobody 169/1999Sb. ve znění pozdějších novel) kritérii – stupeň kriminální infekce (prvověznění versus recidivisté atd.), kuřáci – nekuřáci atd.

2. Vězni, kteří před uvězněním neměli drogovou zkušenost, avšak jako jeden z možných negativních důsledků uvěznění je u nich pravděpodobný únik k droze či podlehnutí kriminálně zkušeným jedincům.

Doporučujeme stejné zacházení jako se skupinou č. 1, doplněné o intenzivnější preventivní protidrogovou výchovu.

3. Vězni, kteří před uvězněním drogu zneužívali a hodlají (projevují upřímnou snahu) s návykem nebo abúzem přestat, jsou k tomu pozitivně motivováni.

System zacházení s těmito vězni by měl již být léčebně terapeutický. Přejchod do skupiny 1. a 2. by neměl být dovolen, avšak v rámci pokroku léčby by měli být umístováni do stále výhodnějších podmínek, např. srovnatelných se skupinou 1. Jejich infiltraci do skupiny 1 a 2 považujeme za nevhodnou proto, že by se tím neúměrně zvyšovalo riziko narušení bezdrogového režimu s následnými škodami na terapeutickém pokroku u mnohých dalších vězňů.

Do těchto výhrad je nutné zahrnout i přetrvávající směšování lidí, kteří jsou k abstinenci motivováni dobrovolně s těmi, kteří mají léčbu nařízenou soudně. Zejména ti vězni, kteří patří do této druhé skupiny, vyvíjejí úsilí, aby soudem nařízenou léčbu absolvovali již ve výkonu trestu. Tito lidé však velmi často jednají účelově, bez osobního zájmu a upřímné snahy o pokrok v léčbě a tím i abstinenci po výkonu trestu. Před personálem umějí díky svým zkušenostem z vězení vystupovat velmi vstřícně, podřídívě, v rozhovorech i při terapii přesvědčivě dokládat pokrok své léčby. Mimo dosah personálu, v kolektivu vězňů, však často narušují kolektivní klima skupiny, netají se účelovostí svého jednání a jsou nositeli prizonizační ideologizace. Na druhé straně existují názory odborníků, že pozitivní vliv vězňů motivovaných, kteří se do těchto oddělení dostávají na vlastní žádost a dobrovolně, je značný a znamená významný pozitivní prvek v léčbě vězňů s nařízenou ochrannou léčbou. Jelikož ale zařazení vězně, který má ochranné protitoxikomaničké léčení je přednostní, nedostává se míst pro ty, kteří se k léčbě rozhodnou dobrovolně a dostávají se tam jen v případě volné kapacity, což se děje spíše sporadicky a počítá na jednotlivce. Podrobnější odborná studie této problematiky může být významným námětem pro výzkumnou činnost vězeňských specialistů a lékařů.

4. Skupinu tvoří ti vězni, kteří drogy mimo vězení zneužívali a nechtějí přestat ani ve vězení.

To je základní otázka celé koncepce protidrogového zacházení. Jedním východiskem je oddělit takové vězně od těch, které by mohli negativně ovlivňovat. Tito vězni představují i

bezpečnostní riziko, protože se snaží drogu různými nedovolenými způsoby získat. Druhou cestou je nechat tyto vězně ve standardním zacházení s ostatními a pokoušet se dostupnými zákonnými metodami jejich nedobrou činnost, ideologizaci v rámci prizonizace a pokusy o pašování, korupci apod. co nejvíce omezovat.

Vedle vězňů drogově závislých jsou ve vězení i lidé s jinými než drogovými problémy nebo jde v mnoha případech o duální diagnózy.

Toho času jsou vězni s drogami v anamnéze rozdělováni do následujících věznic s již fungujícími specializovanými odděleními, v souladu s dalšími kritérii zařazování vězňů do věznic:

Věznice Bělušice – oddělení specializované na výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobené užíváním psychotropních látek

Věznice Opava – oddělení specializované na výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě pro mladistvé vězně

Věznice Opava – oddělení specializované pro výkon ochranných léčení protitoxikomanického, protialkoholního a léčení pro patologické hráčství v ústavní formě u odsouzených žen

Věznice Plzeň – oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobené užíváním psychotropních látek

Věznice Příbram – oddělení specializované pro výkon trestu s poruchou osobnosti a chování způsobené užíváním psychotropních látek

Věznice Rýnovice – oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě

Věznice Znojmo – oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě

Ve věznici Opava se připravuje zřízení dalšího specializovaného oddělení, a to pro výkon ochranného léčení psychiatrického a protialkoholního.

Činnost bezdrogových zón a specializovaných oddělení upravující zákony o výkonu trestu odnětí svobody, o výkonu vazby a řádu výkonu trestu a řádu výkonu vazby, dále nařízení generální ředitelky, zejména NGRŘ 49/2001 a 33/2001 a metodické listy ředitele odboru vazby a trestu Generální ředitelství a zdravotnického odboru.

Ve všech věznicích a vazebních věznicích jsou zřízeny poradny protidrogové prevence.

Autoři jsou si velmi dobře vědomi mnoha omezení a problémů, která nastíněná řešení činí obtížnými, aktuálně jen obtížně realizovatelnými.

Relativně nejlépe schůdnou se jeví problematika specializované přípravy odborného personálu.

Hlavním a v blízkém časovém horizontu neřešitelným problémem je dislokace řady českých věznic, které stojí v oblastech pro mnoho lidí, potenciálních odborných pracovníků věznic, neatraktivních.

Také architektura řady českých věznic nevyhovuje požadavkům moderní penologie právě v oblasti možnosti individuálního ubytování nebo ubytování v malém počtu (dva, maximálně tři vězni na jedné cele). To souvisí i s možnostmi důsledného oddělení různých skupin od sebe. Souvisejícím problémem je nedostatek kapacit ke sportovnímu a zájmovému využití, nedostatek pracovních příležitostí pro vězně apod.

Postupná náprava tohoto stavu klade obrovské nároky na finanční prostředky, kterých se vězeňství stejně jako mnoha dalším oblastem společenského života nedostává.

České vězeňství potřebuje dále rozpracovávat koncepci drogové politiky u vězněné populace. Stávající trendy je třeba na základě nových poznatků a zkušeností usměrňovat a modifikovat, nikoliv zásadně měnit. Změnit je nutné pouze ty, které se zjevně neosvědčí. Díky možnosti konzultací se zeměmi, které mnohé způsoby již odzkoušely, se výrazný neúspěch některého kroku jeví jako méně pravděpodobný. Na druhé straně je třeba varovat před nekritickým přejímáním postupů a metod z jiných zemí, kde vývoj drogové scény i celkový charakter zločinnosti má proti naší zemi i významné odchylky. Je třeba se též ohradit proti politizaci drogové problematiky.

Lze konstatovat a uzavřít, že vězeňská služba pracuje v oblasti zacházení s drogově závislými nebo abuzéry na uspokojivé úrovni, zejména s ohledem na podmínky, ve kterých jsou opatření realizována. Překážky, které se vyskytují v rychlejším rozvoji zejména budování specializovaných středisek pro zacházení s těmito vězni včetně patřičného moderního vybavení i obsazení vysoce kvalifikovaným personálem jsou spíše technického (architektura a zastaralost řady věznic), ekonomického (náklady na zřízení oddělení, finanční ohodnocení personálu) a sociálního charakteru (společenská stigmatizace zaměstnanců VS).

7.2. Výzkum drogové scény české vězněné populace

Metodika

Výzkum byl proveden dotazníkem **DROGPEN**, který je **penitenciární modifikací dotazníku Drogan SF 3 K, kterým byl proveden výzkum v roce 1999.**

Dotazník je konstruován klasicky s otevřenými i uzavřenými otázkami. Minulá šetření ověřila srozumitelnost otázek pro respondenty a na rozdíl od Droganu byly vypuštěny otázky pro vězně nesrozumitelné nebo obtížně srozumitelné a dále ty, které se ukázaly jako nadbytečné, protože vězni na ně neodpovídali.

Vzhledem k pochopitelné nedůvěře většiny vězňů k jakýmkoliv šetřením a dotazování jsme dbali o co nejvyšší míru anonymity. Činili jsme tak i za cenu omezených možností srovnání některých údajů. Zároveň jsme dbali o co největší zastoupení stejných nebo podobných otázek s cílem srovnatelnosti obou šetření.

Pro studium dalšího textu rovněž upozorňujeme, že u některých položek se celkový výsledek nerovná při součtu rovným 100%. Chyba vzniká zaokrouhlením na jedno desetinné místo, protože podrobnější členění na setiny a tisíciny procenta nám připadalo jako nadbytečné. Zkreslení výsledku zaokrouhlením na jedno desetinné místo považujeme z tohoto hlediska za zanedbatelné.

Popis a charakteristika respondentů

Vzorek byl vybrán tak, aby pokryl celé spektrum vězněné kriminální subkultury. Na rozdíl od minulého šetření pokrýval nejen věznice (výkon trestu odnětí svobody), ale i vazební věznice (výkon vazby). Dále jsme se přidrželi **vnější diferenciacce kategorií vězňů nikoliv podle typů věznic, ale podle pohlaví, zda se jednalo o poprvé uvězněné či vícekrát vězněné (recidivisty) a o mladistvé.**

Výběr vzorku respondentů byl náhodný, provedený poučenými spolupracovníky přímo z věznic (většinou psychologové a speciální pedagogové). Tyto spolupracovníky jsme instruovali, aby vybrali náhodně např. jednu ubytovnu, pracoviště apod. Pouze jsme upozornili, aby vyřadili vězně, kteří by vzhledem ke svým rozumovým schopnostem nebyli schopni dotazník vyplnit nebo se k vyplnění stavěli negativisticky.

Výzkum byl proveden v těchto vazebních věznicích a věznicích:

Všehrady, Brno, České Budějovice, Heřmanice, Horní Slavkov, Hradec Králové, Jiřice, Karviná, Kuřim, Kynšperk, Liberec, Litoměřice, Mírov, Nové Sedlo, Olomouc, Opava, Ostrava, Pardubice, Plzeň, Praha - Pankrác, Praha - Ruzyně, Příbram, Rýnovice, Stráž pod Ralskem, Světlá nad Sázavou, Valdice, Vinařice.

Vyšetřeno bylo celkem 798 respondentů, z toho 9 dotazníků nebylo možno vyhodnotit pro neúplnost údajů. Znamená to, že N = 789. „N“ tak představuje konečný počet osob vyšetřených dotazníkem DROGPEN.

Vyšetřeno bylo:

95	mladistvých	dále značeni	ML
134	žen	dále značeny	Ž
261	mužů prvovězněných (nebyli dříve věznění)	dále značeni	MNT
299	mužů dospělých, dříve již s pobytem ve VTOS	dále značeni	MT

Tento soubor jsme rozdělili na dvě základní skupiny, a to ty vězně, kteří přiznali abúzus drogy v životní historii a na ty, kteří tvrdí, že drogu nezneužili. Z této úvahy byly eliminovány: alkohol, nikotin a kofein, na což byli respondenti upozorněni.

Z celkového počtu respondentů se k abúzu drogy v životní historii přiznalo celkem **446** vězňů, což je **56 % zkoumaného vzorku**. V jednotlivých skupinách to bylo:

ML	82 % zkoumaného vzorku této skupiny
Ž	54 % zkoumaného vzorku této skupiny
MNT	45,5 % zkoumaného vzorku této skupiny
MT	59 % zkoumaného vzorku této skupiny

Pro srovnání uvádíme, že v roce 1999 jsme zkoumali celkem 436 respondentů, přičemž zneužití nebo zneužívání drogy v životní historii přiznalo 41,3% z celkového počtu dotázaných. V jednotlivých skupinách to bylo:

ML 65,6% zkoumaného vzorku této skupiny

Ž 29,6% zkoumaného vzorku této skupiny

MNT 37,8 zkoumaného vzorku této skupiny

MT 36,5% zkoumaného vzorku této skupiny

Nárůst počtu vězňů, kteří se v jednotlivých skupinách k abúzu přiznali, je více než varující, a to u všech zkoumaných skupin. Znamená to nepřehlédnutelnou skutečnost prudkého nárůstu lidí s drogovou zkušeností ve vězněné kriminální populaci. Určující je však uchopení a úhel pohledu na toto zjištění. Autoři této studie se necítí povolání k jednoznačnému závěru, a proto nabízejí následující možná východiska.

1. přístup: Nárůst vězňů s drogovou zkušeností v anamnéze kopíruje stoupající křivku abuzérů ve společnosti.
2. přístup: Nárůst vězňů s drogovou zkušeností v anamnéze znamená zvýšený počet sociálně deviantně jednajících lidí se sníženou adaptační kapacitou ve společnosti.
3. přístup: Abúzus drogy je u lidí se sníženou adaptační kapacitou výrazným, často jediným nebo převažujícím kriminogenním faktorem v jejich kriminální kariéře (nezaměstnaní, pachatelé trestných činů „za účelem získání drogy nebo prostředků na její nákup“).
4. přístup: Abúzus drog je statusovým symbolem podstatné části delikventní subkultury nebo jednou z hlavních příčin nastartování kriminální kariéry.

Základní otázkou, kterou je nutné si položit, je však pozice a role drogy v nastartování a vývoji kriminální kariéry jednotlivce.

Všechny další údaje, pokud není uvedeno jinak, se vztahují ke skupině vězňů, kteří přiznali v životní historii zneužití drogy, což znamená, že N = 446. Tento počet vězňů-respondentů představuje současně základní vzorek, z kterého jsou prováděny další výpočty.

Tabulky jsou v této části studie číslovány zvlášť a to od č. 1.

Tab. č. 1: Věkové složení vzorku (v absolutních číslech)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
15	1	-	-	-
16	11	-	-	-
17	25	-	-	-
18	41	1	-	1
19	-	3	12	5
20	-	1	7	4
21	-	3	8	13
22	-	6	14	11
23	-	11	8	10
24	-	4	9	6
25	-	7	12	12
26	-	2	8	8
27	-	7	5	12
28	-	1	8	12
29	-	1	8	11
30	-	1	5	13
31	-	4	1	8
32	-	1	3	6
33	-	3	3	5
34	-	3	3	5
35	-	-	-	7
36	-	3	-	3
37	-	-	1	3
38	-	-	-	4
39	-	1	2	6
40	-	1	1	3
41	-	2	-	-
42	-	-	-	1
43	-	-	-	3
44 a více	-	7	1	8
průměrný věk	17,5	27,5	25,5	29

Tabulka ukazuje, že většina vězňů ve všech zkoumaných souborech (samozřejmě s výjimkou mladistvých) spadá do věkové kategorie mezi 18 – 30 roky. Jde tedy o věkovou kategorii lidí v plné duševní a fyzické síle, u mladších spojenou i s doznívajícími věkovými zvláštnostmi adolescence, pohotovostí k impulzivnějším reakcím. Často podceňovanou skutečností je i fenomén vrstevníků nejen mezi vězni, ale i ve vztazích s personálem, kde zejména v základní službě v přímém styku s vězni se většinou nacházejí zaměstnanci srovnatelného věku. Podrobnější rozbor této skutečnosti, jejich pozitivních ale i negativních dopadů se vymyká poslání studie.

Tab. č. 2: Nejvyšší dokončené vzdělání (v %)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
základní nedokončené	26,9	2,7	6,7	4,5
základní	53,8	45,2	33,6	50
vyučen v oboru	2,6	27,3	40,3	35,8
středoškolské s maturitou	-	24,7	18,5	8,5
vysokoškolské	-	-	0,8	1,1
zvláštní škola nedokončená	2,6	-	-	0,6
zvláštní škola dokončená	14,1	-	0,8	-

U skupiny mladistvých bylo zjištěno, že 43,6% z nich nedokončilo základní školu nebo absolvovalo zvláštní školu. Ani jeden ze zkoumaných mladistvých nebyl studentem střední školy a pouze dva byli absolventy učebního oboru.

U skupiny žen mělo 45,2% základní vzdělání, 27,4% bylo vyučeno a 24,7% absolvovalo střední školu. Zbytek do sta procent vznikl chybou při zaokrouhlení a dvě ženy neměly dokončené ani základní vzdělání.

U skupiny prvovězňených mužů absolvovalo 33,6% pouze základní školu, 40% je vyučených, 18,4% má středoškolské vzdělání. Dalších 7,5% nedokončilo ani základní školu a jeden respondent byl absolventem vysoké školy a v oboru.

Ve skupině recidivistů má 50% dokončené základní vzdělání, 35,7% je vyučených, 8,5% má střední školu, 4,5% nemá dokončené ani základní vzdělání a dva absolvovali vysokou školu.

Vzhledem k posouzení celkové kriminogeneze zkoumaného vzorku byla položena otázka,

zda byl respondent před prvním nástupem trestu odnětí svobody trestán jinak, než trestem odnětí svobody, např. peněžitým trestem, podmíněně odsouzen apod. Pokusili jsme se zde nepřímo zjistit účinnost alternativních trestů a podmíněného odsouzení při nastartované kriminální kariéře, respektive účinnosti trestů nespojených s trestem odnětí svobody při spáchání prvního trestného činu.

Tab. č. 3: Počet trestaných (v %) jinak než VTOS před prvním uvězněním

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
Ano	51,3	49,3	55,5	58
Ne	48,7	50,7	44,5	42

Zdá se, že alternativní sankce k trestu odnětí svobody nesplnila u mnoha z námi zkoumaných respondentů očekávání a jejich kriminální kariéra pokračovala. I když tento výsledek nelze zobecnit, lze z něho vyvodit názor, že je-li nastartována kriminální kariéra při současném abúzu drogy, pak prognóza jejího zastavení bez ohledu na uplatněnou trestní sankcí je nízká. Tímto tvrzením ale nezpochybňujeme efektivnost alternativních trestů. Spíše se snažíme upozornit, že bez komplexního pojetí sekundární prevence, jejíž součástí je nejen uložený trest na svobodě, ale i např. protidrogové poradenství, součinnost se zázemím delikventa, zapojení do pracovního procesu atd. se účinnost alternativních trestů jeví jako velmi omezená. Autoři studie mají za to, že právě komplexnost tohoto systému není dosud na patřičné výši.

(Zbytek ze zkoumaného vzorku byl hned při prvním deliktu odsouzen k trestu odnětí svobody, respektive vzat do vazby.)

Dále byla zkoumána celková doba, kterou respondent za svůj život strávil ve vězení. Autoři jsou si vědomi zkreslení daného např. věkem respondentů – např. mladistvý odsouzený nemohl ve vězení strávit více jak 3 roky. Přesto údaj považujeme za důležitý, protože zejména u těch, kteří strávili již ve vězení více jak rok, lze mít za to, že se u nich mohou objevit prvky jak pozitivní tak negativní adaptace, pozitivní i negativní reakce na realitu uvěznění, pravý či nepravý konformismus až po prizonizaci.

Tab. č. 4: Doba strávená celkem respondenty ve vězení (v %)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
méně jak 1 rok	71,8	46,5	43,7	7,4
1 - 2 roky	20,5	23,3	19,3	17
2 - 3 roky	6,4	9,6	10,9	21
3 - 5 let	-	13,7	12,6	23,9
5 a více let	-	6,8	14,3	30,7

Tabulka ukazuje složení vzorku (vězňů, kteří přiznali v životní historii zneužití drogy) co do doby strávené ve vězení. Naším cílem bylo posoudit roli drog v závislosti na dobu věznění.

Převážná část mladistvých (71,8%) byla ve vězení **méně jak jeden rok**. U **netrestaných mužů to byla necelá polovina (43,7%) stejně jako u žen (46,7%) a u recidivistů jen 7,4%**. Dobu nad jeden rok uvěznění považujeme za dostatečně dlouhou k tomu, aby se již nejen projevily negativní prvky věznění, ale na druhé straně i dostatečně dlouhou pro adaptaci na podmínky vězení (jak pozitivní, tak negativní). Po této době již také odezněl „šok z uvěznění“, „šok z izolace“ a další psychické reakce na uvěznění. Pokud se u konkrétního vězně objevují různé psychické potíže, pak mají jiné, než výše uvedené příčiny.

Tab. č. 5: Kolik Vám bylo let (v %), když jste byl prvně uvězněn (vzat do vazby nebo nastoupil výkon trestu odnětí svobody)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
15	37,2	-	0,8	10,8
16	29,5	1,4	2,5	15,3
17	24,4	-	4,2	9,7
18	9	8,2	14,3	13,1
19	-	16,4	13,4	13,6
20	-	4,1	10,1	3,6
21	-	8,2	9,2	4,5
22	-	13,7	8,4	7,4
23	-	8,2	6,7	2,8
24	-	4,1	9,2	1,7
25	-	5,5	5	2,3
26	-	2,7	1,7	4
27	-	2,7	2,5	3,4
28	-	2,7	2,5	-
29 a více	-	21,9	8,4	5,1

U zkoumaného vzorku mladistvých bylo poprvé uvězněno již v 15 letech 37,2%. Proto lze mít důvodně za to, že jejich delikventní kariéra byla nastoupena již dříve.

U ostatních zkoumaných skupin se nejvíce respondentů (přibližně 50%) objevilo prvně ve vězení mezi 18. – 22. rokem života. Velmi zajímavé je zjištění, že zatímco u žen bylo prvně uvězněno do 18 let věku 10% respondentek a u prvouvězněných mužů 22%, tak u recidivistů jich bylo před 18. rokem uvězněno 48,9% (!!)

Dále jsme zjišťovali spektrum jimi spáchané trestné činnosti. **U skupin ML a MNT se objevilo přibližně 50% spáchaných majetkových trestných činů, u žen 32,9% a recidivistů 73,9%.** V průběhu celé předchozí kriminální kariéry samostatně nebo spolu s majetkovou trestnou činností však páchali velmi často násilnou trestnou činností. Konkrétně: **násilný trestný čin spáchalo ve své kriminální kariéře 65,6% ML, 37% žen, 59 MNT s 55% MT.**

Zjištění vysokého počtu těch, kteří spáchali násilnou trestnou činnost je ve zkoumaném vzorku varující a svědčí o eskalaci závažnosti trestné činnosti v kriminální

kariéře značného počtu pachatelů. Roli drog na této skutečnosti si nedovolujeme ze získaných dat spolehlivě odhadnout, zjištění by si však rozhodně zasloužila podrobnější zkoumání.

Tab. č. 6: Věk, kdy poprvé respondenti vyzkoušeli drogy (v absolutních číslech)

věk	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní	celkem
8	-	-	-	1	1
9	1	-	-	1	2
10	1	-	-	-	1
11	1	-	-	2	3
12	7	2	1	4	14
13	9	2	7	11	29
14	18	5	10	18	51
15	21	14	16	9	60
16	10	14	12	20	56
17	8	4	15	20	47
18	2	4	24	22	52
19	-	2	4	5	11
20	-	4	5	8	17
21	-	3	4	10	17
22	-	2	2	8	12
23	-	-	3	6	9
24	-	-	2	5	7
25	-	2	16	4	22
26	-	2	-	3	5
27	-	2	-	4	6
28	-	-	-	2	2
29	-	1	-	-	1
30	-	1	-	3	4
31	-	-	-	-	0
32	-	-	-	-	0
33	-	-	-	4	4
34	-	-	-	1	1
35	-	1	-	2	3
36	-	-	-	-	0
37	-	1	-	-	1
38	-	-	-	-	0
39	-	-	-	-	0
40	-	-	-	2	2
nad 40	-	5	-	-	5
průměr	14,5	19	18	18,5	

Ve zkoumané skupině mladistvých 62,8% prvně zneužilo drogu mezi 14. a 16. rokem věku, přičemž 47% ji prvně zneužilo ve věku nižším než 15 let. Ve výzkumu

provedeném v roce 1999 srovnatelnou metodikou přiznalo experiment s drogou ve věku 14 – 16 let 73%, ve věku nižším než patnáct let 45,9% mladistvých vězňů.

Ve skupině žen mezi 14. a 16. rokem věku prvně zneužilo drogu 45% (v roce 1999 - 37,4%), přičemž 12,3% ji prvně zneužilo ve věku nižším než 15 let.

Ve skupině prvovězňených mužů mezi 14. a 16. rokem věku zneužilo prvně drogu 31,9% respondentů (v roce 1999 56,5%), přičemž 15% ji prvně zneužilo ve věku nižším než 15 let.

Ve skupině recidivistů drogu mezi 14. a 16. rokem věku prvně zneužilo 26,7% (v roce 1999 48%), přičemž 19,8% ji prvně zneužilo ve věku nižším než 15 let.

K poklesu počtu těch, kteří zneužili prvně drogu mezi 14. – 16. rokem věku došlo ve srovnání let 1999 a 2002 u všech zkoumaných skupin s výjimkou žen, a to statisticky významně (blíže viz studie „Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích“, IKSP 2000).

Tato zjištění lze analyzovat z následujících hledisek:

- za tři roky, které uplynuly mezi sejmutím obou vzorků, se skupina vězňených mladistvých zcela obměnila, takže zachycené trendy jsou zcela nové
- pokles těch, kteří zneužili drogu mezi 14. a 16. rokem ve srovnání s výzkumem v roce 1999 a 2002 může být výkyvem bez širších souvislostí, než negativním zjištěním snižující se věkové hranice prvního experimentu s drogou nebo v lepším případě počátkem pozitivního trendu. Pokud by však byl počátkem pozitivního trendu, pak by muselo zároveň klesat procento těch, kteří drogu prvně zneužili do 15 let věku, což však výše uvedená zjištění u mladistvých nepotvrzují (pokles je o 1,1% ve zkoumaném vzorku, tedy zanedbatelný). Trváme proto na zjištění, že ve zkoumaném vzorku se potvrdilo, že experimentování s drogou začíná být vážným problémem zhruba od 12 let věku. Domníváme se, že k masivnímu nárůstu zneužívání drog u ještě nižších věkových skupin již nedojde a z tohoto pohledu je nutné upravit nejen protidrogové preventivní programy, ale i programy prevence kriminality, zdravotnickou výchovu apod. Jako hlavní cílovou skupinu těchto programů vidíme

děti ve věku mezi 12 – 16 lety. (Jsme si plně vědomi toho, že data byla získána ve vězněné delikventní populaci, domníváme se však, že situace v nedelikventní populaci je u dětí a mládeže obdobná).

Tab. č. 7: Drogový inventář prvního zneužití, tj. o kterou drogu se při prvním požití drogy respondentem jednalo (v %)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
marihuana	74,4	41	58,8	78
hašiš	23	15	9,2	13,6
extáze	9	9,6	9,2	13
LSD	10,3	9,6	5	13
heroin	7,7	11	9,2	16,5
kokain	2,6	8,2	7,6	13
crack	-	2,7	-	2,3
pervitin	47,7	54,8	26,9	41,5
inhalanty	17,9	5,5	4,2	6,8
durman	-	2,7	-	3,4
houbičky*	10,3	5,5	7,6	9
braun	-	8,2	-	5,7
Alnagon	-	6,8	-	6,8
Rohypnol	21,8	15	4,2	8
Jiné	-	5,5	-	12
Efedrin	6,4	5,5	-	10,8

*zde a v následující tabulce jsou pod tímto označením chápány psychoaktivní houby (např. lysohlávky)

Nejčastěji zneužitou drogu při prvních experimentech byla zjevně marihuana. Zarážející je zjištění, že **u zkoumané skupiny delikventních žen to však byl pervitin**, který u ostatních zkoumaných skupin byl až za marihuanou. To, že **u mnoha zkoumaných vězňů byl startovací drogu pervitin** svědčí předně o jeho relativně snadné dostupnosti jak faktické tak ekonomické.

U mladistvých delikventů nás překvapila poměrně malá přítomnost MDMA jako první zneužitá drogy, přičemž diskotéky jsou vydávány za místo velmi častého kontaktu s drogu. Může to potvrzovat i známou skutečnost, že většina závislostí u mládeže startuje v partách,

příčemž zejména party delikventní nemusí vyhledávat právě prostředí diskoték, ale k zneužívání dochází spíše na houseparty apod. Dále se u této skupiny vězňů ukazuje, že opět narůstá zneužívání inhalantů, které je u ostatních zkoumaných skupin spíše sporadické.

Může-li být na našich zjištění něco potěšujícího, pak je relativně slabá přítomnost zejména kokainu, cracku a heroinu jako startovacích drog. Jde o drogy, které jsou pro kriminální subkulturu velmi pravděpodobně příliš drahé, i když se uvádí, že heroin je cenově srovnatelný s pervitinem.

U zkoumaných mladistvých se však jako první droga objevil u 21,8% z nich Rohypnol, což svědčí o jeho významném drogovém apelu i pro tuto skupinu.

Vězňům jsme však položili též otázku, které všechny drogy zkusili během svého života, tedy otázku na klasický drogový inventář zkoumaných skupin. Naše zjištění ukazuje následující tabulka

Tab. č. 8: Druhy zneužívaných drog (v %)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
marihuana	84,6	56,1	79,8	67
hašíš	38,4	35,6	26	36,9
extáze	25,6	30,1	22,6	29,5
LSD	24,3	24,6	21	28,4
heroin	16,6	46,5	22,6	30,6
kokain	7,6	32,8	16,8	21
crack	1,2	-	2,5	2,8
pervitin	64,1	78	47,8	68
inhalanty	28,2	15	6,7	10,7
durman	10,2	6,8	4,2	8,5
houbičky*	23	19,1	18,4	22,7
braun	2,5	19,1	5,8	13,6
Efedrin	6,4	19,1	6,7	14,2
Alnagon	-	10,9	3,3	9,6
Rohypnol	34,6	38,3	23,5	30,6
jiné	4,4	13,6	5,8	18,1

Nejčastěji zneužívanou drogou (s výjimkou žen) je marihuana, kterou během svého života zneužilo 84,6% ML, 56,1% žen, 79,8% MNT a 67% MT. Druhou drogou v pořadí je u ML, MNT a MT pervitin, u žen je pervitin nejčastěji zneužívanou drogou. Ženy např. častěji než všechny další zkoumané skupiny zneužívají i heroin. Nárůst drogové závislosti u žen je natolik masivní, že této problematice je dále věnována samostatná podkapitola. Ve všech skupinách figuruje na třetím místě Rohypnol, kterým velmi pravděpodobně potencují účinek heroinu.

Drogová scéna u vězněných žen, které přiznaly drogu ve své životní historii

Věkové složení odsouzených žen

Ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve výkonu vazby je podstatně nižší počet mladistvých dívek než mladistvých chlapců, nejpočetněji (73,9%) je zastoupena kategorie žen ve věku 21– 34 let. Věková kategorie tzv. mladých dospělých (18 - 26 let), se kterou intenzivněji specialisté pracují ve výkonu trestu odnětí svobody, tvoří 68,4% žen. Jedná se o skupinu dospívajících nebo již dospělých žen, které by si zejména v tomto věkovém rozpětí měly budovat profesní kariéru, vytvářet partnerské svazky, zakládat rodiny a řádně plnit mateřskou roli.

Vzdělanostní úroveň odsouzených žen

V námi sledovaném vzorku tvořily 45,2% ženy s dokončeným základním vzděláním, 27,4% vyučené v oboru a 24,7% ženy se středoškolským vzděláním. Pouze 2 odsouzené ženy z vyhodnocovaného vzorku neměly dokončené základní vzdělání, což činí 2,7%. Oproti ostatním zkoumaným skupinám odsouzených mužů jsme zaznamenali i v tomto ukazateli podstatný rozdíl.

Odsouzené ženy ve zkoumaném vzorku dosahují vyšší vzdělanostní úrovně než ostatní zkoumané skupiny.

Věk, kdy poprvé ženy vyzkoušely drogu

Ve zkoumané skupině žen jich prvně zneužilo drogu mezi 14. a 16. rokem věku 45%. V roce 1999 to bylo 37,4%. Ve věku nižším než 15let však přiznalo první požití drogy 12,3% dívek, chlapců 45,9%! **Dívky přichází do kontaktu a experimentují s drogami později než chlapci.** Nejčastěji prvně zneužívanou drogou je pervitin, marihuana, Rohypnol, hašiš a heroin, 8,2% vězněných žen uvedlo braun. Během pokračující toxikomanické kariéry upřednostňují na 1. místě pervitin, na 2. místě marihuanu, na 3. místě heroin! a na 4. místě Rohypnol, kterým s největší pravděpodobností potencují účinek heroínu nebo jej zneužívají v rámci bezvýběrového polyabúzu léčiv.

Způsoby zneužívání drog

Některými autory uváděný trend ústupu od krvavých cest se v případě vězněných žen, které přiznaly ve své životní historii drogu nepotvrdil. **52% žen uvedlo intravenózní aplikaci drogy, nejvíce ze všech zkoumaných skupin.** 16,4% uvedlo intramuskulární (do svalu) aplikaci, celkem injekční formu aplikace uvedlo **68,4% žen.**

Spáchaná trestná činnost u žen vykazuje rovněž specifikum - 37% tvoří násilná trestná činnost, 34,2% trestná činnost za drogový delikt a 32,9% majetková trestná činnost. V případě páchané trestné činnosti se může a mnohdy tomu tak je, jednat o kumulaci páchaných trestných činů a o jejich eskalaci

Tab. č. 9: Způsoby zneužívání drog (v %)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
čichání	28,2	13,7	8,4	14,2
šňupání	42,3	60,3	42,9	55,1
inhalování	14,4	9,6	5,9	6,8
žvýkání	14,4	8,2	6,7	8,5

kouření	76,3	63	76,5	73,9
spolknutí	35,8	39,7	26	36,4
vpichy do svalů	7,6	16,4	2,5	8
vpichy do žíly	46,1	52	37	47,2
pití	12,8	8,2	19,3	10,2
jiné	5,1	2,7	6,7	6,8

Tabulka ukazuje četnost způsobů aplikace jednotlivými zkoumanými skupinami. Pořadí způsobů aplikace odpovídá i pořadí převažujících forem aplikace nejčastěji zneužívaných drog - kouření (marihuana), šňupání (pervitin), vpichy (heroin). Máme za to, že v nedelikventní populaci může být situace odlišná, protože jedním z výrazných znaků nikoliv malého počtu jedinců, náležejících do vězňenské kriminální subkultury a kriminální subkultury obecně je nižší úroveň péče o vlastní zdraví a podceňování některých rizik, zejména ve vztahu k přenosným chorobám (např. v důsledku promiskuity, zneužívání drog, nižší úrovní osobní hygieny atd.).

Všechny výše uvedené údaje znamenají pokus o zmapování obecných trendů drogových závislostí u specifické skupiny vězňenských kriminálních pachatelů. Bohužel srovnání zjištěných údajů se vzorkem nedelikventní populace nám jeví jako nereálné, jelikož nejsme schopni zajistit srovnatelný vzorek respondentů. Nejde jen o věkové a vzdělanostní složení, ale i o stejnou nebo alespoň podobnou životní historii (např. rodinná anamnéza – vyrůstal v úplné či neúplné rodině) projevíly se u nedelikventního abuzéra či závislého poruchy chování, osobnosti atd. Výsledky obdobného šetření provedeného u nedelikventní populace bez podrobného třídění bychom považovali za neprůkazné a obávali se řady zkreslení, které by vedly k mylné nebo nepřesné interpretaci.

Penitenciární problematika zneužívání drog

Část specifík zneužívání drog vězňenskými osobami v průběhu výkonu trestu odnětí svobody jsme diskutovali již v úvodních poznámkách.

Nejprve jsme sledovali výskyt drog ve věznicích. **V průměru přibližně 63% vězňů odpovědělo, že slyšeli o tom, že drogy ve vězení jsou.** Blíže viz tabulka.

Tab. č. 10: K výskytu drog ve věznicích (v %)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
jsou, slyšel jsem	66	63	63	58,5
jsou, viděl jsem	8,9	8,2	15	16,4
jsou, byla mi nabídnuta	1,3	1,7	10	10,2
jsou, požil jsem	3,9	10	5	17,6

Drogu na vlastní oči u jiného vězně vidělo asi 12% zkoumaných vězňů. Za logické považujeme nejvyšší výskyt u recidivistů. **Droga byla přímo nabídnuta asi 5% vězňů, nejvíce opět recidivistům. Přímo drogu ve vězení požila cca 4% mladistvých a cca 9,5% žen, 5% MNT a 17,6% recidivistů.**

Z tabulky také vyplývá, že 66% mladistvých uvedlo, že slyšeli, že drogy ve vězeních jsou, avšak droga byla nabídnuta nebo ji údajně ve vězení požilo jen cca 5 % z nich. Hodnotíme jako pozitivní jev, kdy přesto, že zneužívání drog v této skupině je přijímáno spíše příznivě, faktický výskyt užití drog je velmi nízký.

Dle našeho zjištění do přímého kontaktu s drogou se dostalo ve vězení 11,2% žen, 15% MNT a 27,8% recidivistů.

Uvedené údaje je třeba porovnat s tím, jak častý je přísun drog do vězení. Viz následující tabulka:

Tab. č. 11: Frekvence průniku drog do věznic (v %)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
více méně pravidelný	20	31,5	31,9	28,4
nárazový	20	23,2	20,1	36,9

jen zřídka	15,3	24,6	24,3	14,7
skoro vůbec	29,4	20	21	15,9

Pětina mladistvých uvedla, že přísun drog do vězení je více méně pravidelný. Podstatně vyšší procento - 31,9% mužů netrestaných a žen uvedla, že přísun drog do vězení je více méně pravidelný.

Dle našich, i z jiných zdrojů získaných poznatků, cca třetina těch vězňů, kteří přiznali ve své životní historii drogu, více méně pravidelně konzumuje drogu ve vězení. Pro vězeňský personál z toho vyplývá, jak jsme již uvedli, zvýšené nebezpečí agresivního chování ze strany vězňů, nevyzpytatelnost jednání, obtížná předvídatelnost reakcí, nemožnost nebo výrazně omezená možnost edukativního ovlivnění atd. Toto zjištění koresponduje s jiným námi provedeným výzkumem v dubnu tohoto roku, kde jsme se mimo jiné zaměřili na vězně psychicky odchýlné, abuzéry a vězně s drogovou anamnézou. Vycházeli jsme z kvalifikovaného odhadu zaměstnanců v přímém výkonu služby s vězni, kde z vyplněných údajů vyplynulo, že 44% vězňů má psychické problémy. Otázkou zůstává jakou roli v tom sehrává droga, zkušenost s drogou, ovlivnění drogou, přechodná nucená abstinence od upřednostňované – oblíbené drogy atd. Psychické problémy v souvislosti s adaptací jsme zkoumali zvlášť. Odborné posouzení osobnosti vyžaduje erudované zkušené zaměstnance při plnění služebních úkolů a skloubení bezpečnostních a resocializačních aktivit.

Téměř 40 % MT uvedlo, že přísun drog je do vězení nárazový, občasný. Ve vězeňském argotu : „Kdo se stará, ten má“. Z uvedeného vyplývá, že vězení drogu favorizuje, neodmítá, a když se vyskytne možnost, tak vězni situace ve většině případů využijí.

Mladiství vězni (29,4%) uvedli, že drogy ve vězení skoro vůbec nejsou. Porovnáme-li však toto zjištění s dalším našim dotazem zaměřeným na cestu průniku drog do vězení, zeptali jsme se respondentů jak si myslí, že se nejčastěji drogy do vězení dostanou.

Výsledky korespondují s předchozími. Mladiství nejsou ve vězení ještě natolik orientováni, aby měli dobře zmapovány metody a formy způsobu průniku drog. Rovněž zájem organizovaných skupin na propašování drog případně korupce vstupujících osob je vzhledem k omezeným finančním možnostem většiny mladistvých malá, navíc ještě ani nezvládají manipulační techniky se vstupujícími osobami. Podobně průnik drog formou balíčků a

výměny prádla je velmi omezen proto, že tyto mu zpravidla zasílají rodiče nebo dobročinné organizace a obě tyto skupiny jen těžko budou do balíčku vkládat drogy. I získávání tzv. „klepek“ z ordinace lékařů je složitější, protože populace mladistvých nemá většinou takové zdravotní problémy, aby jim byly ordinovány ve větším množství či po delší dobu léky s drogovým apelem, i když, jak uvádíme dále, tyto snahy existují.

Tab. č. 12: Způsoby průniku drog do věznic (v %)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
balíček	19,2	20,5	30,1	25,5
návštěva	20,5	32,8	19,3	26
zaměstnanci VS	21,7	16,4	36,9	32,3
lidé příchozí do věznic	8,9	20,5	14,2	12,5
pracoviště	5,1	4,1	10	9
ordinace lékaře	16,6	6,8	11,7	14,2

Pětina mladistvých uvedla možnost zaslání drogy v balíčku. **Procentuálně nejvýše je hodnocena cesta vnesení drogy osobami vstupující do objektu věznice – návštěvy, zaměstnanci vězeňské služby a jiné vstupující osoby. V případě mladistvých tuto cestu uvedlo 51,3% respondentů, 69,7% žen, 70,4% MNT, 70,8% MT.** Přičemž MNT uvedli nejpočetněji zastoupenou kategorii osob z řad zaměstnanců vězeňské služby v 36,9%. Reakcí na tento nejčastější způsob průniku drog do věznic je zdokonalování bezpečnostních kontrol ve věznicích, zabudovávání bezpečnostních rámců, provádění kontrol cel, ložnic speciálně vycvičenými psy pro odhalování drog, kontroly balíčků a další. **Nejzranitelnějším článkem v systému preventivních opatření tak zůstává „lidský činitel“.** Proto lze očekávat nejružnější zesilování korupčních tlaků vůči personálu (včetně finančních nabídek, poskytnutých služeb a protislužeb mimo věznici, převodu finančních prostředků na účet atd.), ale i vyhrožování, zastrašování, vydírání. S měnící se delikventní populací – s nárůstem prvovězňených odsouzených, tj. vězňů, kteří se často v jednání se zaměstnanci odvolávají na svoji věrohodnost, poukazují na svoje společenské postavení a role, které do odsouzení zastávali, lze očekávat i skrytější, důmyslnější formy tlaku v kontaktu se zaměstnanci.

Téměř 17 % mladistvých vězňů uvedlo ordinaci lékaře jako možnou cestu k získání drogy, v případě ostatních skupin vězňů to pak bylo 6,8% žen, 11,7% MNT, 14,2% MT. Z uvedeného vyplývá, že mladiství využívají možnosti návštěvy ordinace lékaře frekventovaněji a dožadují se na lékaři na základě subjektivně uvedených obtíží předepisování nejrůznějších medikamentů. Rozumíme tím, získání medikamentů za účelem jejich kumulace, směňování, obchodování a zneužívání.

Na otázku, kdy drogu naposled požili, zda před rokem, několika měsíci, před týdnem, před třemi dny a nakonec včera nebo dnes dotazovaní respondenti odpovídali značně neochotně. I když na ostatní otázky vězni odpovídali celkem bez problémů, **na tuto otázku jich 7 % vůbec neodpovědělo. Rovněž užití před týdnem a v době kratší přiznalo naprosto zanedbatelné procento vězňů, konkrétně 1,3% ML, žádná žena, žádný MNT a 2,3% recidivistů.**

Jsme přesvědčeni, že jde o výrazně zkreslené výsledky, zejména ve skupinách žen, netrestaných mužů a recidivistů. **Zamlčování skutečnosti nás vede k závěru, že vězni, přes poskytnutou širokou anonymitu cítili v odpovědi na tuto otázku jisté ohrožení a proto ti, kteří odpověděli, uváděli dobu před několika měsíci nebo více jak jedním rokem, tedy zpravidla v době, kdy ještě nebyli ve vězení.**

V otázce zjišťující názory respondentů na důvody, proč vězni ve vězení berou drogy jsme nabídli možnost použít i více odpovědí, protože jen těžko lze vybrat jeden hlavní motiv, který navíc se pochopitelně mění v čase, např. na základě momentální nálady apod.

Tab. č. 13: Důvody zneužívání drog ve vězení (v %)

	mladiství	ženy	muži netrestaní	muži trestaní
aby přežili	12,8	19,1	7,6	4,5
z nudy	15,4	13,7	18,5	19,3
ze zvědavosti	2,6	-	1,7	5,1
aby zapomněli	11,5	11	8,4	13
být jako ostatní	-	-	2,5	2,3
zpestření života	19,2	13,7	24,4	30,1
vyvolání zážitku	2,6	4,1	5,9	8,5
aby byli v "klidu"	10,3	19,2	10	13,6

protože jsou nemocní	1,3	1,4	2,5	2,8
brali i venku	24,4	37	26,9	31,8
zvýšení výkonu	-	2,7	-	1,7
mají slabou vůli	5,1	9,6	10,9	12,5
dodají si odvahu	6,4	6,8	8,4	5,1
náhražka za alkohol	2,6	2,7	7,6	5,1

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že **nejvíce (30%) vězňů bere drogy proto, že je brali již venku, tedy před nástupem do vězení**. Toto zjištění potvrzuje náš názor, že prvně se s drogou ve vězení setkává a prvně ji zneužívá jen velmi malé procento vězňů.

U první odpovědi – aby vězení vůbec přežili, odpověděli nejméně ano recidivisté, což je pochopitelné. Jejich adaptace na podmínky vězení je méně problémová než u prvověžněných. Nejčastěji frekventovanou odpovědí bylo „aby si zpestřili život ve vězení (24,4%) z nudy (17,2%) a „aby byli nad věcí, v klidu“ (13%). Ostatní odpovědi byly kolem 10% a méně.

Z tabulky lze usuzovat, že specifické prostředí vězení může hrát v drogovém abúzu velmi pravděpodobně o mnoho méně významnou roli, než se obecně soudí. Mezi příčinami zneužívání drog ve vězeních figuruje nejčastěji nuda a zpestření si života ve vězeních, což je motivace mnoha lidí zneužívajících drogy i mimo vězení.

Na základě získaných dat, z poznatků získaných z jiných šetření, z vlastních poznatků a názorů získaných dlouhodobým zacházením s drogově závislými (nejen vězni) formulovala skupina realizující terénní část výzkumu následující závěry, s nimiž se ostatní členové výzkumného týmu ztotožňují:

- 1) Sociálně patologické jevy dnes nejsou jen přirozenou součástí delikventní subkultury, ale přesahují ji a stávají se běžným jevem v životě ostatní nedelikventní (normální) populace,**

- 2) **Sociálně patologické jevy, které se vyskytují ve věznicích, jsou tam vnášeny z vnějšího prostředí a opět vynášeny z věznic ven.** To platí obecně, v průběhu let se však významně mění dynamika, forma a razance tohoto pohybu. Dle názorů autorů studie je nyní toto spojení vnitřního světa věznic s vnějším světem nejdynamičtější a nejdůraznější za posledních cca 50 let.

- 3) **Lze předpokládat, že mnoho evidovaných i latentních trestných činů je spojeno s drogami a značná část z nich je páchána za účelem získání drogy** (opatření si prostředků na nákup drogy),
Termín „mnoho“ má vyjádřit naše přesvědčení, že jejich počet nelze z dostupných zdrojů kvantifikovat, ale je jich podstatně více, než odpovídá představě vytvořené např. médií. Argumentovat můžeme je dodatečnými výpověďmi samotných vězňů.

- 4) **Drogová scéna ve věznicích je relevantní drogové scéně ve vnější společnosti a sociálně patologické jevy, vyskytující se ve věznicích, jsou modifikacemi sociálně patologických jevů, existujících ve vnější společnosti,**

- 5) **Individuální zkušenost s drogou má minimálně polovina vězňených osob, přičemž většina z nich učinila první zkušenost s drogou před prvním uvězněním.** Věk prvního experimentu s drogou námi zkoumané delikventní populace mladistvých je nyní asi 14-15 let, přičemž předpokládáme, že se v průběhu dalších pěti až deseti let posune k hranici dvanácti let, kde se zastaví,

- 6) **Obecně vzrostla frekvence snah i rafinovanost způsobů dostat drogy do vězení,**
Souvisí to i s tím, že vzrůstá organizovanost vězňů a jimi vytvořené „organizace“ vznikají přímo s cílem rozložit funkčnost vězeňského systému.

- 7) **Narůstá a bude se i nadále zvyšovati korupční tlak na personál věznic a další do věznic vstupující osoby s cílem dostat do vězení více drog**

- 8) **Drogy jsou jednou z hlavních oblastí narušujících vnitřní bezpečnost věznic a jsou významnou součástí skryté nedovolené činnosti vězňů - tzv. druhého života odsouzených,**
- 9) **Vězni zneužívající drogy se vyznačují, jako možné oběti šikany či jiného násilného nátlakového či agresivního chování ve věznicích, vysokou zranitelností (vulnerabilitou),**
- 10) **Minimálně polovina vězňů zneužívajících drogy různě selhává ve standardních podmínkách výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu vazby,**
- 11) **S vězni zneužívajícími drogy je nutné specializovaně zacházet, pokud to podmínky dovolí, a to odděleně od ostatních vězňů,**
- 12) **Drogy jsou ve vězeních dostupné, avšak nárazově a v relativně malém množství. Vězni s drogou v osobní anamnéze se ve většině případů, v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, plynule přeorientují na polyabúzus bez výběru (substituce léčivy, jejich kumulace),**
- 13) **Jedním z výrazných znaků nikoliv malého počtu jedinců, náležejících do vězněné kriminální subkultury a kriminální subkultury obecně, je nižší úroveň péče o vlastní zdraví a podceňování některých rizik, zejména ve vztahu k přenosným chorobám,**
- 14) **Současné způsoby zacházení s drogově závislými vězni v českých věznicích, včetně léčby a speciálního zacházení s nimi, jsou vcelku na uspokojivé úrovni, dané zejména ekonomickými, personálními a prostorovými možnostmi Vězeňské služby ČR.**

8. Závěr

Jak bylo v úvodu naznačeno, předkládaná studie navazuje na studii „Drogová problematika ve věznicích ČR a v některých zahraničních věznicích“ z roku 2000. Oproti první studii jsme se více soustředili na prvek, který je při posuzování problematiky zneužívání drog ve věznicích a vazebních věznicích do značné míry klíčový - vztah mezi tímto jevem a drogovou scénou ve společnosti mimo zdi věznic. Je obecně uznávaným faktem, že existence a vývoj různých sociálně patologických jevů ve věznicích obvykle s určitým zpožděním kopíruje stav v oblasti těchto jevů ve společnosti. Výsledky penologického výzkumu, pokud si činí ambice být více než jen shromážděním určitého množství údajů a jejich popisem, by měly být interpretovány zásadně s ohledem na tuto skutečnost, tj. v souvislosti se stavem a vývojem zkoumaného jevu v běžné populaci.

V této studii jsme tedy penologický výzkum, zaměřený na zjištění rozsahu a charakteru zneužívání omamných a psychotropních látek (popř. některých léčiv, která je obsahují či jiných látek zneužívaných k vyvolání psychických změn), vězeňskou populací (včetně obviněných ve vazbě), zasadili do kontextu celkové drogové scény v ČR. Je to logický postup mj. proto, že samotný penologický výzkum se zabýval také drogovou kariérou vězeňské populace před nástupem výkonu vazby či trestu. Z dostupných údajů relevantních institucí jsme tedy provedli popis české drogové scény v roce 2001, přičemž jsme se pokusili naznačit některé významné trendy v oblasti zneužívání drog, které lze vysledovat přibližně od druhé poloviny devadesátých let. Vzhledem k propojení drogové problematiky s problematikou kriminality a jejího postihu (a následně s problematikou sankční, popř. penitenciární politiky), jsme se zaměřili rovněž na tuto oblast. Podali jsme přehled těch ustanovení trestního zákona, která slouží k postihu tzv. drogové kriminality v užším smyslu, tj. trestné činnosti spočívající v nedovoleném nakládání s drogami či v šíření jejich zneužívání. Tento přehled jsme doplnili statistickými údaji o zjištěných a objasněných drogových trestných činech, o osobách, které za tyto činy byly odsouzeny, a o trestech, jež jim byly uloženy, a to v časových řadách opět od poloviny devadesátých let. Pro ilustraci jsme připojili také část věnovanou kasuistice. Pro srovnání a jako zdroj možné inspirace jsme sestavili stručný přehled způsobů, jak k problematice neoprávněné

dispozice s drogami přistupují ve svých právních rádech některé evropské státy. Jádrem studie je pak samotný penologický výzkum.

Při srovnání v této studii uvedených poznatků o situaci v oblasti zneužívání nelegálních drog a jiných obdobných látek za zdmi vězeňských zařízení a mimo ně, lze konstatovat, že se teorie o provázanosti výskytu sociálně patologických jevů v běžné populaci a ve vězeňské subkultuře potvrdila. Jak bylo uvedeno na konci části pojednávající o penologickém výzkumu, je možné se domnívat, že tato provázanost je v současnosti na velmi vysoké úrovni. To se pochopitelně týká i zneužívání drog. Drogová scéna ve vězeňských zařízeních vcelku odpovídá obecné drogové scéně, s odchylkami vyplývajícími z podstaty života ve věznicích (složení vězeňské populace, fyzické překážky na cestě drogy ke konzumentovi atp.).

Vzhledem k tématu studie se formulace obecnějších závěrů či prognóz omezila na problematiku drog ve vězeňském prostředí. To je pochopitelné - smyslem studie nebylo podat podrobnou analýzu drogové scény v ČR ani právní úpravy postupu vůči nedovolenému zacházení s nelegálními drogami, nýbrž nalézt případná specifika drogového problému ve vězeňské subkultuře. Ovšem na tomto místě je třeba opět upozornit na faktickou neoddělitelnost řešení jakéhokoliv sociálně patologického jevu ve věznicích od jeho řešení v celé společnosti. Představa, že z věznic lze vytvořit ostrůvky oproštěné od neřestí, kterým se ve vnějším světě zjevně daří, je samozřejmě naivní. Postup by měl být spíše opačný. Na základě kvalitního a fungujícího přístupu k řešení problematice na úrovni celé společnosti, by měly být s využitím poznatků o zvláštностech daného jevu ve specifickém prostředí (vězeňská subkultura, ale i jiná specifická prostředí) zde zaváděny prvky, modifikující a doplňující obecné prostředky pro účely použití v tomto specifickém prostředí. Vězeňská služba ČR tak činí v rámci svého již několikrát zmíněného Souboru protidrogových opatření ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody, který lze, i s přihlédnutím k jeho naznačeným budoucím prioritám, označit za materiál odpovídající současné protidrogové politice ČR. Na jeho základě je pak možno navrhopvat některá dílčí zlepšení. Vzhledem k charakteru prostředí, v němž mají být uplatňována (relativně uzavřené jednotky - věznice), lze ovšem uvažovat spíše o změnách navrhovaných pro jednotlivé věznice v závislosti na jejich typu, kapacitě, architektuře, personálním obsazení atd. Některé přeci jen obecnější návrhy byly naznačeny v úvodních pasážích části věnované penologickému výzkumu.

Hodnocení opatření k omezení zneužívání nelegálních drog je vždy poněkud problematické. Jestliže by kritériem mělo být absolutní vymýcení tohoto jevu ze společnosti, popř. z určitého subsystému (např. věznice), pak by bylo možno konstatovat, že všechna selhávají. Pokud totiž všichni členové daného (sub)systému nebudou zcela šťastní jedinci, plně spokojení se svou situací, vždy bude existovat prostor pro hledání alternativního způsobu života včetně nejrůznějších náhražek toho, co dotyčný jedinec zrovna postrádá. Toto extrémní kritérium je však chápáno jako utopistické a spíše než o vyřešení drogového problému lze hovořit o jeho kontrole, stabilizaci a v rámci možností snižování jeho negativních dopadů. Tento dnes již celosvětově rozšířený postoj není rezignací na problém, ale výsledkem jeho realistického posouzení.

Výsledky penologického výzkumu opravňují, jak bylo v jeho závěru konstatováno, k opatrnému tvrzení, že současné způsoby zacházení s drogově závislými vězni v českých věznicích, včetně léčby a speciálního zacházení s nimi, jsou vcelku na uspokojivé úrovni, dané zejména ekonomickými, personálními a prostorovými možnostmi Vězeňské služby. Vzhledem k tomu, že se drogy a jejich zneužívání ve věznicích vyskytují v míře nikoliv zanedbatelné, lze si tohle tvrzení dovolit právě jen tehdy, posuzujeme-li činnost Vězeňské služby ČR na tomto poli optikou reálně dosažitelných cílů. V naší společnosti drogový problém na určité úrovni existuje a nelze očekávat, že ve vězeňské subkultuře tomu bude jinak. Část věnovaná drogové problematice mimo vězeňské prostředí tedy (i přes svůj z uvedených důvodů stručný charakter) zdaleka neměla být jen pozadím vlastního penologického výzkumu. Měla by rovněž, a doufáme, že tomu tak bude, přimět čtenáře k úvaze nad účinností přístupu, který je v České republice ve vztahu k problému tak závažnému, jakým je zneužívání nelegálních drog, dosud uplatňován.

LITERATURA:

- Marešová, A. - Sochůrek, J. - Válková, J.: Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích. IKSP, Praha 2000
- Dorn, N. - Jamieson, A.: Room for Manoeuvre (Overview Report), DrugScope, London 2000
- Hakkarainen, P. - Laursen, L. - Tigerstedt, Ch.: Discussing Drugs and Control Policy. Nordic Council for Alcohol and Drugs Research, Helsinki 1996
- Drugs Policy in The Netherlands. Continuing and Change. The Netherlands Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Health, Welfare and Sport, Ministry of Justice, Ministry of Interior, Rijswijk 1995
- Drugs - a guide to Dutch policy. The Netherlands Ministry of Foreign Affairs, Hague 2002
- www.undcp.org
- statistická ročenka Ministerstva spravedlnosti ČR 1996 - 2001
- Situace v oblasti drog v roce 2001 v České republice. Výroční zpráva Národní protidrogové centrály Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR, www.mvcr.cz
- Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2001. Ministerstvo vnitra ČR, www.mvcr.cz
- Nožina, M.: Svět drog v Čechách. Koniasch Latin Press, Praha 1997
- Štablová, R. a kol.: Návykové látky a kriminalita. PA ČR, Praha 1995
- Štablová, R.: Prekurzory a nezákonná výroba syntetických drog. Kriminalistika, 3/1994, s. 260 - 266
- Epidemiologie drog a uživatelů drog, Česká republika - 2001. Hygienická stanice hl. m. Prahy, Centrální pracoviště drogové epidemiologie, Praha 2002
- Výroční zpráva o stavu a vývoji ve věcech drog v České republice za rok 2001. Rada vlády - Meziresortní protidrogová komise, Úřad vlády ČR, březen 2002
- kapesní ročenka kriminality v ČR vydávaná Policejním prezidiem ČR
- Statistické údaje o kriminalitě na území České republiky. Policejní prezidium ČR
- www.mvcr.cz

Resume

Studie „Drogy a česká vězeňská populace v kontextu drogové scény a trestněprávní legislativy“ navazuje na studii „Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích“ z roku 2000. Ve srovnání s první studií je drogová problematika zde pojednána širěji – jednak obsahuje trestněprávní přístup k drogové problematice u nás i v zahraničí, jednak i nový penologický výzkum zahrnuje podstatně více respondentů, a to jak respondenty z věznic, kde je vykonáván trest odnětí svobody, tak i respondenty z vazebních věznic. Celá práce pak klade důraz na souvstažnost drogové scény uvnitř a vně vězeňských zdí.

Práce je rozdělena do sedmi vzájemně navazujících, ale do jisté míry i samostatně působících částí:

První - pojednává všeobecně o drogách a obsahuje stručný souhrn penologického výzkumu provedeného v roce 1999.

Druhá - popisuje současnou drogovou scénu v ČR a pojednává i o nových trendech ve zneužívání drog.

Třetí – se zabývá t.č. platnou českou trestněprávní úpravou drogové kriminality. Obsahuje přehled jednotlivých skutkových podstat trestných činů nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů, šíření toxikomanie, včetně dokumentace vybraných soudně rozhodnutých případů.

Čtvrtá - obsahuje souhrnné statistické údaje o trestním orgánům známé kriminalitě související s výrobou, distribucí a užíváním drog.

Pátá - stručně seznamuje s trestněprávním přístupem k drogové kriminalitě v zahraničí.

Šestá - soustřeďuje poslední údaje z monitorování drogové závislosti v českých věznicích a informace o tam uplatňovaných protidrogových opatřeních.

Sedmá - je věnována výsledkům nového penologického výzkumu provedeného v roce 2002 ve většině českých věznic na vybraném vzorku cca 800 vězňů s využitím speciálně zkonstruovaného dotazníku DROGPEN.

V závěru studie autoři na základě získaných poznatků konstatují, že drogová scéna ve věznicích odpovídá obecné drogové scéně, s odchylkami vyplývajícími z podstaty života ve věznicích. Vzájemná provázanost obou je toho času na velmi vysoké úrovni. Z toho pak vyplývá, že nelze změnit radikálně drogovou scénu ve věznicích (drogy z věznic zcela vymýt a závislé vězně zcela zbavit drogové závislosti), aniž by bylo dosaženo radikálních změn v mimovězeňském prostředí, tj. v české společnosti.

Summary

Drugs and the CR Penal Population in the Context of Drug Scene and Criminal-law Legislation

The study „Drugs and the Czech Penal Population in the Context of Drug Scene and Criminal-law Legislation“ follows up the study „Drug Problems in Prisons in the Czech Republic and Abroad“ from 2000. The second study on drug problems is in comparison with the first one dealt with in a much wider context and also includes criminal-law approach to drug problems in the Czech Republic and abroad. It also includes a new penological survey with a greater number of respondents who are not only current prisoners but also those arrested in prisons. The entire study is focused on drug scene correlation inside and outside prisons.

The study is divided into seven continuing independent sections:

- 1/ deals with drugs in general and contains a brief summary of the penological survey undertaken in 1999
- 2/ describes the present drug scene in the Czech Republic and deals with the new trends in drug abuse
- 3/ deals with a present Czech criminal-law drug abuse crime regulation. It contains an outline of individual facts of crime cases of illegal production and holding of narcotic and the dissemination of drug addiction, including selected adjudicated cases
- 4/ contains summarized statistical data concerning criminal bodies who are known to be connected with drug production, distribution and abuse
- 5/ briefly informs about criminal-law approach to the drug crime scene abroad
- 6/ collects the latest data of drug addiction monitoring from Czech prisons and the information on drug prevention measures applied there
- 7/ is dedicated to the results of new penological research undertaken in 2002 in the majority of Czech prisons on the selected sample of about 800 prisoners by using a specially composed questionnaire DROGPEN

In the conclusion of the study the authors state that the drug scene in prisons is equal to the general drug scene with differences based on the nature of prison life. The mutual interconnection of both is at present on a very high level. It means that it is not possible to make a fundamental change in prisons' drug scene (it is not possible to completely remove drugs from prisons and to completely get rid of addicted prisoners drug addiction) without fundamental changes outside of prisons, ie in the Czech society.

Translation: Marta Holeková

Bezdrogové zóny

Věznice	název	kapa cita	personál
Bělušice	ml. Dospělý, vnitřní provoz, drop-in	90	personál příslušných oddělení
Břeclav	připravuje se bezdrogová zóna - režie ?	20	
Drahonice	Bezdrogová zóna (do konce roku 2002)	35	2x vychovatel, vychovatel-terapeut, (+spec.pedagog, psycholog, sociální pracovník)
Heřmanice	bezdrogová zóna	30	VSO, spec. pedagog, soc. pracovník, psycholog,
Horní Slavkov	bezdrogová zóna na oddílu odsouzených mladých dospělých	40	2x vychovatel, spec.pedagog, soc. pracovník, (+ lékař, členové poradny drogové prevence)
Hradec Kr.-Pouchov	Bezdrogové oddělení	114	personál samostatného oddělení
Karviná		20	
Kynšperk n.O.	bezdrogová zóna	20	spec. pedagog, vychovatel, lektor-instruktor (+ psycholog, pedagog, sociální pracovník)
Litoměřice	zahrne patro vayba + volná vazba + trest	28	vychovatel + personál společný pro celou věznici
Nové Sedlo	bezdrogová zóna	35	
Odolov	jedno stávající oddělení bude BZ, provoz od 1.12.2002	50	stávající personál oddělení (dle VŘ) + odborní pracovníci věznice
Opava	objekt Olomoucká - léčení toxikomanií - všichni celé oddělení je BZ	25	personál oddělení mladistvých
Oráčov	Special oddělení bezdrog. zóna (mladých prvovězněných odsouzených)	50	VOVT, spec.pedagog, psycholog, soc.pracovník, vychovatel
VV Ostrava	bezdrogová zóna	80	zástupce VOVVaT, psycholog, lékař, zdravotní sestra, sociální pracovník, vychovatel, spec. pedagog
Pardubice	bezdrogová zóna, začne od začátku roku 2003	30	2 vychovatelé + odborní pracovníci věznice
Praha-Pankrác	bezdrogová zóna	50	
Praha-Ruzyně	Celý objekt je BZ	56	personál samostatného objektu Řepy

Příbram	Bezdrogová zóna	24	speciální pedagog, vych.-terapeut, sociální pracovník, 2x vychovatel, lékař, dozorce (+psychiatr, lektor-instruktor)
Stráž p.R.	bezdrogová zóna	40	2xvychovatel, spec.pedagog, 2xdozorce (+ soc.pracovník, psycholog, lékař praktik, lékař psychiatr, zdravotní sestra, kaplan, vychovatel-terapeut, lektor-instruktor)
Vinařice	bezdrogová zóna	26	2 vychovatel + spec.pedagog, soc.prac., psycholog)
Všehrady	speciální oddělení -není stále přepracovaná SIBOA	45	2 vychovatel + spec.pedagog, soc.prac., psycholog)
Znojmo	bezdrogová zóna	30	
Celkem		938	

Příloha 2

Tabulka č.1 Oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek

Věznice	Plzeň
Profilace	Oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek ve věznici s dozorem, ostrahou
Název oddělení	Specializované oddělení pro odsouzené toxikomany
VŘ	Samostatný VŘ
Kapacita	167
Stav	109
Personál	VOVT, psycholog, 2x spec.pedagog, 6x vychovatel, soc.pracovnice

Věznice	Příbram
Profilace	Oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek ve věznici s ostrahou
Název oddělení	Specializované oddělení VT
VŘ	Samostatný VŘ
Kapacita	40
Stav	14
Personál	VOVT, 2x vychovatel, 2x vychovatel-terapeut, lektor-instruktor, 2x spec.pedagog, psycholog

Věznice	Bělušice
Profilace	Oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek ve věznici s ostrahou
Název oddělení	
VŘ	
Kapacita	
Stav	
Personál	

Tabulka č.2 Výkon ochranných léčení v ústavní formě

Věznice	Opava- objekt Olomoucká
Profilace	Oddělení specializované pro výkon ochranných léčení protitoxikomanického, protialkoholního a léčení pro patologické hráčství v ústavní formě u odsouzených žen ve věznici s dohledem, dozorem, ostrahou
Název oddělení	Specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených žen s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek
VŘ	Samostatný VŘ
Kapacita	26
Stav	17
Personál	VOVT, ZVOVT, spec.pedagog, vychovatel-terapeut, 2x vychovatel, soc.pracovník

Věznice	Opava –objekt Krnovská
Profilace	Oddělení specializované pro výkon ochranných léčení protitoxikomanického v ústavní formě mladistvých
Název oddělení	V rámci standardního OVT oddělení pro mladistvé odsouzené se závislostí na psychotropních látkách
VŘ	Příloha VŘ
Kapacita	40
Stav	29
Personál	2x vychovatel, 1x spec.pedagog, psycholog, soc.pracovník

Věznice	Rýnovice
Profilace	Oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě ve věznici s ostrahou, zvýšenou ostrahou
Název oddělení	Specializované oddělení pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě
VŘ	Příloha VŘ
Kapacita	27
Stav	26
Personál	VOVT, spec.pedagog, psycholog, soc.pracovnice, vychovatel, vychovatel-terapeut

Věznice	Znojmo
Profilace	Oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě ve věznici s dozorem
Název oddělení	
VŘ	
Kapacita	
Stav	
Personál	

Věznice	Kuřim
Profilace	Oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených sexuálních delikventů ve věznici s ostrahou
Název oddělení	-
VŘ	Součást VŘ
Kapacita	33
Stav	25
Personál	VOVT, 1x vychovatel, 1x vychovatel-terapeut, 1x lektor-instruktor, 1x spec.pedagog, 1x psycholog, 1x soc. pracovnice
Poznámka	Personál společný s oddělením pro trvale pracovní nezařaditelné

Drogy a česká vězeňská populace v kontextu drogové scény a trestně právní legislativy

Autoři: ***Marešová Alena***

Nečada Václav
Sluková Květa
Sochůrek Jan
Zeman Petr

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Tiskárna: Vydavatelství KUFR
František Kurzweil
Naskové 3
Praha 5

Dáno do tisku: září 2003

Vydání: první

Náklad: 200 výtisků

ISBN 80-7338-018-8